

**Adami Tanneri E Societate Iesv, S. Theologiæ D. Et In
Academia Ingolstad. Professoris, Theologiæ Scholasticæ
Tomus ...**

Cum triplici Indice

De Fide, Spe, Charitate, Iustitia, Religione, caeterisq[ue] virtutibus [et]
vitijs: ac varijs hominum statibus. Secvndæ Secvndæ S. Thomæ
Aqvinatis Respondens

Tanner, Adam

Ingolstadii, 1627

[Quæstio I.] De partibus potentialibus Iustitiæ in genere; ac Primum de
Religione secundum se, eiusque actibus internis, deuotione & oratione.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72877](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72877)

QVÆSTIO I.

De partibus potentialibus iustitiæ in genere; ac primum de Religione secundum se, eiusque actibus internis, Deuotione, & Oratione.

S. Thomas 2. 2. q. 80. 81. 82. & 83.

Resoluetur hac quæstio sex dubitationibus. I. Quæ & quotnam sint partes potentiales, seu virtutes annexa iustitiæ. II. Quidnam sit virtus religionis; quod & quotuplex eius obiectum; & quomodo ab alijs virtutibus distinguatur. III. Quosnam in genere actus, tum internos, tum externos habeat religionis virtus; & speciatim an, quis, & qualis actus religionis sit deuotio. IV. De oratione velut altero actu interno religionis vniuersim ac in genere; speciatim quid, & quotuplex sit; ad quos, an etiam ad Sanctos dirigenda; & quibus conueniat, quas condiciones requirat. V. De bonis Canonicis; quid & quenam sint, à quibus recitanda, quid recitandum; quomodo, & qua deuotione, tum externa, tum interna; quo loco, quo tempore, & demum quæ cause non recitantem excusent. VI. De restitutione faciendâ propter ommissas horas Canonicas.

DVBIUM I.

Quæ, & quotnam sint partes potentiales, seu virtutes annexa iustitiæ.

S. Thomas 2. 2. q. 80. art. vii.

Partes potentiales iustitiæ dici eas virtutes; quæ ob similitudinem & affinitatem, iustitiæ tanquam virtuti principali adiunguntur, ex dictis disput. 3. quæstione 2. dub. 4. liquet; in quibus cum duo requirantur; nimirum, vt virtutes illæ cum iustitiâ velut principali virtute conueniant; deinde, vt aliquo modo à perfecta eius ratione, deficiant, recte statuit Sanctus Thomas quæstione 80. articulo vii. omnes virtutes quæ ad alterum sunt, posse ratione conuenienti iustitiæ annexi.

Ratio vero perfecta iustitiæ, cum præter alteritatem perfectam, duas alias condiciones requirat, nimirum & perfectam æqualitatem, & perfectum seu legale dubitum, prout opponitur debito morali, vt ex dictis disput. præced. de iustitiâ quæstione 2. dub. 1. liquet; hinc duplex nascitur ordo virtutum, quæ cum sint quidem ad alterum, ob defectum tamen alterutrius conditionis, à ratione iustitiæ deficiunt, eidemque tanquam virtutes secundariæ, in suo genere principali adiunguntur. Primus earum, quæ deficiunt à perfecta ratione æqualitatis; secundus earum, quæ deficiunt à perfecta ratione debiti, nempe legalis.

Prioris generis virtutes sunt, quæ debitum quidem alteri reddunt, sed non possunt reddere æquale, quales sunt hæc tres virtutes Religio, Pietas, Observantia. Cum enim quidquid hominis est,

Deo debitum sit, non potest homo Deo reddere æquale, vt scilicet tantum ei reddas, quantum ei debet, aut secundum exactam iustitiæ rationem, deberet; secundum illud Psalm. 115. v. 12. Quid retribuam domino, pro omnibus quæ retribuit mihi? Ita etiam parentibus, iuxta Aristotelem 8. Ethic. cap. vii. æquiualens reddi non potest virtute pietatis, per quam, vt ait Cicero lib. 2. de inuent. sanguine iunctis patriæque beneuolis officium, & diligens tribuitur cultus. Denique nec virtuti, seu virtute præditis æquale præmium persolui potest, iuxta Aristotelem 4. Ethic. cap. 3. vt proinde etiam obseruantia virtus, qua iuxta Ciceronem loc. cit. homines aliqua dignitate antecedentes quodam cultu & honore dignamur, ea de causa à perfecta ratione iustitiæ deficiat.

Ob defectum autem debiti legalis, à perfecta ratione iustitiæ desciscunt omnes illæ virtutes, quæ solum continent debitum morale, non legale; quod scilicet non aliqua speciali legis obligatione, ius alteri conferente; sed solum ex honestate virtutis debetur, iuxta Aristotelē 8. Ethic. cap. 13.

Quod quidem debitum rursum duplex est; quoddam enim adeo necessarium est, vt sine eo honestas morum conseruari non possit. Et hoc debitum continent Veritas, qua opus est, vt talem se quisque exhibeat alteri, in verbis, & factis, qualis est. Item Gratia seu Gratiudo; qua vt ait Cicero loco citat.

amicitiarum & officiorum alterius memoria ac remunerandi voluntas continetur. Denique talis est vindictio, seu iustitia vindictiua, per quam, ut ait Cicero loco cit. *vis aut iniuria, & omnino quicquid obfuturum est, defendendo, aut vlciscendo propulsatur.* Aliud vero debitum inferioris ordinis est; utpote non simpliciter & absolute, sed tantum quasi ad bene esse necessarium; utpote, conferens ad maiorem honestatem, sine quo tamen honestas absolute conseruari potest. Quod quidem debitum attendunt liberalitas, affabilitas, siue amicitia, & alia eiusmodi virtutes: quas tamen Cicero max referendus in enumeratione virtutum iustitiæ annexarum prætermittit, quia *parum habent de ratione debiti.* Ita S. Thomas cit. quæst. 80. a. vn.

6 Ex quibus etiam idem varias variorum auctorum enumerationes virtutum iustitiæ annexarum explicare, & inter se conciliare nititur. Nam primo Tullius cit. lib. 2. de Inuent. enumerat sex virtutes iustitiæ annexas, scilicet religionem, pietatem, gratiam, vindicationem, obseruantiam, veritatem; quarum ratio & enumeratio ex dictis constat.

7 Secundò Macrobius in somnium Scipionis lib. 2. cap. vlt. septem enumerat, scilicet innocetiam, amicitiam, concordiam, pietatem, religionem, affectum, seu beneuolentiam, & humanitatem. Cuius enumerationis S. Thomas eodem art. vn. ad 2. hanc rationem reddit. Macrobius enim attendisse videtur ad duas partes integrales iustitiæ, quæ sunt declinare a malo, ad quod pertinet innocentia; & facere bonum, ad quod pertinent sex alia. Quorum duo videntur pertinere ad æquales, scilicet amicitia in exteriori conuictu, & concordia interius in mente: duo verò pertinent ad superiores, scilicet pietas ad parentes, & religio ad Deum: duo verò ad inferiores, scilicet affectus, in quantum placent bona eorum; & humanitas, per quam subuenitur eorum defectibus. Nam iuxta Isidorum lib. 10. Etym. cap. 8. *humanus dicitur aliquis, quia habeat circa hominem amorem, & miserationis affectum: unde humanitas dicta est, qua nos inuicem tuemur.* Quæ tamen Tullius prætermisit, quia parum habent de ratione debiti, ut dictum.

8 Tertio à quibusdam alijs ponuntur quinque partes iustitiæ, scilicet obedientia, respectu superioris; disciplina, respectu inferioris; æquitas, respectu æqualium; fides & veritas, respectu omnium. E quibus obedientia ut ait S. Thomas ad 3. includitur in obseruantia superius ex Cicerone relata. Nam præcellentibus personis (æ potestate præditis) debentur & reuerentia honoris, & obedientia. Fides autem, qua fiunt dicta, includitur in veritate, quæ inter cætera etiam obseruatiam promissorum compleditur. Disciplina autem erga inferiorem, quia non debetur ex debito necessitatis, fundato in aliquo iure ipsius inferioris; quia inferiori nemo est obligatus, in quantum est inferior; etsi possit aliquis superiori obligari, ut inferioribus provideat; idcirco à Cicerone prætermissa fuit; etsi contineri possit sub humanitate, quam Macrobius ponit: æquitas verò sub epikia vel amicitia.

9 Quarto Andronicus Peripateticus nouem partes iustitiæ annexas recenset; scilicet liberalitatem, benignitatem, vindictiuam, eugnomosynam, eu-

sebiam, eucharistiam, sanctitatem, bonam commutationem, legis positiuam. In qua tamen enumeratione, non solæ partes potentiales iustitiæ recensentur, sed etiam partes quasi integrales, tam iustitiæ particularis, quam legalis. Ad particularem enim pertinet *bona commutatio*; ad quam pertinet in commutationibus æqualitatem custodire.

Ad legalem autem iustitiæ, quantum ad ea, quæ communiter sunt obseruanda: pertinet *legis positua*; quæ definitur, *scientia commutationum particularum ad communitatem relatarum*: quantum vero ad ea, quæ nonnunquam præter communes leges singulariter agenda occurrunt, ponitur *eugnomosyna*, quasi bona gnome; quæ est in talibus directiua, & definitur *voluntaria iustificatio*; quia, quod iustum est ex proprio arbitrio; non secundum legem scriptam decernit, ut suo loco de prudentia dictum, disp. 3. q. 1. dub. 2.

10 *Eusebia* vero, quasi bonus cultus, idem est quod religio; & definitur *scientia Dei familiarum*. Vbi auctor loquitur secundum modum philosophandi Socratis, qui dicebat, *omnes virtutes esse scientias*. Eodem pertinet *sanctitas*. *Eucharistia* autem est idem, quod bona gratia, siue gratitudo, quam & Cicero commemorauit; sicut & *vindicatiua*, *benignitas* autem videtur esse idem cum affectu (seu beneuolentia) quem ponit Macrobius. Vnde & Isidorus lib. 10. Etym. cap. 2. ait: *Benignum esse sponte ad benefaciendum paratum, & dulcem ad equum.* Et ipse Andronicus dicit, *benignitatem esse habitum voluntatis benefactiuum*. *Liberalitas* autem videtur ad humanitatem pertinere. Ita S. Thomas cit. art. vn.

11 Ex quibus colligitur, enumerationes partium iustitiæ hætenus relatas, inter se non pugnant, nec tam quoad rem ipsam, quam quoad loquendi modum discrepare; cum partes iustitiæ variæ assignari possint, ut comprehendant scilicet non solum partes potentiales, de quibus tamen solis in præterito agitur; sed etiam partes integrantes; idque tum iustitiæ particularis, ad quam solam respexisse videtur Cicero, tum etiam legalis: quo respectu etiam Aristoteles 5. Ethic. cap. 10. *epikian* iustitiæ adiungit, ut notauit S. Thomas ibidem ad 5.

Illud tamen obseruandum, apud Andronicum inter virtutes iustitiæ annexas, etiam poni benignitatem seu beneficentiam; quæ tamen potius ad charitatem pertinet, imo ipsius charitatis actus est, ut suo loco dictum.

12 Quo fit, ut iuxta S. Thomam vniuersim vdecim partes potentiales, seu virtutes adiunctæ iustitiæ numerentur; nimirum 1. religio. 2. pietas. 3. obseruantia. 4. dulcia. 5. obedientia. 6. gratitudo. 7. vindictio. 8. veritas. 9. amicitia. 10. liberalitas. 11. epikia. Quibus adiungi poterat *dementia*, ut dictum disp. 3. quæst. 3. dub. 7. de qua tamen ibidem cum S. Thoma egimus.

Nec multum interest, seu virtus aliqua huic, an alteri virtuti, tanquam virtus secundaria principali adiungatur; modo reuera non paruam similitudinem habeat cum ea virtute cui adiungitur; quando etiam

sine hac adiunctione & subordinatione, singularum ratio, usus, ac officium satis commode explicari potest; eo quod hæc adiunctio & subordnatio potius sit arbitraria, quam essentialis, ut ibidem diximus. Restat, ut supradictas undecim partes ac virtutes iustitiæ annexas, cum Sancto Thoma, ordine ac sigillatim explicemus incipiendo hac disputatione à religione, quæ inter cæteras potissima est, & prolixior tractationem postulat, ut dictum.

D V B I V M II.

Quidnam sit virtus Religionis; quod est quotuplex eius obiectum; & quomodo ab alijs virtutibus distinguatur.

S. Thomas 2. 2. q. 81. aa. 8.

13 **R**eligio, siue à *relegendo*, iuxta Isidorum libro 10. Etym. c. 17. & Augustinum lib. 10. de ciuitate Dei cap. 4. siue à *religando*, iuxta Laurentium lib. 4. diuin. Instit. cap. 28. siue à *relegendo* dicta, iuxta Ciceronem lib. 2. de nat. Deorum, in præfati dicitur virtus, qua Deo debitum cultum & honorem exhibemus.

Cum qua notione & significatione nominis recte congruunt omnes etymologiæ eiusdem nominis antea relatæ, ut bene declarat Sanctus Thomas quæstio, 81. articulo 1. *Sine enim religio, inquit, dicitur à frequentibus relectione, siue ex iterata electione eius, quæ negligenter amissum est, siue dicitur à religatione; religio proprie importat ordinem ad Deum. Ipse enim est, cui principaliter alligari debemus, tanquam indeficienti principio; ad quem etiam nostra electio assidue dirigi debet, sicut in vltimum finem, quem etiam negligenter peccando amittimus, & credendo, & fide protestando recuperare debemus.*

Ut autem huius virtutis natura cognoscatur, quæ sit aliquot sequentibus sigillatim explicandum est. 1. quodnam sit eius obiectum, & quotuplex. 2. quid, & quotuplex. 3. quænam sit ratio essentialis, tum generica, tum specifica religionis, speciatim an sit virtus Theologica, & à cæteris omnibus distincta.

14 Primo igitur quaritur, quodnam & quotuplex sit obiectum virtutis religionis.

Respondeo sequentibus pronuntiat. I. Religionis obiectum materiale duplex est, videlicet propinquum & remotum; siue obiectum *Quod*, & obiectum *Cui*, iuxta Caietanum quæstio. 81. articulo 5. & communem. Obiectum *Quod* materiale (adeoque proximum) est ipse cultus diuinus, seu honor quem Deo volumus, seu potius actiones illæ, seu in genere, seu in specie spectatæ, quibus *Deum* colere intendimus. Obiectum *Cui*, siue remotum est Deus, cui cultum, & honorem volumus.

Idem accidit in iustitia, cuius obiectum immediatum & proprium sunt res ipsæ, siue actiones alteri debitæ; obiectum autem remotum *Cui*, est alter, seu ipse proximus. Idem suo modo cer-

nitur in spe, cuius obiectum *Quod* est Deus; obiectum *Cui*, sumus nos ipsi; quia per spem volumus Deum nobis.

Et sicut hic specificatio virtutis non sumitur nude ab obiecto remoto *Cui*, ita etiam in presenti, essentialis ratio religionis non sumitur nude ab obiecto *Cui*, sed vel maxime ab obiecto *Quod*. Accedit quod nec ipsa charitas virtutis Theologicæ rationem proprie sortitur ab obiecto *Cui*, sed vel maxime ex obiecto *Quod*; quatenus per eam Deo inprimis volumus seipsum, & suas perfectiones intrinsecas, etiam si consequenter per eam etiam alia bona, tanquam obiecta, quadam secundaria & materialia Deo velle possumus. Vide supra disp. 2. q. 1. dub. 1.

15 II. Vtrumque obiectum religionis, antea dictum, habet suam propriam rationem formalem obiectiuam. Ratio enim formalis, quam religio in cultu diuino, prout est obiectum proprium & immediatum spectat, est ratio debiti cuiusdam legalis. Quemadmodum enim iustitia, qua bonum aliquod proximo volumus, non spectat in eiusmodi obiecto proprie ipsam rationem bonitatis & conuenientia; in ordine ad proximum, nempe ut per hoc bonum proximo bene sit; sed rationem debiti, quia iustum, seu iure debitum est; ita etiam religio, quæ potentialis quædam est pars iustitiæ, & quidem quoad rationem debiti à perfecta iustitiæ ratione minime deficiens, ut dubio præcedenti ex Sancto Thoma dictum, respicit in cultu diuino, non ipsam rationem bonitatis seu conuenientia; in ordine ad Deum, nempe ut per illum *Deo* bene sit, hoc enim est charitatis; sed rationem debiti legalis; quia videlicet Deo ob summam eius excellentiam hoc bonum iure debitum est; & per hoc etiam distinguitur religio à charitate. Idem in simili disp. præced. de iustitia legali dictum.

17 III. Eodem modo formalis ratio obiecti *Cui*, quam scilicet in Deo formaliter spectat religio, non est proprie ipsa diuina bonitas secundum se spectata; sed eius excellentia, siue nobilitas & præstantia; cuius ratio desumitur quasi comparate ex eminentia ipsius *DEI*, super omnes res creatas, & speciatim super ipsum etiam hominem. Vnde formaliter amamus Deum quia bonus est, honoramus autem & colimus, quia excellens est, ac primum rerum omnium principium, ut dicemus.

18 IV. Neque vero ratione diuersarum perfectionum, seu attributorum, aut etiam diuersorum beneficiorum, debentur Deo adorationes seu cultus diuersæ rationis, ut recte post Alensem 3. par. quæst. 30. num. 1. artic. 3. Gabrielem in canonem lect. 49. & ipsum S. Thomam hic q. 81. a. 3. ad 1. docet Vasquez de adoratione disp. 1. cap. 2. & 3.

Cuius rei ratio sumitur ex S. Thoma loc. citat. quia ratio, cur Deus sit adorandus cultu latriæ est, esse primum principium rerum omnium, in quo quidem includuntur omnes perfectiones omnium attributorum. Quamquam non æque expresse omnia attributa *DEI* singulis colendi modis honorentur, sed quædam alijs signi-

ficantius, vt recte notarunt Vasquez loc. cit. n. 54. & Lessius de religione num. 27. post Augustinum q. 9. in Exodum, & Glossam in illud psalmi 7. *Domine Deus in te speraui.*

19 V. Sed & ipsi etiam Sancti, quatenus coluntur propter excellentiam increatam Dei, ad quam aliquam dicunt habitudinem, seu per modum imaginis, seu per modum filij, amici, templi, &c. ad obiectum materiale religionis pertinent: etsi nihilominus cultus ille quatenus in Sanctos tendit, non sit cultus patriæ propriæ, sed quidam cultus inferior. Sicut intentio & electio ad eandem quidem virtutem pertinent, sed inter se plurimū differunt, vt ex comūni docent Vasquez & Lessius locis cit. & inferius in simili de cultu imaginum dicitur quæst. 2.

20 VI. At vero si Sancti propter suas perfectiones absolutas & intrinsecas spectentur, & colantur, vt propter visionem Dei, charitatem, & sanctitatem propriam; sic non pertinent ad obiectum religionis, nec adeo coluntur per virtutem religionis; sed per virtutem distinctam, quæ dulia vocatur, & in duliā stricte acceptam, & super duliā diuiditur, vt inferius q. 7. dicitur. Ratio est; quia hac ratione in Sanctis non spectatur ratio formalis obiectiua religionis, nempe diuina excellentia; sed aliqua ratio inferior, & distincta; quæ proinde etiam distinctam virtutem constituit, vt ex communi docet S. Thomas q. 81. a. 4. ad 3. & supra q. 25. a. 1. ad 2. quidquid in contrarium dixerit Marsilius in 3. q. 8. a. 1.

21 Nec tamen ideo putandum, etiam dari amorem amicitiae supernaturalem erga proximum, quæ sit distincta virtus à charitate Dei, vt significant Vasquez de adorat. lib. 1. disp. 6. n. 175. & lib. 3. disp. cap. 4. num. 25. & Lessius num. 23. contra communem. Diuersa enim est ratio bonitatis supernaturalis, quam amor respicit; & excellentiæ, quam respicit cultus. Nam gratia & dona supernaturalia, in quantum habent rationem bonitatis supernaturalis, formaliter terminantis actum amoris, sua natura hominem ordinant ad Deum; & propterea hæc bona sunt, quia ad Deum ordinant. Quo fit, vt dum aliquis propter ea diligitur, plane propter Deum, & quia amicus, seu filius, aut seruus Dei est, diligatur. Excellentia vero creata hominis, in prædictis bonis fundata, suam rationem proprie in eo positam non habet, quod à Deo fit, aut in eum quomodolibet redundet; sed potius quod aliquo tandem modo hominis, & ab homine est. Quo fit, vt eiusdem excellentiæ cultus ad Deum directe non pertineat, nec ad eandem virtutem, quæ Deus colitur.

22 Hinc igitur hominem quidem propter inherentem bonitatem supernaturalem, eadem virtute charitatis amamus, quæ Deum amamus; at tamen eundem hominem propter in sitam ei excellentiam supernaturalem, non eadem virtute colimus, quæ Deum colimus, vt etiā superius disp. 2. quæstione 2. dub. 2. ex S. Thoma pluribus docuimus.

23 Quibus addi potest etiam alia diuersitatis ratio: quia amor non differt specie penes diuersum

gradum seu modum participandi eandem bonitatem; nec adeo ex sua ratione specifica proprie attendit diuersum illū gradum seu modum eiusdem bonitatis: at vero honor & cultus per se ac ex sua ratione specifica eam varietatem ac diuersitatem Excellentiam attendunt. Denique ipse modus diuersus participandi eandem bonitatem non constituit diuersam speciem eiusdem bonitatis: at vero diuersus modus habendi seu participandi excellentiam, essentialiter diuersificat Excellentiam; quæ adæquate ex ipso etiam modo habendi eandem excellentiam spectatur.

24 Quamquam in eo par est tam amoris, quam cultus ratio; quod sicut distinctus est cultus, quo Deum colimus, & quo creaturam propter internam & propriam suam excellentiam colimus; ita etiā distinctus est amor supernaturalis, quo proximo volumus bonum supernaturale propter seipsum, ab eo, quo volumus ei bonum propter Deum. Hic enim amor charitatis & amicitiae est erga Deum; ille amor concupiscentiæ ad spem, pertinens, per quem videlicet tum nobis ipsis, tum proximo, quatenus vnum nobiscum est, bonum diuinum volumus; non autem vel alterius virtutis specialis, à spe & charitate distinctæ, vt vult Lessius loc. cit. vel generalis alicuius virtutis, vt indicat Vasquez cit. num. 175. De qua re plura loco citato.

25 Quæritur secundo, quid & quoruplex sit cultus, qui per virtutem religionis Deo exhibetur, & qua ratione ab honore differat.

Respondetur breuiter, cultum generatim loquendo, esse notam quandam seu contestationem submissionis erga alterum, ob existimatam eius excellentiam. Differt ab honore, quod hic solum ac vniuersim significet testimonium excellentiæ alterius. Quo fit, vt etiam æqualis & inferior honorari possit; coli autem vel adorari non possit, nisi aliqua ratione superior. Addit enim cultus honori quandam animi submissionem erga rem vel personam, quæ coli dicitur.

26 Cum autem cultus præter iudicium speculatiuum intellectus de alterius excellentia, qui actus aut ad fidem, aut similem habitum supernaturalem, vel respectu cultus naturalis, ad naturalem mentis solertiam, & vim cognoscendi pertinet; itemque præter iudicium practicum, seu dictamen intellectus, alteri hic & nunc, pro ratione excellentiæ, cultum congruum cum debita animi submissione deferendum, qui est actus prudentiæ, duos præterea actus inuoluat; nimirum actum voluntatis eidem iudicio consentientis; ac deinde alium, aut alios, siue eiusdem voluntatis, siue alterius potentiæ actus, vel in genere, vel in particulari conceptos, qui sint obiectum prioris actus; quosque adeo etiam voluntas priori actu velit in honorem ac cultum Dei efficere ac referre; vt sunt v. g. tum actus orationis, sacrificij, &c. tum omnium virtutum actus, quatenus ad Dei cultum referuntur: intelligendum est, solum priorem actum esse actum religionis immediate elicitem; posteriorem actum, saltem plerumque & communiter, esse actum religionis potius imperatum, vt inferius de oratione,

adora-

adoratione, & alijs eiusmodi actibus, primum illum voluntatis actum terminantibus, dicitur.

27 Ex his vero actibus, etsi prior principalior est, & esse potest sine posteriori re ipsa existente; quo modo deuotionis actus consistit, sine actuali exercitio cuiuscunq; alterius actus ad Dei cultum pertinentis: sæpe tamē posterior, si re ipsa exerceatur, vt adoratio externa, votū, oratio, absolute cultus Dei dicitur; etsi, pprie cultus ex vtroq; actu coalescat; ita vtilis quasi formaliter, hic vero materialiter ad cultum sese habeat.

28 Et vero licet cultus hominis nunquam esse possit sine actu externo; quandoquidem actus mere internus, vt pote alteri homini penitus ignotus, non potest esse nota seu contestatio submissionis erga alterum, vt ex comūni docet Vasquez lib. 1. de adorat. c. 4. in cultu tamen diuino, potest etiam esse actus internus, quandoquidē Deus, scrutans renes & corda, non minus perfectos habet actus internos, quam minus perfectos. Ex quo oritur, duplex cultus Dei, vt docet S. Thomas qu. 84. a. 2. internus scilicet, quē idem S. Thomas reuerentiam & deuotionem interiorē appellat, & qualis etiam in scriptura Angelis tribuitur, psalm. 96. & Hebr. 1. *Et adorent eum omnes Angeli eius*; alter externus, qui externo videlicet, aliquo signo exprimitur, vt pluribus dicitur dubio sequenti numero 49.

29 Quæritur tertio, quam sit ratio essentialis, tum generica, tum specifica, virtutis religionis; speciatim an sit virtus Theologica, infusa, & à cæteris omnibus distincta. Respondeo sequentibus pronuntiat. I. Religio non est virtus Theologica, sed moralis, Iustitiæ adiuncta. Ita S. Thomas q. 81. art. 5. Ratio est; quia ad virtutem Theologicam requiritur, vt pro immediato obiecto habeat ipsum Deum: religio autem pro immediato obiecto non habet Deum, sed cultum Deo deferendum, seu potius actum, ad Dei cultum relatū; etsi hic ipse actus versetur circa Deum vel obiectum Cui. Et confirmatur; quia religio est quædam quasi iustitia erga Deum, eodem modo se habens erga Deum, sicut iustitia humana erga hominem, cuius obiectum proprium & immediatum non est homo, sed res debita homini.

30 Nec obstat, quod oratio & laus Dei immediatè circa Deum versari videantur: oratio enim reuera non refertur ad Deum, nisi velut vt obiectum Cui; representans scilicet nostra vota Deo, vt patebit dubio sequenti. Laus vero Dei non attingit Deum, sicut actus vitalis suum obiectum, sed sicut signum attingit suum signatum. Accedit quod hi non sunt actus proprie & immediatè elicti ipsius religionis, sed actus solum quasi imperati, sicut etiam actus fidei, spei, & charitatis, quatenus ad Deum colendum referuntur, vt docet S. Thomas eodem artic. 5. ad 1. vbi ita etiam explicat dictum Augustini in Enchiridio c. 3. assentis, *Deum coli fide, spe, & charitate.*

In quem sensum etiam accipitur illud Iacobi 1. v. 27. *Religio munda & immaculata apud Deum & Patrem hæc est, visitare pupillos, & viduas in tribula-*

*tione, & immaculatum se custodire ab hoc saeculo: nempe quia omnium virtutum actus in ordine ad cultum diuinum à religione imperari possunt. Cui etiam simile est illud 1. Corinth. 13. vers. 4. *Charitas patiens est, benigna est, &c.* quia nimirum & à charitate cæterarum virtutum actus imperantur.*

31 Addit S. Thomas ibidem ad 3. medium in virtute religionis non accipi inter passionēs, sed secundum quandam equalitatem inter operationes, quæ sunt ad Deum, non quidem absolutam; quia DEO non potest tantum exhiberi, quantum ei debetur; sed secundum quandam considerationem humanæ facultatis, & diuine acceptationis. Superfluum autem, inquit, in his quæ ad diuinum cultum pertinent, esse potest, non secundum circumstantiam quanti, sed secundum alias circumstantias; puta quia cultus diuinus exhibetur, cui non debet exhiberi, vel quando non debet, vel secundum alias circumstantias, prout non debet.

Qua ratione efficitur, religionē non esse virtutem moralem circa passionēs versantem, nec ipsam virtutibus velut partē potentialem subordinari, sed esse partem potentialem Iustitiæ; tum quod circa actiones, & ad alterum versetur, tum quod equalitatem quandam, licet imperfectam, constituat, vt in assertionē dictum.

32 II. Religio est virtus specialis, à cæteris omnibus virtutibus distincta. Ita S. Thomas quæst. 81. artic. 4. ex communi. Ratio est, quia habet proprium & speciale obiectum, qui est honor & cultus Deo debitus, quem proprie nulla virtus procurat. Et sicut in rebus humanis, diuersis personarum excellentijs, *diuersus honor debetur*; alius quidem patri, alius Regi; ita etiam DEO, ob singularem ac infinitam excellentiam, proprius honor debetur, per virtutem Religionis eidem deferendus.

33 Idem pater inductione. Religio enim differt à virtutibus Theologicis, cum non sit virtus Theologica, vt dictum, sed moralis: differt etiam à prudentia, eique annexis virtutibus, quia non est in intellectu, sed in voluntate, vt etiam dictum. Nec obstat, quod oratio, & laus, qui inter actus religionis numerantur, fiat formaliter in intellectu, non in voluntate; quia isti non sunt actus proprie & immediatè elicti à religione, sed potius imperati, eo modo quo iudicium, aut etiam exterior actus, quo suum ius proximo redditur, est actus iustitiæ, vt superius itidem diximus.

34 Differt etiam à cæteris virtutibus moralibus; à temperantia quidem, & fortitudine, alijsque annexis; quia non versatur circa passionēs, sed circa actiones, quibus DEO cultus redditur, nec perficit hominem in ordine ad seipsum, sed in ordine ad alterum, nempe DEVM: à iustitia vero saltem humana; quia non continet, nec constituit perfectam equalitatem ad alterum, (hominem) in reddendo debito, vt antea dictum; an vero sit ipsa specialis virtus Iustitiæ erga DEVM, dicitur inferius numero 43.

III. Religio est virtus vna specie infima. Ita S. Thomas quæst. 81. a. 3. Probat; tum quia religio, cultum Deo exhibendo protestatur fidem vnus Dei, quæ fides vna specie est, iuxta illud Ephes. 4. vers. 5. *Vnus Dominus, vna fides.* Tum quia ratio formalis obiectiua, seu formale motiuum religionis vnicum est; nempe ipsa excellentia increata Dei, vt dictum. *Ad religionem enim pertinet, inquit Sanctus Thomas, exhibere reuerentiam vni Deo, secundum vnâ rationem, in quantum scilicet est primum principium creationis & gubernationis rerum. Vnde ipse dicit Malachia 1. v. 6. Si Pater ego sum, vbi est honor meus? patris enim est, & producere, & gubernare.*

36 Nec obstat, quod in Deo sunt tres personæ, & multa attributa; quodque per virtutem religionis coluntur quadam ratione etiam Sancti ac imagines Dei; quia tres personæ diuinae, inquit Sanctus Thomas ibidem ad 1. *sunt vnum principium creationis & gubernationis; & ideo eis vna religione seruitur.* Diuersæ autem rationes attributorum concurrunt ad rationem primi principij; quia Deus producit omnia, & gubernat, sapientia, voluntate, & potentia bonitatis suæ. Sanctis autem, & imaginibus Dei non defertur cultus per virtutem religionis, nisi quatenus aliquo modo ad Deum pertinent, in quibusque colitur ipsa excellentia diuina, ob quam solam religionis virtute coluntur, vt superius dictum.

37 Nec obstat secundo, quod plures sunt actus religionis, non solum speciales, vt vouere, orare, sacrificare &c. Sed etiam generales, vt colere Deum, ei; seruire. Nam & ab eodem habitu diuersi specie actus procedere possunt; & cultus, ac seruitus Dei re ipsa non sunt actus religionis distincti; siquidem eodem actu religionis homo seruit Deo, & colit ipsum.

Nam cultus respicit Dei excellentiam, cui reuerentia debetur. Seruitus autem respicit subiectionem hominis, qui ex sua conditione obligatur ad exhibendam reuerentiam Deo; cum interim in omni actu religionis & excellentiam Dei, & nostram erga Deum subiectionem protestemur; adeo vt ad hæc duo pertineant omnes actus religionis; quia per omnes homo protestatur diuinam excellentiam, & subiectionem sui ad Deum; vel exhibendo aliquid ei, vel verum assumendo aliquid diuinum, vt ait S. Thomas ibidem ad 2.

38 IV. Sed & religio, & sanctitas, tametsi inter se ratione differant, tam essentialiter idem sunt. Ita Sanctus Thomas quæstione 81. artic. 8. Probat & declaratur. Nomine enim sanctitatis duo significantur, & mundities scilicet mentis, & firmitas eiusdem, saltem in ipso mentis habitu fundata, iuxta illud Apostoli Roman. 8. vers. 38. *Certus sum, quia neque mors, neque vita, &c. neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei.* Quo fit, vt sanctitas dicatur dispositio quadam, qua mens hominis se ipsam, suosque actus firmiter applicat & addicit Deo, & refert in Deum ac diuinum cultum. Religio autem dicitur, secundum quod exhibet Deo debitum famulatum, in his, quæ pertinent specialiter ad cultum diuinum, sicut in sacrificijs, oblationibus, & alijs huiusmodi;

cum tamen sanctitas dicatur, secundum quod homo non solum hæc, sed etiam alia virtutum opera refert in Deum; vel secundum quod homo se disponit per bona quadam opera ad cultum diuinum.

39 Quæ ad nominis quæstionem & modum loquendi pertinent. Certe enim religio re ipsa non solum certos quosdam actus diuini cultus, sed etiam aliarum omnium virtutum actus ad diuinum cultum refert.

Quod si quis dicat, nomine sanctitatis proprie ac principaliter significari virtutem charitatis, hominem Deo firmiter vnientis, is etiam, consequenter dicere poterit, sanctitatem esse virtutem distinctam à Religione. Interim quia res aliæ eatenus sanctificantur, & sanctæ dicuntur, quia diuino cultui addicuntur; ideo recte etiam Sanctus Thomas sanctitatem hominis in eo proprie ponenda existimauit, quod se ipsum diuino cultu addixerit.

40 V. Tametsi probabile sit, religionem non distingui à virtute pietatis, obseruantie, & gratitudinis in Deum; probabilius tamen videtur, gratitudinem esse virtutem à religione distinctam: sicut & religio proprie loquendo, distinguitur ab obedientia, & Iustitia erga Deum. Primam partem tradit Lessius l. 2. c. 36. du. 2. n. 15. & videtur innuere S. Thomas q. 106. a. 1. ad 1. vbi ait: *Sicut religio est quadam superexcellens pietas; ita est quadam excellens gratia, siue gratitudo.* Vnde & gratiarum actio ad Deum est inter ea, quæ ad religionem pertinent; quod tamen de actu imperato religionis intelligi potest. Idem significat Caietanus q. 107. a. 3. qui docet, has virtutes, pietatem, obseruantiam, & gratitudinem dupliciter existere; primo formaliter, in suis proprijs speciebus; secundo eminenter, in superiore virtute, quæ est religio. Ratio est; quia earum formalia obiecta quibus formaliter sua officia deferunt, vt est ratio paternitatis, virtutis, ac dignitatis, ac demum beneficentia, excellentissimo modo continentur in obiecto religionis, quod est excellentia diuina; sicut & debita earundem, ob quæ eiusmodi officia deferunt, in debito religionis.

41 Secunda pars probatur; quia pietas quidem erga Deum formaliter nulla datur; cum eius obiectum, quæ est propinquitas sanguinis, respectu nostri proprie ac formaliter in Deo non sit. Ratio autem formalis obiecti obseruantia in Deo est contracta, per propriam rationem formalem obiecti religionis, quæ est excellentia Dei, vt proinde neutra virtus, prout circa Deum versatur, sit specialis virtus à religione distincta.

Sed gratitudo etiam quoad Deum habet suum proprium obiectum formale, quod est debitum ortum ex beneficio, cum debitum religionis fundetur præcise in excellentia diuina abstracto à liberali dantis affectu; qui tamen ipse motiuum esse potest ad actum religionis excitandum, adeo vt ipsa religio hoc sensu quasi imperatiue gratitudo dici possit: in quem sensum loquutus videtur Sanctus Thomas loc. cit.

42 Ipsam vero humilitatem seu subiectionem debitam aduersus Deum, verius existimo non distingui à religione; cum ea ipsa subiectio fundetur tum in excellentia diuina, tum in uilitate nostra; cuius professio quædam & protestatio exhibetur per uirtutem religionis.

Aliter uidetur sentiendum de obedientia aduersus Deum; hæc enim cum formaliter fundetur non in excellentia Dei absolute, sed potius in quadam iurisdictione eiusdem, uidetur habere debitum ac motiuum distinctum à uirtute religionis: sicut etiam in humanis uirtus obseruantie aduersus superiorem, distincta est ab obedientia eidem debita. An autem obedientia aduersus Deum & homines sit una specie, uirtus, disputat. sequente dicitur, ubi de obedientia agemus.

43 Tertia pars de iustitia ita probatur & declaratur. Supponimus enim hoc loco, quod in materia de poenitentia fufius probandum erit, dari in homine aliquam iustitiam erga Deum, cuius proprium officium sit, in omni materia ius illud diuinum, quod in creaturas ratione præditas, in ordine ad quæuis officia ab eis debita, præstanda habet, procurare ac illæsum conseruare. Ab hac ergo iustitia uirtutem religionis specie distingui, ita probamus. Religio enim, non secus ac inter homines obseruatiã, debitum Deo honorem deserit, non hac formali ratione, ne ius diuinum per iniuriam lædatur; sed quia præcise eius excellentiæ talis honor debetur. Qua ratione etiam differt à fidelitate erga Deum, quod hæc uersatur in promissis Deo exfoluendis, præcise ut ei ratione promissionis debentur; Qui titulus etiam in humanis per se non constituit ueram iustitiam.

44 Interim si quis religionis nomen laxè usurpare uelit, ut unam non specie infima, sed genere proximo uirtutem significet, seu unam, per collectionem plurium habituum, habentium inter se quandam affinitatem, uel quasi artificialem compositionem in ordine ad honorẽ Deo integre & ex omni parte illæsum seruandum, ita ut sub se latram, fidelitatem, gratitudinem, & poenitentiam, quin etiam humilitatem & obedientiam aduersus Deum comprehendat, cum eo quidem magnopere contendendum non erit, sed is tamen à consueto usu loquendi Theologorum aberrabit, ut cum Suario 3. parte tom. 4. disp. 17. sect. 2. n. 6. diximus disp. de poenitent. thesi 12.

45 VI. Religio est uirtus supernaturalis ac per se infusa; quamuis imperfecta religionis uirtus etiã acquisita detur. Prima pars est S. Thomæ q. 81. a. 5. ad 3. & q. 82. a. 2. ad 1. & 3. ubi docet, charitatẽ esse principium & causam religionis & deuotionis. Ratio est. Quia religio simpliciter & absolute dicta, est uirtus, qua Deus, etiam ut obiectum supernaturalẽ est, perfecte colitur; hoc autem non fit nisi per uirtutem infusam religionis: ita quidem, ut cum cæteræ uirtutes morales etiam ex fine quasi extrinseco, non ex propria materia, uirtutem infusam postulent; religio tamen ex proprio obiecto & motiuo intrinseco habitum infusum requirat.

Secunda pars uidetur communis Doctorum. Sicut enim Deus naturali etiam ratione aliquo modo cognoscitur, & colendus intelligitur; ita etiam potest actu proportionato uoluntatis coli: ex quibus actibus frequentatis naturalis & acquisita religionis uirtus comparari potest; qua & ab Ethnicis, & à Christianis peccatoribus reipsa Deus nonnunquam suo modo colitur, ut in simili de charitate dictum disputat. 2. quæstio. 2. dub. 2.

46 VII. Religio inter uirtutes morales præstantissima est. Ita S. Thomas citat. quæst. 81. artic. 6. Ratio est; quia post uirtutes Theologicas, quæ immediate circa ipsum Deum uersantur, inter cæteras uirtutes morales, eo quæque cæteris paribus præstantior est, quo propius Deum attingit: Religio autem propius accedit & attingit Deum, quam aliæ uirtutes morales; in quantum operatur ea, quæ directe & immediate ordinantur ad honorem diuinum; formaliter & directe respiciens cultum Dei: Ergo, &c.

47 Nec obstat, quod etiam uirtus humilitatis, & obedientiæ erga Deum, pari ratione Deum attingere uidentur. Non solum quia uerius est, uirtutem humilitatis erga Deum non esse distinctam à uirtute religionis, ut dictum num. 42. & supra disputation. 3. quæstio. 3. dub. 8. sed etiam quia obedientia erga Deum, cum proprie & formaliter solam rationem superioris imperantis spectet, habet rationem obiectiuam nostra consideratione non paulo inferiorem ipsa ratione obiectiuam religionis, quæ est ipsa infinita Dei excellentia absolute spectata.

DVBIVM III.

Quosnam in genere actus, tum internos, tum externos habeat Religionis uirtus; & speciatim quis & qualis actus religionis sit deuotio.

S. Thomas 2. 2. q. 81. a. 7. & q. 82. aa. 4.

48 **Q**uod ad primum, nempe actus religionis in genere attinet, sequentes assertiones statuimus. I. Actus religionis uniuersim loquendo sunt duplices; alij enim sunt actus religionis immediate per se elicit; alij quasi imperati, seu mediate ac secundo elicit. Hæc assertio est extra controuersiam, & sumitur ex analogia omnium uirtutum reliquarum, ut diximus supra disp. 1. q. 7. dub. 1.

Probatur & declaratur ex dictis dub. præced. num. 26. quia actus immediate ac per se à religione elicitus, est internus actus uoluntatis, quo Deo cultum debitum uolumus; & nihil aliud est, quam profunda & submissa mentis inclinatio coram Deo, qua uoluntas uult profiteri Dei excellentiam, cui in omnibus iure

subesse debeat. Alij actus religionis sunt imperati, quibus nimirum internam illam animi submissionem re ipsa profiteamur; siue in eadem potentia voluntatis, siue in diuersa potentia existant; & siue interim ab aliquo alio virtutis habitu eliciantur, siue per se ad nullam aliam virtutem, quam religionis pertineant, vt ex sequentibus patebit.

49. ASSERTIO II. Actus religionis imperati, quibus nempe re ipsa Dei excellentiam, nostramque submissionem profiteamur, alij sunt externi, alij interni; quibus proinde nonnunquam consummatur religionis virtus. Prima pars est extraneæ controuersiam, & asseritur à S. Thoma quæst. 81. a. 7. Ratio est; quia Deo reuerentiam & honorem exhibemus non propter seipsum, quasi ipse nostro honore indigeat; cum ex se ipso plenus sit gloria, cui nihil à creatura adijci potest: sed propter nos; quia ad ipsam mentis nostre perfectionem pertinet, vt Deum reuerentiamur & honoremus, eique subijciamur; siquidem vnaquæque res hoc ipso perficitur, quod suo superiori subijcitur; sicut corpus per hoc, quod viuificatur ab anima; & aer per hoc, quod illuminatur à sole. Quia vero mens humana ab externis sensibus & sensibilibus pendet, eorumque velut manu ductione indiget, necesse est, in diuino cultu etiam actus quosdam externos & corporales adhiberi: tum vt ijs quasi notis quibusdam & symbolis etiam coram alijs diuinam excellentiam, nostramque erga Deum subiectionem protestemur; tum vt ijs quasi signis quibusdam mens hominis excitetur ad spirituales & internos actus, quibus Deo coniungitur.

50. Nec obstat illud Ioannis 4. v. 24. *spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare.* Non enim hic excluditur actus seu cultus externus, sed solum docetur, verum Dei cultum præcipue consistere in actu interno, sine quo actus externus nihil momenti habeat, vt recte exposuit Sanctus Thomas citat. articulo 7. ad 1.

51. Secundam partem tradit S. Thomas q. 81. a. 7. & q. 82. in titulo & q. 84. art. 2. idemque ex communi Doctorum asserit Vasquez lib. 1. de adorato, num. 23. qui in eo omnes pene consentiunt, religionem (quidquid sit de speciali religionis actu, qui adoratio dicitur) pro obiecto habere non tantum actus externos, vt putarunt Bonauentura in 3. dist. 9. art. 2. quæstio, 3. & 4. & Maior q. 1. sed etiam actus internos, quibus proinde ipse religionis cultus nonnunquam consummetur.

Quo sensu etiam veteres Scholastici apud Vasquez lib. 1. cap. 2. num. 190. dixerunt, virtutem religionis pro obiecto habere quoque cultum interiore, qui fide, spe, & charitate Deo exhibetur; quandoquidem tum cæteris internis virtutum actibus, tum his ipsis præcipue Deo nos ipsos subijcimus, eiusque excellentiam in conspectu Dei contestamur. Credimus enim Deo tanquam superiori Magistro & supremæ veritati, cui subijcimus iudicium ac intellectum nostrum; speramus ipsius virtute & omnipotentia bona æterna;

amamus illum, omnia nostra ad eum referendo. Alia ratio est cultus, quem homini exhibemus; quia actus etiam mere internus nota quidem esse potest submissionis Deo inspectori cordium, sed non hominibus. An autem similiter etiam adoratio Dei interno actu consummari possit, inferius q. 2. dicetur.

ASSERTIO III. Tametsi vnaquæque virtus actus aliarum virtutum imperare possit, proprium tamen est tum charitatis, tum religionis, omnes omnium aliarum saltem moralium virtutum actus, in ordine ad suos fines, imperare. Colligitur ex scriptura, quæ speciatim monet, vt omnes actiones nostras imperio religionis ad honorem & gloriam Dei referamus 1. Cor. 10. vers. 31. *Sine ergo manducati sine bibiti, siue aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Et Coloss. 3. vers. 17. *Omne quodcumque facitis, in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini IESU CHRISTI.*

Ratio est; quia sicut charitas est regina omnium virtutum, quæ proinde sua natura omnibus, etiam ipsi religioni, imperare potest; ita religio est princeps omnium virtutum moralium, quibus proinde itidem in ordine ad suum finem, qui est honor & gloria Dei, sua natura imperare potest: cum tamen alioquin virtus inferior superiori nec ita sua natura, nec ita proprie imperet; licet eam utcumque in ordine ad suum finem mouere ad operandum possit.

Quo sensu late dici potest, religionem etiam 53. ipsis virtutibus Theologicis imperare, vt cum Caietano hic quæstione 81. art. 8. recte docet. Valentia quæstione 1. pun. 2. in eundem sensum etiam Sanctus Thomas cit. art. 8. absolute dixit, sanctitatem, quæ est religio, omnibus virtutibus imperare.

Neque opus est, hoc loco de actibus aliarum virtutum à religione imperatis fufius agere; quando alibi proprios locos habent, quibus explicantur. Solum de actibus religionis tum elicitis, tum imperatis, qui per se ad nullam aliam virtutem pertinent, in præfenti quæstio est, quot & quanam sint; quod sequens assertio declarat.

54. ASSERTIO IV. Actus religionis de quibus hoc loco agendum, vniuersim sunt vndecim; nimirum deuotio, oratio, adoratio, sacrificium, oblatio, primitia, decima, votum, iuramentum, adiuratio, & laus Dei. Ita S. Thomas q. 82. & 84. & 89. initio. Probatur & declaratur. Aut enim actus religionis sunt interni; aut externi. Interni aut sunt immediate eliciti; aut solum secundario eliciti, seu immediate imperati. Prioris generis est deuotio; posterioris, oratio, vt dicitur.

Actus vero externi, sunt in triplici differentia. Aut enim aliquis suum corpus ad Deum venerandum exhibet, & est adoratio; aut aliquid exterius exterioribus Deo & ad Dei honorem offertur, vel promittitur; & tales sunt sacrificium, oblationes, primitia, decima, votum: aut denique aliquid diuinum ab hominibus ad eiusdem Dei honorem assumitur, quod est vel sacramentum aliquod, aut ipsum nomen diuinum; è quibus tamen Sacra-

menta alibi proprium sibi locum propriamque tractationem postulant. Quod vero ad diuini nominis assumptionem, quæ huius loci propria est, pertinet, assumitur diuinum nomen ab homine tripliciter; primo per modum *iuramenti*, ad propria verba confirmanda; secundo per modum *adiurationis*, quæ alios ad quiddam faciendum inducimus; tertio per modum *innocationis*, ad orandum vel laudandum; è quibus reliqui quinque actus religionis existunt; de quibus proinde Sanctus Thomas sigillatim agit, & nobis itidem cum eo deinceps agendum, incipiendo à deuotione quam etiam S. Thomas cæteris actibus anteponit.

55 Queritur igitur secundo, quis, & qualis actus sit deuotio; quæue eius sit causa, & quis effectus.

ASSERTIO I. Deuotio est actus voluntatis, seu voluntas prompte faciendi, quod ad Dei seruitium pertinet. Ita Sanctus Thomas quaestio. 82. articulo 1. Probatur & declaratur. Dicitur enim *deuotio à deuotendo*; & sicut olim apud Gentiles *deuoti* dicebantur, qui seipfos Idolis deuouebant, ad mortem, pro sui exercitus salute, uti de duobus Decijs refert Liuius libro 8. decade 1. ita apud Christianos deuoti dicuntur, qui seipfos totaliter Deo deuouent, ut ei se totaliter subdant.

Vnde deuotio nihil aliud esse videtur, quam voluntas quædam prompte tradendi se ad ea, quæ pertinent ad Dei famulatum; seu quod idem est, voluntas prompte faciendi quod ad DEI seruitium pertinet. In quem sensum etiam Exodi 35. vers. 29. dicitur, omnes viros & mulieres mente deuota obtulisse donaria; & ibidem vers. 2 t. *Omnis multitudo filiorum Israel obtulerunt mente promptissima atque deuota primitias Domino.*

56 ASSERTIO II. Tamen si deuotio causaliter sit actus vniuersalis, mouens scilicet ad actus omnium virtutum, tam corporales, quam spirituales; tam internos, quam externos; formaliter tamen & secundum se est actus specialis. Ita S. Thomas eodem a. 1. ex communi. Probatur, & declaratur: quia sicut religio omnes cæteras virtutes mouet in ordine ad suum finem; ita etiam actus deuotionis ad religionem pertinens, quo religio tanquam medio vititur ad cæteras virtutes mouendas.

In quem sensum Sanctus Thomas ibidem ad 1. ait: *Voluntas mouet alias vires anime ad suos actus, & voluntas secundum quod est finis, mouet se ipsam ad ea, quæ sunt ad finem. Et ideo cum deuotio sit actus voluntatis hominis offerentis seipsum Deo ad ei seruandum, qui est vltimus finis, consequens est, quod deuotio imponat modum (seu specialem bonitatem) humanis actibus; in quantum scilicet deuote seu religiose fieri dicuntur; siue sint ipsius voluntatis, circa ea, quæ sunt ad finem; siue etiam sint aliarum potentiarum, quæ à voluntate mouentur. Et ibidem ad 2. ait: *Deuotio inuenitur in diuersis generibus, non sicut species illorum generum, sed sicut motio mouentis inuenitur virtute in motibus mobilium.**

Nihilominus quia deuotio habet proprium obiectum formale, seu motiuum, ob quod cæ-

teros actus virtutum imperat, nempe ipsum, honorem seu gloriam Dei, ad quam omnia refert, fatendum est, eum essentialiter esse specialem quemdam virtutis actum; quando non simpliciter & quomodocunque vultea, quæ ad Dei seruitium pertinent; quod quidem omnibus virtutibus commune est; sed vult ea, quatenus formaliter ad seruitium adeoq; cultum Dei pertinent.

57 ASSERTIO III. Deuotio est actus proprius & immediate elicitus ipsius religionis. Ita S. Thomas q. 82. a. 2. Probatur; quia ad eandem virtutem pertinet, *velle* (hæc vocula videtur redundare) *facere aliquid, & promptam voluntatem habere ad illud faciendum*; quia vtriusq; actus est idem obiectum: quæ de causa etiam Aristoteles 5. Eth. c. 1. docet, iustitiam esse; *quæ volunt homines, & operantur iusta*: at vero operari ea, quæ pertinent ad diuinum cultum seu famulatum, proprie ac formaliter pertinet ad religionem, ut dictum: Ergo etiam habere promptam voluntatem ad eadem exequenda, adeoq; etiam esse deuotum, ad religionem tanquam quidam eius actus pertinet.

Ita S. Thomas absolute probat, deuotionem esse actum religionis: at vero esse actum eius immediate elicitem, facile ex dictis probatur. Actus enim religionis proximus ac immediate elicitus, est is ipse actus voluntatis, quo quis vult seu generatim, ac in omni materia, quidquid ad seruitium & gloriam Dei pertinet, seu etiam in certo aliquo genere materiae, actum aliquem ad eandem Dei gloriam pertinentem efficere, ac in effectum redigere, atq; ita debitam erga Deum subiectionem præstare; è quibus prior est ipse actus deuotionis superius à nobis explicatus.

58 Nec obstat primo, quod etiam per charitatem homo Deo se tradat, & quasi deuoueat, iuxta Dionysium c. 4. de diuinis nominibus, ubi ait: *Diuinus amor excelsim facit, non finens amantes sui ipsorum esse, sed eorum quæ amant.* Nam ut bene respondet S. Thomas cit. a. 2. ad 1. ad charitatem pertinet immediate, ut homo seipsum tradat Deo, ad *hærendo ei per quandam spiritus unionem.* Sed ut homo tradat seipsum Deo (nimirum ob consideratam in ipso propriam rationem excellentiæ, ex dictis du. 2. n. 17.) ad opera diuini cultus, in quo proprie deuotionis actus consistit, hoc immediate pertinet ad religionem, mediate autem ad charitatem, quæ est religionis principium.

59 Nec obstat secundo, quod deuotio præcedere videtur charitatem; quia charitas in scripturis significatur per ignem, deuotio vero per pinguedinem, quæ est ignis materia; cum tamen charitas præcedat religionem, ut dictum. Sicut enim pinguedo corporalis generatur per calorem naturalem, & ipsum calorem naturalem conseruat, velut eius nutrimentum; ita etiam charitas & deuotionem causat, quatenus ex amore aliquis redditur promptus ad seruicium amico, & per deuotionem nutritur; sicut & quælibet amicitia conseruatur & augetur per amicabilem operum exercitium & meditationem, ut recte S. Thomas ibidem ad 2.

60 Nec obstat tertio, quod etiam Sanctis deuoti dicimur; sicut etiam & dominis tem-

poralibus; ad quos tamen non est religio. Nam deuotio proprie loquendo, quæ ad Sanctos Dei mortuos vel viuos concipitur, non terminatur ad ipsos, sed *transit in Deum*, in quantum scilicet in ministris Deum veneramur, vt dub. 2. num. 19. generatim dictum. Deuotio autem, quam subditi dicuntur habere ad dominos temporales, alterius est rationis: sicut & temporalibus dominis famulari, differt à famulatu diuino, ex S. Thoma ibidem ad 3.

61 **ASSERTIO IV.** Etsi Deus sit externa & principalis causa efficiens deuotionis; meditatio tamen diuinæ bonitatis, & consideratio nostræ fragilitatis & infirmitatis, eiusdem internæ causæ sunt, ad illam nos maxime disponentes. Ita S. Thomas q. 82. a. 3. Prima pars patet ex Ambrosio super Lucam cap. 9. sub finem, vbi ait: *Deum quos dignatur vocat; & quem vult Religiosum facit: & si voluisset, Samaritanos ex inuotio deuotos fecisset.* Idem patet ex generali doctrina de gratia tom. 2. disp. 6. q. 4. dub. 1. & 4.

62 Secunda pars probatur ex illo psal. 38. vers. 4. *Concaluit cor meum intra me; & in meditatione mea exardescet ignis.* Ratio est; quia cum omnis actus voluntatis ex aliqua consideratione seu intelligentia procedat, necesse est, vt etiam actus deuotionis, quem esse in voluntate diximus, ex accommodata sibi consideratione procedat, ea scilicet, quæ idonea sit voluntatem excitare, vt se prompte diuino obsequio tradat; qualis quidem est duplex illa consideratio, tum diuinæ scilicet bonitatis & beneficiorum ipsius; qua excitatur proxima deuotionis causa, nempe dilectio, secundum illud psal. 72. v. 28. *Mihi adhaerere Deo bonum est, ponere in Domino Deo spem meam:* tum etiam consideratio nostræ infirmitatis ac fragilitatis; quæ facit, vt exclusâ præsumptione, Deo innitatur, nosque ei libenter subijciamus, iuxta illud psal. 120. v. 1. *Leuavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi. Auxilium meum à Domino, qui fecit caelum & terram.*

63 Etsi vero alta diuinitatis mysteria in meditatione expensa, per se ac sua natura apta sint excitare tum dilectionem, tum deuotionem; ex debilitate tamen humanæ mentis sæpe accidit, vt ea quæ pertinent ad Christi humanitatem, vt potè nobis notiora, per modum cuiusdam *manuductionis*, maxime deuotionem excitent.

64 Nec obstat, quod deuotio frequenter potius inuenitur in quibusdam simplicibus, & in femineo sexu, qui tamen ad meditationem parum sunt idonei. Per accidens enim est, quod nonnunquam scientia, & quidquid excellens est, sit occasio, ob quam homo *confidendo de se ipso*, non se totum Deo tradat, atque ita deuotio impediatur; cum è contra eiusdem excellentiæ defectus in simplicibus, & mulieribus, elatione compressa, maioris deuotionis occasionem præbeat. Qua de causa etiam Caietanus ibidem notat, ab Ecclesia vocari *deuotum femineum sexum*. Si quis tamen sine scientiam, sine aliam quamcunque perfectionem Deo perfecte subijciat, & ad eius honorem referat, in eo ex hoc ipso deuotionem augeri necesse est, vt docet Sanctus Thomas ibidem ad 3.

Non est ergo in culpa, inquit Caietanus ibidem, scientia doctorum, nec in laude imperfectio mulieris, sed abusus scientia, in magnificando se, & rectius vsus imperfectionis, in non eleuando se. Quo longe melior esset reclus vsus perfectionis, vt scilicet & eam haberet, & ex ea se non magnificeret, vt ipse auctor tam eminentis doctrinæ faciebat.

ASSERTIO V. Effectus quidem deuotionis per se quidem ac principaliter est lætitia & gaudium in Spiritu Sancto; Secundarius autem, & minus principalis, est etiam aliqua secundum Deum tristitia. Ita S. Thomas q. 82. a. 4. Et prima pars patet ex illa collecta Ecclesiæ feria quinta post Latere; *Quos ieiunia vincta castigant, ipsa quoque deuotio sancta lætificet.*

Ratio est; quia deuotio principaliter quidem oritur ex consideratione diuinæ bonitatis; quæ vt per se conciliat lætitiæ & delectationem, secundum illud Psal. 76. vers. 4. *Memor fui Dei, & delectatus sum;* ita per accidens causat tristitiam quandam, in his, qui nondum Deo plene fruuntur; iuxta illud Psal. 41. v. 4. *Fuerunt mihi lachrima mea panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus.*

Secundario autè conciliatur deuotio, ex consideratione propriorum defectuum, vel termini à quo homo per motum voluntatis deuotæ recedit; quæ consideratio per se quidem causat tristitiam; per accidens autem, ob spem diuinæ subuentionis, lætitiæ. Simili modo etiam consideratio Passionis Christi & tristitiæ, & lætitiæ diuerso respectu conciliare solet.

Neque repugnat in hac vita; spiritum, qui ex una parte contribulatur, propter præsentis vitæ defectus, aut piæ compassionis affectum, ex alia parte delectari ex consideratione diuinæ bonitatis, & ex spe diuini auxiliij, vt generatim dictum tom. 2. disp. 1. q. 3. dub. 2. à num. 18.

Et sicut in rebus humanis lachrimæ prorumpunt non solum ex tristitia, sed etiam ex quadam affectus teneritudine, præcipue cum consideratur aliquid delectabile, cum permixtione alicuius tristabilis: sicut solent homines lachrimari ex pietatis affectu, cum recuperant filios vel charos, quos existimabant se perdidisse: ita etiam deuotionis lachrimæ nõ semper acerbæ sunt & luctuosæ, sed nonnunquam etiam cum lætitiâ & gaudio coniunguntur; semper autem dulces; quia etiam tristitia, quæ secundum Deum est, suauius mentem afficit. Vide S. Thomam ibidem ad 3.

DVBIVM IV.

De Oratione, velut altero actu interno religionis, vniuersim ac in genere; speciatim quid, & quotuplex sit, quibus conueniat; (an etiam Sancti inuocandi); & quas condiciones requirat. &c.

S. Thomas 2. 2. q. 83. aa. 17.

Secundus, & quidem per se internus quoque, actus religionis, vt dictum dub. præcedenti, est oratio, de qua quaritur primo, quis & cuius virtutis actus sit oratio.

ASSERTIO I. Oratio proprie & immediate est actus intellectus, non voluntatis. Ita S. Thomas q. 83. a. 1. ex comuni. Probatur & declaratur. Est enim in presenti sermo de oratione, & significat quandam deprecationem vel petitionem, secundum illud Damasceni l. 3. c. 24. asserentis, orationem esse petitionem decenter à Deo: & Basilij homil. 5. de varijs, quæ est in Martyrem Iuliam, vbi ait: *Oratio est boni cuiuspiam petitio, quæ ad Deum à pijs effunditur.* Quomodo etiam sæpe in scriptura vsurpatur, vt Matthæi 6. vers. 9. *Sic ergo orabitis; Pater noster &c.* Matthæi 26. v. 41. *Vigilate & orate vt non intretis in tentationem.* Marci 11. v. 24. *Omnia quacumq; orantes petitis, credito quia accipietis, & euenient vobis;* & alibi passim.

Esti nonnunquam oratio generatim accipitur, pro quauis pia mentis eleuatione ad Deum. Quomodo Augustinus serm. 230. de tempore ait: *Quid est oratio, nisi ascensio animæ de terrestribus ad celestia, inquisitio superiorum, inuisibilem desiderium?* Et Damascenus citat. libro 3. fidei orthodoxæ cap. 24. orationem docet esse *ascensum mentis in Deum.* Et eodem sensu Chrysostomus homil. 30. in Genes. Oratio, inquit, *colloquium est cum Deo, quod vt scias, audi Prophetam dicentem: iucundum sit ei colloquium meum,* psal. 103. verum in proposito pro petitione accipitur.

Petitio autem, cum nihil aliud sit, quàm expositio, seu intimatio quædam desiderij ei facta, qui gratuito iuuare possit, necessario efficitur, tam orationem, quàm petitionem, esse actum alicuius potentie locutiua, siue externa, si oratio sit vocalis; aut solum interna, qualis est ratio siue intellectus, si oratio sit mentalis, de qua in presenti loquimur.

Quomodo etiam oratio secundum genus suum conuenit cum imperio, qui itidem est actus rationis intimantis, seu exprimentis actum voluntatis seu desiderij, quo quis aliquid fieri cupiat ab altero. Differunt tamen inter se; tum quod imperium solum dirigitur ad inferiores: oratio vero ad eos, qui oranti non subijciuntur, siue sint æquales, siue sint superiores: tum quod imperium ex suo genere est actus rationis practicæ, adeoque operatiuus, per modum causæ perfectæ, quæ necessitatem agendi inducit; oratio autem est operatiua solum per modum causæ imperfectæ ac dispositiua; hoc ipso,

quod nec persona, ad quam dirigitur, nec effectus, qui postulatur, oranti plene subijcitur.

Idem confirmatur auctoritate Sapientum. Ita enim Aristoteles 1. Ethic. cap. vlt. ait: *Quod ad optima deprecatur (alias incitat) ratio, vt recitat S. Thomas cit. a. 1. Et Isidorus lib. 10. Etymol. c. 4. ait: Orare idem esse, quod dicere;* constat autem dictionem internam pertinere ad intellectum. Et deniq; Cassiodorus in psalmum 38. notat, orationem dici, quasi *oris rationem.*

Nihilominus tamen etiam desiderium pauperum, non secus ac oratio, à Deo exaudiri dicitur, psalmo 10. v. 16. vel quia desiderium est causa petendi; cum petitio sit quodammodo desiderij interpres, vel hoc dicitur ad demonstrandam propensionem exaudiendi; quia scilicet, dum adhuc aliquid in desiderio pauperum est, Deus exaudit, antequam orationem proponant, secundum illud Isaia 65. v. 24. *Eritis, antequam clament, ego exaudiam,* vt recte notauit S. Thomas ibidem ad 1.

ASSERTIO II. Orationis actus soli creaturae rationali competit; non autem vel Deo, vel brutis animantibus. Ita S. Thomas quæst. 83. art. 10. Ratio sumitur ex dictis: quia oratio est actus rationis ad superiorem, vel certe non subiectum; diuinis autem personis nihil est superius, nec quicquam eis non subiectum; bruta autem animantia carent ratione; Ergo, &c. Quod intelligendum de Deo, & diuinis personis secundum se, siue vt subsistunt in natura diuina: quia filium Dei in assumpta natura humana orasse, & orare posse, constat, & magis patebit quæsitio 2. assert. 3.

Spiritus autem Sanctus dicitur pro nobis postulare, Roman. 8. vers. 26. quia postulantes nos facit: & pulli coruorum inuocare, psal. 146. propter naturale desiderium siue indigentiam, qua omnia suo modo desiderant consequi diuinam bonitatem, vt ait S. Thomas ad 1. & 3.

ASSERTIO III. Oratio ex suo genere est actus non solum honestus ac virtuosus, sed etiam utilis ac necessarius. Ita S. Thomas q. 83. a. 2. Constat ex scriptura passim, præsertim Lucæ 18. vers. 1. *Oportet semper orare, & non deficere.*

Probatur & declaratur. Triplex enim circa orationem fuit antiquorum infidelium error. Quidam enim asserentes, res humanas non regi diuina prouidentia, consequenter sustulerunt orationis usum, quasi vanum & superuacaneum sit orare, & omnino Deum colere. Qui reprehunduntur Malachiæ 3. v. 14. *Dixistis; vanus est, qui seruit Deo.*

Secundo alij asserentes, etiã in rebus humanis omnia ex necessitate contingere, siue ex immutabilitate diuinæ prouidentie, siue ex necessitate stellarum, siue ex connexione causarum, sustulerunt itidem orationis utilitatem.

Tertio alij affirmarunt quidem, res humanas diuinâ prouidentia regi, neque absoluta necessitate euenire; verum simul addiderunt, dispositionem diuinæ prouidentie variabilem esse, ita vt orationibus, & alijs quæ ad diuinum cultum pertinent, dispositio diuinæ prouidentie immutetur; qui licet usum orationis non sustulerint, male tamen eum exposuerunt, vt de prouidentia

Dei generatim dictum tom. 1. disp. 3. q. 1. Quare ita orationis vsus ac utilitas explicanda est, ut neque rebus humanis diuinæ prouidentie subiectis necessitatem imponamus, neque etiam diuinam dispositionem mutabilem æstimemus.

73 Quod in hunc modum declaratur. Quia enim diuina prouidentia non solum disponit effectus faciendos, sed etiam causas & media, quibus efficiendi sunt, & inter has nonnunquam etiam ipsos actus humanos liberos, qualis est oratio: idcirco necesse est, tum alias actiones humanas, tum etiam orationem ad Deum interuenire, non quidem ut diuina immutetur dispositio, sed ut per eiusmodi actus & orationes impleantur effectus, secundum ordinem diuinæ prouidentie à Deo per hæc media dispositi. Itaque non oramus, ut diuinam dispositionem immutemus: sed ut id impetremus, quod Deus per orationes disposuit implendum, ut scilicet homines postulando mereantur accipere, quod eis Deus Omnipotens ante sæcula disposuit donare, ut ait S. Gregorius lib. 1. Dialog. cap. 8.

Neque vero idcirco à Deo quæ cupimus, petere necesse est, ut Deo nostras indigentias vel desideria manifestemus; sed ut hac ratione nostram erga Deum submissionem fiduciamque exprimamus; recognoscendo Deum esse bonorum nostrorum auctorem, ut recte notauit Sanctus Thomas eodem artic. 2. ad 3. Ex quibus etiam satis patet, orationem esse actum alicuius virtutis.

74 **ASSERTIO IV.** Oratio est actus religionis, non quidem immediate, sed mediate elicitus; seu quod idem est, per se ac immediate imperatus. Ita S. Thomas q. 83. a. 3. ubi absolute docet, orationem esse actum religionis. Probatum & declaratur; quia ad religionem proprie pertinet, reuerentiam & honorem Deo exhibere. Quo fit, ut omnia illa, per quæ Deo reuerentia exhibetur, pertineant ad religionem, velut actus quidam eiusdem: atqui per orationem homo Deo reuerentiā exhibet, inquantū ei se subijcit, & profitetur oratione, se eo indigere, tanquam auctore suorum bonorum: ergo oratio proprie est actus religionis.

Non tamen esse actum immediate elicitem, ex eo patet, quia est actus diuersæ potentie, scilicet intellectus, non voluntatis, ut dictum assert. 1. & agnoscit S. Thomas cit. art. 3. ad 1. Quia tamen oratio proprie ac per se non est actus alterius virtutis, quam religionis, ipsumque affectum religionis necessario inuoluit, recte dici potest, esse actum mediate elicitem, seu per se ac immediate imperatum religionis, ut in simili de confessione fidei, comparata ad habitum fidei, diximus disp. 1. q. 7. dub. 1.

75 Nec obstat primo, quod oratio, cum ex desiderio impetrandi nascatur, potius ad spem, vel charitatem pertinere videatur; ad quas scilicet virtutes eiusmodi desiderium pertinet, ut fateatur etiam Sanctus Thomas artic. 3. ad 2. Hinc enim solum probatur, orationem quidem à spe imperari & causari, non tamen proprie ac formaliter esse actum spei, sed religionis, cuius ratio est ac honestatem proxime continet, utpote intrin-

sece honorem Deo, in professione eiusdem excellentiæ ac nostræ submissionis positum, deferens.

Nec obstat secundo, quod orationis actus communis est etiam peccatoribus, qui tamen vii charitatis, ita etiam religionis aliarumque moralium infusis habitibus destituuntur. Hinc enim solum probatur, actum orationis in peccatoribus non esse vndeque perfectum, ut qui non ab ipsa virtute infusa religionis, sed solum tum ab habitu spei, tum ab habitu religionis naturali & acquisito proficiscatur. Quod pari ratione etiam de alijs actibus religionis dicendum est.

76 **ASSERTIO V.** Actus orationis inter ceteros religionis actus, post deuotionis actum, est ex suo genere præcipuus ac præstantissimus. Ita S. Thomas quest. 83. a. 3. ad 1. & 3. Probatum; quia eo actus religionis præstantior est, ceteris paribus, quo nobiliorem animæ potentiam afficit, & Deo subijcit; atqui vero per orationem, homo ipsam mentem Deo subijcit, & quodammodo præsentat, iuxta S. Dionysium cap. 3. de diuinis nominibus: Ergo sicut mens humana præminet exterioribus & corporalibus membris, vel exterioribus rebus, quæ ad Dei seruitium applicantur, ita etiam oratio præminet alijs actibus religionis externis: non tamen actui deuotionis, non quod hic sit nobilioris potentie, sed tum quia est actus religionis immediate elicitus; tum quia est actus yniuersalis, quidquid ad Dei cultum pertinet pro obiecto habens, ut superius dictum; tum denique quia in moralibus, ac morali estimatione, præcipuum locum habet voluntas, tanquam potentia formaliter libera, quæ etiam alias potentias ad operandum mouet & applicat.

77 Dixi tamen ex suo genere; quia in particulari nihil obstat, quo minus aliquis actus religionis externus, puta sacrificium, tum cruentum, tum incruentum Christi, ob singularem materiam præstantiam, sit nobilior actu orationis.

Quæritur secundo, ad quem dirigi possit oratio, seu quis oratione sit inuocandus.

78 **ASSERTIO I.** Deus solus tanquam supremus adiutor noster, & bonorum auctor oratione inuocandus est. Ita S. Thomas q. 83. art. 4. Ratio patet; quia ipse est primum & supremum principium, qui vii sua potentia creauit omnia, ita sua prouidentia ac sapientia disponit & gubernat omnia; supremam habens potestatem vitæ & mortis.

Neque de hac re est vlla controversia; nisi quod sectarij huius temporis, ut Catholicæ Ecclesiæ calumniam impingant, quosdam orationis modos minus proprios, & figurate, vel pie explicandos, non proprie ac secundum rigorem verborum accipiendos, & odiose premendos, puta ad crucem Christi, ad B. Virginem &c. nobis obijcere solent, quasi in ijs etiam B. Virginem, aut ipsam Crucifixi imaginem, velut supremos gratiæ fontes & auctores impie inuocemus, quod à Catholicorum mente est alienissimum.

Optime Sanctus Thomas citat. art. 4. Oratio, inquit, porrigitur alicui dupliciter: uno modo, quasi per ipsum (primario) implenda: alio modo, sicut per ipsum impetranda. Primo quidem modo soli Deo oratio-

nens porrigimus; quia omnes orationes nostra ordinari debent ad gratiam & gloriam consequendam; qua solus Deus dat, secundum illud psalmi 83. Gratiam & gloriam dabit Dominus. Sed secundo modo orationem porrigimus Sanctis Angelis, & hominibus, non ut per eos DEVS nostras petitiones cognoscat, sed ut eorum precibus & meritis orationes nostra fortiantur effectum. Et ideo dicitur Apocalypsis 8. vers. 4. quod ascendis fumus incensorum de orationibus Sanctorum, de manu Angeli, coram Deo, (ita nempe ut ipsa etiam Sanctorum orationes, Deo ipsi vltimate representarentur.) Et hoc etiam patet ex ipso modo, quo Ecclesia (in litanij) vitur in orando. Nam à sancta Trinitate petimus, ut nostri misereatur: ab alijs autem Sanctis quibuscumque petimus, ut orent pro nobis. Ita S. Thomas.

Quod tamen non obstat, quo minus diuerso sensu, ac longe inferiori modo, etiam à Sanctis postulare possimus, ut nostri misereantur, nobisque subueniant; nimirum per modum impetrationis, quandoquidè etiam inter homines clientes à suis patronis & intercessoribus petere solèt, ut sui (veluti mediatores, non supremi Principes) misereantur, sibi que subueniant.

79 **ASSERTIO II.** Recte tamen & vtiliter à nobis etià Sancti orantur & inuocantur, tanquam intercessores apud Deum; non ut per eos Deus nostras petitiones cognoscat, sed ut eorum intercessione petitiones ac desideria nostra efficacius fortiantur effectum. Ita S. Thomas cit. art. 4. & est ex fide certum, contra nostri temporis Sectarios, qui Sanctorum inuocationem impie negant; sequuti ea in re Vigilantium, teste Hieronymo lib. contra eundem, & epist. 53. ad Riparium, itemque Eustathium siue Eutactum, damnatum in Concilio Gangrensi, ut videre est ex epistola Synodali eiusdem: Itemque Petrum de Bruys, & Henricum quendam, aliosque Apostolicos hæreticos, apud S. Bernardum hom. 66. in Cantica & l. 3. vitæ eiusdem cap. 5. Catharos quoque tempore Alexandri III. ut testatur Guido in catalogo hæreticorum; & pauperes de Lugduno, apud eundem, & apud Trithemium in Chronico Anno 1160. & denique Ioannem Wicleffum apud Thomam Waldensè tom. 3. de sacramentalibus c. 108. & seqq.

80 **PROBATUR ASSERTIO PRIMO EX SCRIPTURA.** Ex qua S. Thomas recte adducit illud Iob. 5. v. 1. *Voca ergo, si est qui tibi respondeat; & ad aliquem Sanctorum conuertere.* Vbi procul dubio Sancti Angeli intelliguntur; qui si rectè à nobis inuocantur, cur non & alij Sancti, Dei præsentis visione iam beati? quando eadem vtrisque facile suppetit ratio, qua nostras preces intelligant, explicata à nobis tom. 1. disp. 2. q. 6. dub. 10. Neque vero ijs deest voluntas & affectus charitatis, quo nobis benefacere cupiant.

Idem probatur efficaciter ex illo Iob. c. 42. v. 8. & 10. vbi Deus ipse amicis Iob mandat, ut Iobi orationem & deprecationem velut medium vsurpent, quo sibi reconcilientur: *Ite ad seruum meum Iob, & offerite holocaustum pro vobis: Iob autem seruum meum orabit pro vobis: faciem eius suscipiam, ut non vobis imputetur stultitia.* &c. Et fecerunt, sicut locutus fuerat Dominus ad eos, & suscepit Dominus fa-

ciem Iob. Dominus quoque conuersus est ad penitentem Iob, cum oraret ille pro amicis. Quid nò idem multo magis sentiamus de Sanctis; quorum preces eo efficaciores apud Deum esse credendum est, quo Deo in ipsa beatitudine, coniunctiores sunt?

Idem patet exemplo Moyse Exodi 32. v. 10. & psal. 105. v. 23. vbi dicitur: *Et dixit, ut disperderet eos: si non Moyses electus eius steterit in confractio- ne in conspectu eius.* Ex quibus euidentis est, Deum sæpe orationibus Sanctorum permotum donare beneficia, & condonare peccata, quæ alio qui fortasse condonaturus non fuisset. Huc spectat illud Ieremiæ 15. v. 1. *Si steterit Moyses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum.* Vbi supponitur, Sanctos pro viuentibus orare, ac proinde etiam vtiliter inuocari; licet eorum preces tanquam diuinæ voluntati subordinatæ re ipsa non semper exaudiantur.

Denique huc spectat, quod etiam Sancti in terris existentes recte & vtiliter inuocantur, ut patet Ieremiæ 42. v. 2. *Dixeruntque ad Ieremiam Prophetam: Cadat oratio nostra in conspectu tuo, & ora pro nobis Dominum.* Baruch 1. v. 12. *Pro nobis ipsis orate ad Dominum Deum nostrum, quia peccauimus Domino.* &c. Rom. 15. v. 30. *Obsecro vos fratres per Dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem Sancti Spiritus ut adiuuetis me in orationibus vestris pro me ad Deum.* Et Iacobi 5. v. 16. *Orate pro inuicem ut saluemini; multum enim valet deprecatio iusti assidua.* Quod si Sancti adhuc in terra peregrinantes recte inuocantur, quanto magis in cælis existentes, ac ipsa Dei, eorumque quæ ad se pertinent visione beati, ut loco cit. explicauimus? Omitto cætera scripturæ loca ex quibus probatur, Sanctos re ipsa pro nobis orare, ut inferius dicitur.

Idem secundo probatur apud citandos, vnanimi consensu SS. Patrum, adeoque perpetuo sensu & praxi Ecclesiæ, quæ est *columna & firmamentum veritatis* 1. Tim. 3. v. 15.

Ratio denique est; quia Deus hoc ipsum, inter cætera, velut optimū salutis mediū ordinauit ad conseruandam mutuo charitatē, nostramque; erga Sanctos humilitatē exercendā, ut postulatis Sanctorū precibus certius & efficacius cōsequeremur, quæ à Deo expectare debemus beneficia: & per se credibile ac rationi valde consentaneū est, interpositis ac multiplicatis intercessoribus, ipsa etiā postulationē efficaciorē reddi. Neque enim dum Sanctos oramus, à Deo auertimur; sed potius illos ipsos tãquā mediatores adhibemus, quibus nostras preces ac desideria Deo efficaci repræsentemus.

84 **Nec obstat primo, quod Augustinus l. de cura pro mortuis agēda c. 13. 15. & 16. docet; Nescire mortuos, etiā Sanctos, quid agant viui, etiam eorū filij.** Hoc enim intelligendū est de cognitione naturali Sanctorum, de qua ibidem disserit; ut recte S. Thomas ibidem ad 2. Interim vero eos, quæ ad se pertinent posse cognoscere, Deo reuelante, ipsemet Augustinus ibidem cap. 15. fatetur.

Nam ut ex S. Gregorio l. 12. Moral. c. 13. recte S. Thomas ibidem ad 2. ait: *In verbo (saltem casualiter) manifestatur illud, quod decet eos cognoscere de eis, quæ circa nos aguntur, etiam quantum ad interiores motus cordis. Maxime autem excellentiam eorum decet,*

ut cognoscant petitiones ad se factas, vel voce, vel corde. Et ideo petitiones, quas ad eos dirigimus, Deo manifestante cognoscunt. De qua re pluribus loc. cit. Nec obstat secundo, quod oratio sit actus religionis; quia tamen Sancti per se non coluntur: quia ut recte respondet Sanctus Thomas cit. articulo 4. ad 1. *illi soli impendimus orando religionis cultum, a quo quærimus obtinere quod oramus; quia in hoc protestamur eum bonorum nostrorum auctorem: non autem eis, quos requirimus quasi interpellatores nostros apud Deum.* Itaque oratio illa est actus religionis, non quatenus formaliter & immediate ad sanctos pertinet, hac enim ratione est actus dulciæ; sed quatenus vltimate ad ipsum Deum per Sanctos propitiandum dirigitur. Testimonia vero SS. Patrum, sicut & solutiones aliarum obiectionum, videri possunt apud Valentiam hic q. 2. pu. 7. & apud Bellarminum lib. 1. de Sanctorum beatitudine cap. 19. & 20.

85 **ASSERTIO III.** Sancti in cœlis re ipsa orant pro nobis. Ita Sanctus Thomas questione 83. articulo 11. Probat ex Scriptura 2. Machab. cap. 15. vers. 14. *Hic est fratrum amator, & populi Israel: hic est qui multum orat pro populo, & uniuersa sancta ciuitate, Ieremias Propheta Dei.* Quod si Sancti in limbo existentes pro viuentibus orabant, quanto magis Sancti in cœlis existentes? Item Apocalypsis 8. vers. 4. *Ascendit fumus incensorum de orationibus Sanctorum, de manu Angeli, coram Deo.* Et denique de ipso Christo Sancto Sanctorum Hebr. 7. vers. 25. dicitur: *Vnde & saluare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum, semper viuens ad interpellandum pro nobis.* Et Rom. 8. v. 34. *CHRISTVS IESVS, qui mortuus est; imo qui & resurrexit, qui est ad dextram, qui etiam interpellat pro nobis.* Quod tamen an de oratione etiam explicite accipiendum sit, dicendum est suo loco de Incarnatione tomo 4.

86 Ratio est; quia ut recte ait S. Thomas; cum oratio pro alijs facta ex charitate proueniat, ideo quanto Sancti, qui sunt in patria, sunt perfectioris charitatis, tanto magis orant pro viatoribus, qui orationibus viuari possunt: & quanto sunt Deo coniunctiores, tanto eorum orationes sunt efficaciores. Habet enim hoc diuinus ordo, ut ex superiorum excellentia (quidpiã) in inferiora refundatur; sicut ex claritate solis in aerem.

Ex quibus refellitur error Vigilantij, asserentis, nos quidem, dum viuimus, mutuo pro nobis orare posse: postquam autem mortui fuerimus, nullius pro alio exaudiendam esse orationem; præsertim cum Martyres vltionem sui sanguinis obsecrantes, impetrare nequeant. Quem optime refellens S. Hieronymus epist. contra Vigilantium post 53. ait: *si Apostoli & Martyres adhuc in corpore constituti, quando pro se adhuc debent esse solliciti, pro alijs orant; quanto magis post coronas, victorias, & triumphos?*

87 Et quamuis Sanctorum orationes in cœlis nihil mereantur, habent tamen gratiam impetrandi, ex præcedentibus eorum meritis, & ex diuina acceptance, ut ait S. Thomas ibidem ad 1. & dictum tom. 2. disputatione 6. quæstione 6. dub. 2. à num. 44.

Et licet etiã quod Deus efficaciter vult, semper impletur; quia tamen quædam vult per media, in quibus etiam sunt orationes Sanctorum ut dictum n. 73. non sunt hæc superuacaneæ existimandæ; quando etiam Sancti non petunt, nisi quod existimant suis orationibus implendum, secundum Dei voluntatem.

88 Neque ideo necesse est, inuocationem Superioris Sancti semper efficacior esse, quam inferioris; imo fieri potest, ut inuocatio inferioris Sancti efficacior sit; vel quia deuotius imploratur, vel quia Deus vult eius sanctitatem declarare, ut ait S. Thomas ibidem ad 4.

89 Et quia Sancti viuentes meruerunt, ut pro nobis orarent; ideo inuocamus eos nominibus, quibus hic vocabantur; quibus etiam nobis magis innotescunt: & iterum propter fidem Resurrectionis insinuandam. Sicut etiam Exodi 3. vers. 6. dicitur: *Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob.* Hac ergo etiã de causa dicimus Sancti Petre ora pro nobis, etiam si anima Petri non sit Petrus, ut notauit S. Thomas ibidem ad 5.

Nec dubium, Sanctos in cœlis orare etiam pro animabus in purgatorio, ut recte cum S. Thomas in 4. d. 45. q. 3. a. 3. ad 6. docet Azor tom. 1. lib. 9. cap. 10. q. 12. fauente ipso vsu Ecclesiæ; dum in litanijs pro moribundis inuocantur Sancti; etsi contrarium dixisse videatur Sotus in 4. d. 45. q. 3. a. 2. ad finem.

90 **ASSERTIO IV.** Sancti tamen, qui sunt in purgatorio, nec à nobis inuocandi sunt; nec pro nobis orare solent. Ita S. Thomas cit. q. 83. a. 4. ad 3. ubi ait: *illi qui sunt in hoc mundo, aut in purgatorio, nondum fruuntur visione Verbi, ut possint cognoscere ea, quæ nos cogitamus, vel dicimus. Et ideo eorum suffragia non imploramus orando (oratione scilicet mentali, vel quæ ad absentes fiat:) sed à viujs petimus colloquendo.* Et a. 11. ad 3. ait: *illi qui sunt in purgatorio, etsi sint superiores nobis propter impeccabilitatem, sunt tamen inferiores, quantum ad peccata, quas patiuntur. Et secundum hoc non sunt in statu orandi, sed magis, ut oretur pro eis.* Idem docent Alensis 4. part. q. 26. m. 3. a. 4. ad 4. & communiter alij.

Ratio est: quia sicut inter homines ij, qui ob delicta quædam exoluenda, iussu Principis in carceres compacti sunt, non solent habere accessum ad Principem, nec pro alijs supplicando interuenire, etiam si gratia Principis non plane excederint: ita de animabus purgatorij cogitandum. Præterquam quod ordinariæ nec per reuelatione quidem Dei cognoscant ea, quæ apud nos aguntur, ut ex S. Thoma dictum.

91 Oppositum tamen sentit Ioannes Medina de Orat. q. 4. & fauet Sotus in 4. d. 45. q. 3. art. 1. moti historia, quam refert S. Gregorius lib. 4. dial. c. 40. de Paschasio, cuius anima pennis purgatorij expiatur; & nihilominus eiusdem inuocari meritis & precibus mirabilia quædam efficiebantur. Ad quod tamen bene S. Thomas in 4. d. 15. q. 4. a. 5. q. 2. ad 3. respondet; *Paschasius in purgatorio non orabat pro alijs; sed oratio ad eum facta exaudita est, propter fidem (scilicet confidentiam) orantium; qui scilicet eum beatum esse putabant.*

92 An autem Sancti olim in limbo existentes inuocati fuerint, aut pro uiuentibus orarint, alia quæstio est. Certe orasse, negari non potest; & constat exemplo Ieremiæ cit. Machab. 2. Ordinarie tamen inuocatos, aut inuocandos fuisse, non existimo; ut colligitur ex adducta ratione S. Thomæ a. 4. ad 3. quia nimirum fruitione Dei nondum beati, ordinarie cognoscere non poterant ea, quæ nos cogitamus, vel etiam dicimus.

Quæ etiam causa est, cur in veteri testamento, Sanctorum quidem defunctorum merita DEO fuerint representata, ad eum demerendum, vel placandum; Memento Domine Abraham, Isaac, &c. nunquam tamen oratio ad aliquem Sanctorum directa legatur.

Quæritur tertio, quid, & pro quibus orandum sit.

93 **ASSERTIO I.** Non solum bona spiritualia, sed etiam temporalia à Deo recte postulantur; ita tamen ut illa, quia ita bona sunt, ut nemini mala esse possint, absolute; hæc uero quia etiam mala & nociua esse possunt (ut sunt honores, diuitiæ, & similia temporalia bona) non omnino absolute, sed ad bonum, salutaremque usum, seu quatenus animæ salutem non sunt noxia, postulanda sint. Ita S. Thomas q. 83. a. 5. & 6. & constat ex ipsa oratione Dominica; in qua & spiritualia bona, & temporalia postulantur.

94 Idem S. Thomas recte in hunc modum declarat. Nam ut refert Valerius lib. 7. cap. 2. Socrates nihil ultra petendum à Dijs immortalibus arbitrabatur, quam ut bona (indefinite) tribuerent, quia hi demum scirent, quid unicuique esset utile. Nos autem plerumque id uotis expetimus, quod non impetrasse melius foret. Quæ quidem sententia, inquit S. Thomas cit. a. 5. aliquantulum uera est, quantum ad illa, quæ possunt malum euentum habere; quibus etiam homo potest bene & mali uti. Sicut diuitiæ, quæ ut ibidem dicitur, multis exitio fuerunt: Honores qui complures pessundederunt; Regna, quorum exitus sepe miserabiles cernuntur; Splendida coniugia, quæ nonnunquam funditus domos euertunt.

Sunt tamen quædam bona, quibus homo male uti non potest, quæ scilicet malum euentum habere non possunt. Hæc autem sunt, quibus beatificamur, & quibus beatitudinem mereamur; quæ quidem Sancti orando absolute petunt, secundum illud psalmi 79. v. 4. *Ostende faciem tuam, & salui erimus.* Et iterum psalm. 118. v. 35. *Deduc me in semitam mandatorum tuorum.* Et psal. 142. v. 10. *Domine me facere uoluntatem tuam.*

95 Quia tamen etiam bona temporalia, etsi per se expetenda non sint, sunt tamen quædam adminicula uitæ recte instituendæ, in quantum & per ea uita corporalis sustentatur, & nobis uelut instrumenta deseruiunt, ad actus uirtutum, ut dicitur tom. 2. disp. 1. q. 5. dub. 5. iuxta Aristotelem 1. Ethic. cap. 8. licite ea ad eundem finem petuntur.

Vnde Augustinus epist. 121. cap. 6. & 7. *Sufficientiam uitæ non indecenter uult, quisquis eam uult, & non amplius: quæ quidem non appetitur propter seipsam, sed propter salutem corporis, & congruentem habitum personæ hominis, ut non sit inconueniens eis, cum*

quibus uiuendum est. Ista ergo cum habentur, ut tenentur; cum non habentur, ut habeantur orandum est. Ex quibus patet tota assertio.

96 **ASSERTIO II.** Non tantum pro nobis ipsis, sed etiam pro alijs, & quidem pro inimicis orandum est. Ita S. Thomas q. 83. a. 7. & 8. Et patet ex scriptura Matthæi 5. v. 44. *Orate pro persequentibus, & calumniantibus uos.* Iacobi 5. v. 16. *Orate pro inuicem, ut saluemini.* Ratio est; quia eisdem diligere, ac bona ipsidem uelle debemus, ut suo loco de charitate dictum.

Et quia diligere inimicos seu bonum ipsidem uelle in genere quidem tenemur; non autem in speciali, nisi secundum præparationem animi, vel in necessitatis articulo, ideo etiã necessitatis est, ut in communibus orationibus nostris, quas pro alijs facimus, inimicos non excludamus: ut autem pro eis specialiter oremus, perfectionis est, non necessitatis; nisi in aliquo casu speciali, ut ait S. Thomas cit. a. 8. De qua re plura de charitate disp. 2. q. 3. dub. 1.

97 Nec obstat primo, quod orationes nostræ in ordine ad ultimam salutem non profunt, nisi prædestinatis; quia nihilominus, ut sapienter docet S. Thomas a. 7. ad 3. & pro peccatoribus omnibus orandum est, ut conuertantur: & pro iustis, ut perseuerent & proficiant; licet orantes non pro omnibus exaudiantur; sed pro prædestinatis, non autem præcitis ad mortem.

Sicut etiam correctio, qua fratres corrigimus, effectum (ultimum) habet in prædestinatis, non in reprobatis secundum illud Ecclesiastæ 7. v. 14. *Nemo potest corrigere, quem Deus despexerit.* Vnde etiam I. Ioannis 5. v. 16. dicitur: *Qui scit, fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, peccat, & dabitur ei uita, peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem: non pro illo dico, ut roget quis.* Sicut ergo nulli, quamdiu uiuit hic subrahendum est correctionis beneficium; quia non possumus prædestinatos distinguere à reprobatis, ut docet Augustinus lib. de corrept. & grat. cap. 15. ita etiam nulli est denegandum orationis suffragium.

98 Pro iustis etiam est orandum, triplici ratione. 1. quia multorum preces facilius exaudiuntur. 2. ut à multis gratiæ agantur Deo, ob beneficia iustis, in aliorum etiam utilitatem, collata. 3. ut maiores non superbiaht, dum considerant, se minorum suffragijs indigere.

99 Nec obstat secundo, quod Sancti nonnunquam uindictam de inimicis petunt, deque ea lætantur. Psalm. 57. v. 11. & Apocal. 6. v. 10. ubi dicitur; *Uisus uero non uindictas sanguinem nostrum, &c.* Nam ut docet S. Thomas a. 8. ad 1. & 3. eiusmodi imprecationes quatuor modis intelligi possunt, absque serâ, uel culpabili imprecatione mali. 1. per modum prædictionis; in quantum Prophetæ solent per modum imprecantis futura prædicere, iuxta Augustinum l. 1. de sermone Domini in monte c. 42. uel 21. 2. prout quædam temporalia peccatoribus quandoque à Deo, correctionis causa immittuntur: qua ratione licet etiam orando petere, aliqua temporalia mala inimicorum, ut corrigantur. 3. quia non intelliguntur de ipsis hominibus, qui peccat; sed abstracte, de regno peccati; ut scilicet correctione hominum peccata destruantur. 4.

quatenus licet, conformare voluntatem suam diuine iustitiæ, circa damnationem perseverantium in peccato, vt dictum pluribus tomo 2. disput. 2. q. 6. dub. 6.

100 **ASSERTIO III.** Ea quæ à nobis petenda sunt, recte in precatione Dominica, velut oratione perfectissima, exprimentur. Ita S. Thomas quæst. 83. a. 9. ex Augustino epist. 121. cap. 12. & lib. 2. de ferm. Dom. in monte cap. 10. vel 5. & in enchiridio cap. 115.

Probatur & declaratur. Quia in oratione Dominica non solum petuntur omnia, quæ recte desiderare possumus; sed etiam eo ordine, quo desideranda sunt, vt scilicet potiora ceteris anteponamus. Duo enim sunt vniuersim, quæ postulantur & recte desiderantur, primo finis; deinde ea, quæ sunt ad finem. Finis noster est Deus, in quem noster affectus tendit dupliciter; primo eoq; nobiliiori modo; in quantum volumus gloriam Dei: secundo in quantum volumus frui gloria eiusdẽ; quorũ primum pertinet ad dilectionẽ Dei, qua Deum in seipso diligimus; secundum vero pertinet ad dilectionem, qua diligimus nos in Deo. Quare prima & potissima petitio est; *sanctificetur nomen tuum*; hac enim petimus gloriam Dei. Secunda, *Adueniat regnum tuum*, qua petimus, ad gloriam Dei & regni eius peruenire.

101 Ea vero quæ sunt ad finem, alia ad eum per se conducunt, alia vero per accidens. Per se quidẽ, bona ad eundem finem vtilia idq; vel directe & principaliter, per modum meriti, quo beatitudinem meremur, Deo obediendo; & huc pertinet tertia petitio, *Fiat voluntas tua, sicut in celo, & in terra*: Vel instrumentaliter, & velut quiddam coadiuuans nos ad merendum; & huc pertinet quarta petitio, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*; siue hoc intelligatur de pane sacramentali, cuius quotidianus usus proficit homini, in quo etiam intelliguntur omnia alia sacramenta: siue etiam intelligatur de pane corporali, vt per panem intelligatur omnis sufficientia victus, iuxta Augustinum epist. 121. cap. 11. quia & Eucharistia est præcipuum Sacramentum, & panis est præcipuus cibus. Quo sensu etiã voculam *super substantiale*, hoc est, præcipuum exponit Hieronymus Matth. 6. & ad Titũ 2.

102 Per accidens autem aliquid conducit ad beatitudinem, per modum remouentis (malum) prohibens. Tria autem sunt mala, quæ nos à beatitudine prohibent. Primum quidem & præcipue peccatum; quo spectat quinta petitio; *Dimitte nobis debita nostra*; secundo tentatio impediens obseruationem diuinæ legis; quo pertinet sexta petitio, *Et ne nos inducas in tentationem*, postulando scilicet, non vt non tentemur, sed vt non tentatione vincamur. Tertio, *pænalitas præsens*, vt quæ impedit sufficientiam (ac felicem statum) vitæ; & huc spectat vltima petitio, *Libera nos à malo*. Vbi cum oratio sit interpres desiderij, ordo petitionum non respondet ordini executionis, sed ordini desiderij. siue intentionis; in quo prius est finis quam ea quæ sunt ad finem; & consecutio boni, quam remotio mali, vt ait S. Thomas ibidem ad 2.

103 Quæritur quarto, qualis esse debeat oratio, ad hoc vt sit efficax,

ASSERTIO I. Oratio necessario debet esse attendita. Ita S. Thomas q. 83. a. 13. Probatur & declaratur. Triplex enim est effectus orationis; primus quidem cõmunis omnibus actibus charitate informatis, quod est, *mereri*. Secundus, eique proprius est *impetrare*; & ad neutrum quidẽ effectum requiritur, vt actualis attentio per totum orationis decursum perduret; sed necessariũ tamen est, vt vis primæ intentionis, qua quis adorandum accessit, non sit interrupta, & saltẽ virtualiter permaneat. Tertius effectus est quædã *spiritualis reflexio mentis*; & ad hunc necessariũ requiritur actualis attentio, iuxta illud 1. Cor. 14. v. 14. *Si orem lingua, spiritus meus orat; mens autem mea sine fructu est*.

Est autem triplex attentio, quæ orationi vocali potest adhiberi. Vna qua attenditur ad verba, ne quis in eis erret: Secunda, qua attenditur ad sensum verborum. Tertia, qua attenditur ad finem orationis, scilicet ad Deum, & ad rẽ, pro qua oratur; quæ quidẽ est maxime necessaria (saltẽ in principio concepta) & potest etiam esse communis idem. An autem in decursu orationis prima sine cæteris sufficiat, dicitur dubio sequenti.

104 Ex quibus etiam colligitur, qua ratione mentis euagatio impedit orationis fructum. Si quis enim ex proposito in oratione mente euagetur, talis euagatio peccatũ est, & impedit orationis fructũ. Euagatio vero mentis, quæ fit præter propositũ, orationis fructum (intellige primum & secundũ) non tollit, vt docet S. Thomas ibidẽ ad 3. ex Basilio ferm. de orando Deum, vbi ait: *Si vero debilitatus à peccato fixe nequis orare, quantumcumq; poteris, te ipsum cohibeas; & Deus ignoscit; eo quod nõ ex negligentia, sed ex fragilitate non poteris, vt oportet, assistere corã eo*.

105 **ASSERTIO II.** Oratio etiam constans & perseverans esse debet; et si vt actu reipsa semper perduret, minime necessariũ est. Ita S. Thomas q. 83. a. 13. Priua pars patet ex scriptura, Matth. 7. v. 7. *Petite, & dabitur vobis; quærite, & inuenietis; pulsate, & aperietur vobis*. Idem habetur Luc. 11. v. 9. Et ibidẽ v. 8. additur: *si ille perseverauerit pulsans, dico vobis, & si nõ dabit illi surgens, eo quod amicus eius sit, propter improbitatẽ tamẽ eius surget, & dabit illi quantum habet necessarios*. Idẽ probat exemplũ Christi, qui & in orando pnoctauit, & eandẽ orationẽ ter repetijt. & plixius orauit, Luc. 6. v. 12. Matth. 26. De qua importunitate & perseverantia orationis luculente differit Cassianus collat. 11. cap. 33.

107 Idem patet ex alijs scripturæ locis, vbi præcipitur continuo orare, Luc. 18. vers. 2. *Oportet semper orare, & non desicere*. Et 1. ad Thessal. 5. v. 16. *Sine intermissione orate*. Quorum verborum sensus non est, ipsum in se orationis actum semper esse continuandum, vt veteres quidam heretici Messaliani, siue Saliari, apud Epiphaniũ contra hæres. hæres. 80. & Augustinũ hæres. 57. dicebant; satis est, vim & causã orationis, quæ est deuotio erga Deum, siue desiderium charitatis, actu siue virtute semper durare; ita vt omnia in gloriã Dei referamus, vt dicitur 1. Cor. 10. Vnde Augustinus cit, epist. 121. c. 9. ait: *In ipsa fide, spe, & charitate, continuo desiderio, semper oramus*.

108 Et quia cuiusque rei quantitas debet esse proportion-

portionata fini, sicut quantitas potionis sanitati, conueniens est; ut oratio tantum durescit, quantum est vile ad excitandum interioris desiderij feruorem. Cum vero hanc mensuram excedit, ita ut sine tadio durare non possit, tum oratio priuata & arbitraria non est ulterius pro- tendenda.

Vnde Augustinus ibidem cap. 10. Dicuntur, inquit, Fratres in Ægypto crebras quidem habere orationes, sed eas tamen breuissimas, & rapim quodammodo incalatas; ne illa vigilanter erecta, quæ oranti plurimum necessaria est, per productiores moras euanescat arg. hebetetur intentio: ac per hoc ipsi satis offendunt, hanc intentionem, sicut non est obtundenda, si perdurare non potest, ita si perdurauerit, cito non esse rumpendam. Idem habet Cassianus libro 2. de Institut. cenob. cap. 10.

Oratio vero communis, atq; debita, uti defectu actualis deuotionis intermittenda non est; ita par est, ut communis etiam ac publicæ orationis diurnitatis ad communem populi deuotionem sit accommodata, iuxta S. Thomam ibidem.

109 ASSERTIO III. Ad bonitatem, adeoque; efficaciam orationis requiruntur etiam aliarum virtutum actus, speciatim, humilitatis, fidei, & spei. Ita S. Thomas q. 83. a. 15. Ratio est. Fides enim est necessaria ex parte Dei, quem oramus, ut scilicet credamus, nos ab eo posse obtinere quod petimus.

Quo spectat etiam Fiducia, seu spes id ipsum obtinendi, de qua 1. Ioannis 5. v. 14. Hæc est fiducia, quam habemus ad Deum: quia quodcumq; petierimus secundum voluntatem eius, audit nos, Et scimus quia audit nos quidquid petierimus: scimus quoniam habemus petitiones, quas postulamus ab eo. Et Iacobi 1. v. 6. Postulet autem infide nihil habet: qui enim habet astrat similibus est fluctui maris, qui à vento mouetur & circumferretur. Non ergo æstimet homo ille, quod accipiat aliquid à Domino. Quæ verba iuxta sensum assertionis 1. quæ sit 3. intelligenda sunt, ut mox etiam dicetur assertione sequente, & 6.

Humilitas autem est necessaria, ex parte ipsius petentis, qui suam indigentiam recognoscit. Est etiam & deuotio necessaria, tanquam primus religionis actus, necessarius ad omnes consequentes, ut ait S. Thomas: quod intelligendum iuxta dicta quæ sito 1. assert. 4. ne quis putet, orationem peccatoris non exaudiri; de quo infra assert. 7.

110 ASSERTIO IV. Ad certam imperationem eius, quod petitur, necessariū est ex parte ipsius rei, quæ petitur, ut sit necessaria ad salutem, vel certe ad eam conducatur. Ita S. Thomas q. 83. a. 15. ad 2. Colligatur ex illo Christi Ioan. 14. v. 13. & c. 16. v. 23. Amen amen dico vobis: si quid petieritis Patre in nomine meo, dabit vobis. Usq; modo non petistis quidquam in nomine meo: hoc est, in nomine Christi Saluatoris, adeoque; ad salutem pertinens, ut explicat etiam Augustinus tract. 102. in Ioann. Ratio est; quia cætera bona, uti per se non cadunt sub merito, ut dictum tom. 2. disp. 6. q. 6. du. 10. ita nec infallibiliter oratione impetrantur; quæ si bona est, non nisi ad salutem petentis ordinatur.

111 ASSERTIO V. Ad infallibilitatem impetrationis eius rei, quæ petitur, etiam requiritur, ut orans pro seipso petat. Ita S. Thomas q. 83. a. 7. ad 2. & a. 15. ad 2. iuxta illud Ierm. 15. v. 1. Si steteris Moyses &

Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. Idem docet Augustinus tract. 102. in Ioanē ubi ait: Ita sane intelligendus quod ait: Dabit vobis: ut ea beneficia significata sciatur his verbis, quæ proprie ad eos pertinent, qui petunt. Exaudiuntur quippe omnes Sancti pro seipsis, non autem pro omnibus exaudiuntur, vel amici, vel inimici sui, vel quibuslibet alijs; quia non utcumque dictum est, dabit, sed dabit vobis.

Ratio est; quia cum ea, quæ ad salutem alterius pertinent, plurimū etiā ex eius arbitrio pendeant, fieri facile potest, ut oratio pro alio facta non impetret, etiam si fiat pie, & perseueranter, & de pertinentibus ad salutem, propter impedimentū, quod est ex parte eius, pro quo oratur. Si quis vero pro seipso debito modo oret, iam hoc ipso habet efficacax desiderij impetrandi quod petit: efficacax autē dici non potest, nisi remoueat impedimenta, quæ ex sua parte postulato effectui obstant.

112 ASSERTIO VI. Quatuor igitur sunt conditiones, quibus concurrentibus semper aliquis impetrat quod petit; ut scilicet pro se petat, necessaria ad salutem, pie, & perseueranter. Ita S. Thomas q. 83. art. 15. ad 2. conuenienter S. Basilio serm. de orando Deum ubi ait: Ideo quandoq; petis, & non accipis; quia perperam postulasti, vel infideliter, vel leuiter, vel non conferentia tibi, vel destitisti. Ratio sumitur ex dictis, quibus prædictæ quatuor conditiones satis explicatæ sunt. Pietas enim ad attentionem, cæteraq; conditiones assertione 1. & 3. explicatas pertinet: reliqua sigillatim iam antea declarata sunt.

113 Dices; ad salutem etiam pertinet perseuerantia, quæ tamen sub infallibile merito non cadit, ut suo loco dictum tomo 2. disp. 6. q. 6. du. 9. nec adeo etiā infallibiliter oratione impetrari posse videtur.

Respondeo posse, si supradictæ conditiones adsint: sed quia effectus ille, ex sua propria & speciali ratione, non confertur, nec conferri potest, ante finem vitæ, necesse est perseuerantiæ conditionem ita explicari, ut oratio ac petitio seria eiusdem gratiæ ad finem usq; vitæ constanter perduret; quo factō, nunquam fiet, ut oratio eo effectu frustreretur. Si quis enim postea ex gratia excedat, necesse est, hoc ipso desiderium efficacax & serium perseuerantiæ fuisse relaxatum: alias enim homo utique perseuerasset; cum in eius arbitrio, cum diuina gratia, positum fuerit perseuerare, ut pluribus dictum est. tom. 2. disput. 6. q. 6. du. 9.

114 Præter has tamen conditiones, plura adminicula orationis, ad impetrandum vtilia, refert Cassianus Collat. 9. c. 33. ubi ait: Diuersas exauditionum causas esse, secundum animarum diuersum ac variū statū, euangelica sine prophetica testantur eloquia &c. Et mox numerat 1. Plurium consensum, ex Matth. 18. II. Fidei plenitudinem grano sinapis comparatam Matth. 13. III. Eleemosynarum fructum, Eccli 29. IV. Emendationem vitæ, & opera misericordiæ, Iesai. 58. V. Tribulationum pressuram psal. 119. & Exod. 22. &c.

115 ASSERTIO VII. Ut vero is, qui orat, in gratia sit constitutus, tamen ad imperationem orationis non requiratur, stantibus supradictis quatuor conditionibus, requiritur tamen ad meritum eius

eius de condigno. Ita S. Thomas quæst 83. art. 15. & 16.

Prior pars probatur ex scriptura & Patribus, qui de exauditione orationis vniuersaliter loquuntur, speciatim Augustinus tractat. 44. in Ioannem: *Si peccatores, inquit, non exaudiret Deus; frustra Publicanus dixisset, Domine propitius esto mihi peccatori; qui tamen iustificatus discessit.* Et Chrysostomus seu auctor operis imperfecti in Matthæum homil. 18. *Omnis qui petit accipit, id est, siue iustus sit, siue peccator.*

Ratio est; quia orationis impetratio non nititur iustitia, sed gratia & misericordia, ac liberali promissione Dei. *Habet enim oratio efficaciam impetrandi ex gratia Dei, quem oramus, qui etiam nos ad orandum inducit.* Vnde etiam Augustinus serm. 29. de verb. Dom. *Non nos hortaretur, ut peteremus, nisi dare vellet.*

116 Nec obstat illud cæci Ioannis 9. vers. 31. *Scimus, quia peccatores Deus non audit.* Nam ut Augustinus tract. 44. in Ioannem ait, illud verbum est *cæci adhuc inuncti*, id est, nondum perfecte adhuc illuminati; & ideo non est ratum; quamuis possit ratificari, ut ait S. Thomas 2. 6. ad 2. si intelligatur de peccatore, in quantum est peccator, siue secundum desiderium peccati, in hoc enim à Deo non auditur ex misericordia; sed quandoque auditur ad vindictam; dum Deus permittit peccatorem adhuc amplius ruere in peccata: siquidem Deus quadam negat propitius, quæ concedit iratus, iuxta Augustinum tract. 73. in Ioannem & serm. 53. de verbis Domini. Quo sensu etiam intelligitur illud Pro. 28. v. 9. *Qui declinat aures suas ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis.*

117 Et quamuis oratio peccatoris non possit esse pia, quasi procedens ex habitu vel effectu charitatis, potest tamen esse pia, tum ex parte rei, quæ petitur, si petat aliquid ad pietatem pertinens; tum etiam quoad affectum fidei & spei, ipsiusque religionis saltem naturalis, ut indicat S. Thomas ibidem ad 2.

118 Dices; quid si peccator ipse odij erga proximum peccato affectus sit, nõquid exaudietur; quamuis contra seipsum oret, illud: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus &c?* Respondet Sanctus Thomas ibidem ad 3. orationem Dominicam proferri ex persona communi totius Ecclesie. Et ideo si aliquis nolens dimittere debita, proximo, dicat orationem Dominicam, non mentitur; quamuis hoc quod dicit, non sit verum, quantum ad suam personam: est enim verum, quantum ad personam Ecclesie, extra quam est merito. Et ideo fructus orationis caret: idque satis colligitur ex Eccli 28. versu 1. 2. 3. 4. 5. *Quandoque tamen aliqui peccatores parati sunt debitoribus suis dimittere: & ideo ipsi orantes exaudiantur, secundum illud Eccli 28. v. 2. Relinque proximo tuo nocentem: & tunc deprecanti tibi peccata soluentur.*

119 Secunda pars assertionis patet ex generali doctrina de merito to. 2. disp. 6. q. 6. du. 2. & 4. vbi ex communi docuimus, ad meritum de condigno requiri statum gratiæ, & affectum charitatis. In quæ sensum S. Thomas cit. a. 15. *Oratio, inquit, sicut & quilibet alius actus virtutis, habet efficaciam merendi in quantum pro-*

cedit ex radice charitatis, seu ut mox ait, quatenus procedit à charitate. De qua re plura loco citato. Queritur quinto, quotuplex sit oratio.

120 Respondetur breuiter, orationem generatim acceptam, pro ut significat *ascensum mentis in Deum*, duobus potissimum modis diuidi. Primo enim oratio alia est pure mentalis; qualis respectu quidem Dei inspectoris cordium, ex suo genere sufficit, & salutaris est. Alia autem est vocalis; qualis necessario esse debet oratio, quæ per ministros Ecclesie, in persona totius fidelis populi Deo offertur: hæc enim necesse est, ut toti populo innotescat, seu quantum est ex suo genere, innotescere possit: quod fieri non posset, nisi esset vocalis.

121 Alia est ratio orationis priuatæ ac singularis; cui tamè nihilominus vocalis sermo recte adiungitur. Primo ad excusandam interioris deuotionem; quia per exteriora signa mouetur mens hominis tum secundum apprehensionem, tum etiam secundum affectionem, iuxta Augustinum epist. 12. r. c. 9. Cuius pinde etiã deuotionis, in oratione priuata, quoad usum vocis, potissimum habenda est ratio. Si enim mens per vocis formationem distrahatur, vel qualitercuq; impediatur; vti solet accidere, cum mens sine huiusmodi signis est sufficienter ad deuotionem parata, à voce abstinendum erit, iuxta illud psal. 29. v. 1. *Tibi dixit cor meum, exquisiuit te facies mea.* Ex exemplum Annæ, quæ loquebatur in corde suo 1. Regum 1. v. 13.

Secundo ad reddendum debitum, quo obstricti sumus ad seruiendum Deo, non solum mente, sed etiã corpore; idque præcipue conuenit orationi, quatenus est satisfactoria, iuxta illud Osæ 14. v. 3. *Omnem aufer iniquitatē, accipe bonū, & reddemus vitulos labiorum nostrorum.*

Tertio ob quandam redundantiã ab anima in corpore, ex vehemēti affectione, secundum illud psalmi 15. v. 9. *Propter hoc latatum est cor meū, & exultauit lingua mea, ut pluribus docet S. Thomas a. 12.*

122 Secundo diuiditur oratio in has quatuor velut species, seu partes orationis relatas ab Apostolo 1. Tim. 2. vers. 1. nimirum *obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarum actiones.* Quæ S. Thomas cit. q. 83. a. 17. ita explicat, ut etiam in eandem orationem omnia conueniant; ita scilicet, ut obsecratio petitioni adiungat rationem motiua, ob quam oratio fit exaudienda; oratio significet eleuationem mentis ad Deum in quavis oratione necessariã &c. Sicut in collecta Trinitatis, inquit, quod dicitur, *Omnipotens sempiternus Deus, pertinet ad orationis ascensum in Deum. Quod dicitur, Qui dedisti famulium tuum, pertinet ad gratiarum actionem. Quod dicitur, Presta quaesumus. &c. pertinet ad postulationem. Quod in fine ponitur, Per Dominum nostrum. &c. pertinet ad obsecrationem. Et ita in pluribus Ecclesia collectis hæc quatuor possunt attendi. Ita Sanctus Thomas.*

Quamuis in Collationibus Patrum, apud Cassianum e. 10. 11. 12. & 13. hæc quatuor ita explicantur, ut diuersas quasi orationis species significant; nimirum ut obsecratio sit imploratio pro peccatis: oratio, cum aliquid Deo vouemus: postulatio, cum pro alijs petimus. &c. sed primum, inquit, S. Thomas, melius est.

Illud

Illud mirum, quod indicat Augustinus lib. 9. Confes. cap. 13. preces nonnunquam ad Deum fundi, etiam pro re, quæ iam impetrata putatur. Nimirum quia Deus, pro sua benignitate, aliquando preces exaudit, priusquam fundantur. Quod tamen extraordinarium videtur.

123 Sexto quæri potest, quo loco, tempore, & gestu corporis orandum sit, speciatim an quouis loco & situ corporis saltem priuatim orare liceat.

Respondeo breuiter I. In omni loco fas esse Deum priuatim orare, si debita animi reuerentia non desit. Ita Chrysostomus orat. sua postrema de pseudopropheta & falsis Doctoribus, adiuncta nouæ editioni Ephrem monet ut in omni loco, etiam in lecto oremus: *Et tu igitur, inquit, Pater, ne expectes diem vel horam, sed etiam cum dormies ora, & in via, & dum cubas, & cum surgis; & in quocunque loco.* Ratio est, quia si nullus locus adeo vilis est, cui Deus suam substantiâ non communicet, non obstabit etiam vilitas loci orationi ad Deum ubique præsentem fundendæ: quando etiam Angeli in omni loco præsentem Deum intuentur, ac pro nobis orant.

124 II. Neque tempus certum oratio priuata deponit. Itaque die & nocte; inter prandium, cenam, ludum, ac in omni negotiorum genere orare licet. Nihil enim hic certi quippiam præscriptum aut vetitum; quasi certo quodam tempore liceat; alio non liceat.

125 III. Neque etiam per se certus corporis gestus aut situs necessarius est. Tertullianus quidam de orat. cap. 12. inter alias quasdam antiquas orantium superstitiones, reprehendit, sedentem orare, si fiat quasi ex consilio & debita opera. At vero Monachos olim sedentes orasse, patet ex Cassiano lib. 2. de Institut. Cœnob. cap. 12. & confirmat hodie receptus Ecclesiæ usus, etiam in publico & solennibus precibus. Nihilominus tamen Monachis subinde etiam consuetum fuisse, expensis brachijs orare, patet ex eodem Cassiano ibidem cap. 7. Imo etiam orasse simul, & manibus laborasse, docet idem cap. 14. Denique etiam inter cubandum recte orari Deum, superius ex Sancto Chrysostomo retulimus.

126 Septimo & ultimo quæritur, an & quandoam iure naturali obliget orationis præceptum.

Respondeo, nullum dubium esse, quin etiam secluso omni præcepto positivo, extet præceptum naturale & diuinum de oratione, ut satis ex scripturis superius relatis colligitur.

Sed tempus determinare difficile est. Probabile est, quod docent Angelus V. oratio, num. 20. Medina Cod. de orat. q. 11. Nauarrus de horis Canonicis cap. 3. n. 14 & sequitur Azor tom. I. cap. 10. q. 14. obligare id præceptum. Primo in casu grauis tentationis, vel afflictionis; cum salus animæ periclitatur. Secundo in probabili mortis periculo, cui auertendo necessaria videatur oratio; quibus non male addit Syluester V. oratio quæst. 8. quando etiam proximus no-

ster in graui mortis corporalis, aut spiritualis periculo constitutus, eiusmodi auxilio egere videtur. Ut si duos districtis gladijs inter se acriter dimicantes, & de vita periclitantes videas, quibus aliter succurrere non possis, quam oratione ad DEVM, quasi subito & iaculatorie effusa.

127 Quidquid Durandus in 4. distinct. 15. quæst. 12. & Paludanus quæst. 5. a. 1. in contrarium dicant, multa esse iuris naturalis præcepta, & in his etiam ipsum orandi & ieiunandi præceptum, quæ nullum certum tempus determinant: quod quidem in ordine ad impetranda ordinaria Dei auxilia, quæ ad corporis, aut animæ salutem necessaria sunt, extra prædictos casus necessitatis, verum existimo; quia uti hæc petere aliquando lege naturali iubemur, ita si quis subinde ea postulet, non censendus erit peccare contra legem naturalem, etiam si tempus certum non obseruet, quidquid Syluester loc. citat. de primo instanti seu tempore vsus rationis dixerit, de quo tom. 2. disputat. 4. quæstione 5. dub. 4. Die autem dominico aut festo orare quidem tenemur, sed non proprie ex præcepto naturali, sed positio Ecclesiæ, ut inferius dicetur.

DVBIVM V.

De Horis Canonicis; quid, & quanam sint; à quibus recitanda; quid recitandum; quomodo, & qua deuotione, tum externa, tum interna; quo loco & tempore recitanda; & qua causa non recitantem excusent.

Ad S. Thom. 2. 2. q. 83.

128 Pæcularis quidam modus & ritus orandi est ille, qui Horis Canonicis continetur, de quibus proinde hoc loco agendum, etsi S. Thomas de his particulatim nihil agat.

Quæritur igitur primo, quid, & quanam sint horæ canonicae.

Respondeo breuiter I. horas canonicas dici eas, quæ ex præscripto Canonum certis horis recitandæ sunt: quæ etiam quia per modum quasi debiti officij, nomine Ecclesiæ persoluuntur, absolute dici solent officium diuinum, seu Ecclesiasticum: quod proinde recte describitur, certa quædam & publica ratio laudandi & orandi Deum non sola mente, sed voce, auctoritate Ecclesiastica instituta, ut etiam tradunt Nauarrus cap. 7. de orat. numero 1. & Bellarminus lib. 1. de bonis operibus cap. 10.

129 II. Constat diuinum hoc officium ex Nocturnis, Laudibus, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vesperis, & Completorio, velut maioribus quibusdam partibus; quæ etiam ab alijs intercisè recitari possunt: ex psalmis vero, hymnis, le-

tionibus, Canticis, Antiphonis, responsorijs, Litaniam, versibus, collectis, velut minoribus, ex quibus ipsæ partes maiores integrantur.

130 III. Numerantur horæ Canonicae communiter septem, vt videre est in Clementina vnica, de reliquijs & veneratione Sanctorum, & supponitur in Bulla seu Extrauagante Pij V. quæ incipit *Ex proximo*; iuxta illud Davidis psalmi, 118. *Septies in die laudem dixi tibi*. Nimirum: Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vesperæ, Completorium, Matutinum cum laudibus. Quæ proinde postrema duo communi computatione vnam horam, seu officium nocturnum constituunt: et si per se non incommode, diuidi possint: & iam olim separatim celebrari consueverint: quod etiamnum hodie in nocte Natalis Domini obseruari solet. Qua de causa etiam Rabanus de instit. Clericorum libro 2. cap. 2. Nauarrus de orat. cap. 3. numero 27. alijque nonnulli octo horas numerant & distinguunt, de qua re non est contendendum.

Probabilius item videtur, etiam Primam & Completorium ex Apostolorum traditione descendere, vt docent iuxta citat. Clement. vnic. Durandus lib. 2. de ritibus cap. 7. & Turrianus in notis ad Clement. c. 34. Azor tom. 1. lib. 10. cap. 2. q. 11. & Suarez lib. 4. cap. 6. de orat. et si contrarium tradant Cassianus lib. 3. de cœnobijs cap. 4. & Isidorus l. 2. de officijs cap. 23. quibus fauet Bellarminus lib. 1. de bonis operibus in particulari cap. 11.

131 De quibus horis multa passim extant veterum testimonia, speciatim Clementis Romani lib. 8. Constit. Apostolicæ cap. 40. Cypriani serm. 6. de oratione Dominica, Athanasij lib. de virginit. Ambrosij in psalm. 118. term. 8. & de virginit. Basilij serm. 1. de institut. Monachorum, & in questionibus fuisus explicatis q. 37. Hieronymi epist. 27. ad Eustochium de obitu Paulæ; Chrysostomi homil. 59. ad populum Antiochenum, Augustini serm. 55. de tempore, Cassiani lib. 2. & 3. de institut. Cœnobit. Sancti Benedicti in Regula cap. 16. Isidori lib. 1. de officijs diuinis, Amalarij l. 4. de officijs Ecclesiasticis, Hugonis de S. Victore lib. 2. de officijs Ecclesiasticis, Ruperti Tuitiensis lib. 1. de diuinis officijs, & Rabani lib. 2. de instit. Cleric. cap. 9.

132 IV. Nec desunt singulis horis confirmandis exempla scripturarum. De Prima extat illud Davidis psalm. 118. vers. 148. *Præuenerunt oculi mei ad te diluculo, vt meditarer eloquia tua*. De Tertia illud Apostolorum Act. 2. vers. 16. quando circa horam diei tertiam, orantes, acceperunt Spiritum Sanctum. De Sexta illud Principis Apostolorum Act. 10. vers. 9. cum eadem hora in superiorem partem ædium, orationis causa, ascendit. De Nona illud SS. Apostolorum Petri & Ioannis, quando ascenderunt in templum, ad horam orationis novam, Act. 3. v. 1.

De Vesperis illud Davidis psalmi 140. vers. 2. *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo: eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum*. Pro Completorio facit illud eiusdem psalmi 131. vers. 3. *Si ascendero in lectum strati mei, si deder*

ro somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem temporibus meis; donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob. De Nocturnis illud psalmi 118. vers. 62. *Media nocte surgebam ad confitendum tibi*.

Huc spectat exemplum Christi, qui pernoctauit in oratione, Luca 6. v. 12. & exemplum Apostolorum, qui media nocte laudantes & orantes Deum, è carcere liberati sunt, Act. 16. v. 25. De Laudibus matutinis sunt, illa Regij Vatis, psalm. 5. v. 4. *Mane exaudies vocem meam; mane assabo tibi, & videbo*. etc. Et psalm. 62. v. 7. *In matutinis meditabor in te*. Et psalm. 118. v. 148. *Præuenerunt oculi mei ad te diluculo: vt meditarer eloquia tua*.

V. Rationes, quæ eiusdem orationis conuenientiam ostendunt sunt istæ. Prima; septem diebus opus creationis diuinæ consummatum est, Genesis. 1. ac rursus diebus octo, diuinæ recreationis opus peractum est, incipiendo à die Palmarum vsque ad Resurrectionis diem: quod proinde beneficium merito totidem horis, (siue septem, siue octo numerare placeat) recolumus.

Secunda, vt in honorem Sanctissimæ Trinitatis tertia quaque hora, tam diurna, quam nocturna, Deum collaudent illi, qui speciatim diuino seruitio ac ministerio addicti sunt; quando & mundo militantium vigilæ, antiquo more, ita distribui solent, vt docent Cyprianus serm. 6. de oration. Dominica, Isidorus lib. de eccles. off. cap. 19. & Rabanus de instit. Cleric. lib. 2.

Tertia causa est, vt singula singulis horis suppliciorum Christi genera percurrentes, grata mente passionem Domini recolamus. Quod qua ratione fiat, sequentes versiculi declarant, iuxta Glossam cap. 10. de celebrat. miss.

*Hæc sunt, septenis propter quæ psallimus horis,
Matutina legas Christum, qui crimina purgat;
Prima replet spurijs, causam dat Tertia mortis;
Sexta cruci nectitur: status eius dona bipartit:
Vespera deponit: tumulo Completa reponit.*

134 Quarto huc spectant alia beneficia, quæ dictis horis recte commemorantur. Etenim hora matutina Deus populum suum à seruitute Ægyptiaca liberauit, Exodi 14. Hæc item hora natus est nobis Saluator, Luc. 2. Idemque victor à mortuis resurgens, de morte triumphauit, suosque captiuos redemit, Luc. 24.

Hora prima, hoc est, orto iam sole, Christus apparuit SS. mulieribus Marci 16. qua etiam hora priore vitæ suæ tempore Christus solitus erat ad templum conuenire, populo similiter mane ad eum audiendum copiose confluentem, Luc. 21.

Hora tertia descendit Spiritus Sanctus super Apostolos Act. 2. Quod in memoriam nobis reuocat hymnus, eadem hora decantari solitus: *Nunc Sancte nobis spiritus*. etc.

Hora sexta Petrus à Deo præceptum accepit, de admittendis in Ecclesiam Gentibus, Act. 10. & Coapostolus eius Paulus eadem hora conuersus est, Act.

est, Act. 22. Hac itidem hora Dominus Noster discipulis suis recumbentibus, & ipsis cernentibus, est eleuatus in cœlum, Lucæ 24. Marci 16. Act. 1.

Hora *nona* Cornelius Centurio Angelorum ministerio ad Petrum adductus fuit. Act. 10. & eadem hora cœtus Apostolorum ad orandum conuenire consueuerat Act. 3.

Hora *vesperarum* cum sero factum esset, Christus in vltima cœna Sacramentum Corporis & Sanguinis sui instituit, pedesque discipulorum lauit, Matthæi 26. Ioannis 13. Eadem hora discipulis euntibus in Emaus, in forma peregrini manifestus apparuit, Lucæ vltimo.

Hora *completorij* guttas sudauit sanguineas, Lucæ 22. Denique hac ipsa hora deputata fuit custodia à Pilato, pro eius sacratissimo Corpore, Matthæi vltimo.

135 VI. Singulæ vero partes officij canonici etsi non habeant auctores sacros siue canonicos; habent tamen veteres, eosque magni nominis, vt speciatim de *lectionibus matutini*, quæ ad secundum & tertium Nocturnum legi solent, ex præscriptis eorum nominibus patet. *Responsoria* iam tempore Sancti Benedicti vsurpata fuisse, constat ex regula eiusdem capit. 9. & sequent. Eorum (magna saltem ex parte) auctorem fuisse S. Ambrosium, tradunt Walfridus libro 1. de rebus ecclesiasticis. capit. 5. & Bellarminus cap. 16. *Versiculos* præfatis temporibus fuisse consuetos, iam ante annos octingentos scripsit Amalarius de ordine Antiphonarum capit. 1. *Antiphonarum* auctorem S. Ignatium, exemplo Angeli edoctum, faciunt Socrates libro 6. hysto. cap. 8. Nicephorus libro 13. cap. 8. Amalarius libro 4. de officijs capit. 7. *Collectas* sic appellatas, quod aliorum preces & vota in vnum quasi fascem colligantur, ante mille & ducentos annos in vsu fuisse, constat ex Concilio Agathensi cap. 30. & Cassiano lib. 2. cap. 7. de instit. monachorum.

136 Quod denique ad modum eas preces recitandi attinet, antiquissimum esse ritum in Ecclesia, psalmos alternis choris recitandi, indubiatum est. Sane Tertullianus lib. ad uxorem dicit, *psalmum inter duos sonare*; eumque modum psallendi Angelorum exemplo didicisse, & Ecclesiam Antiochenam tradidisse S. Ignatiū, scribit Socrates lib. 6. hyst. cap. 8.

Ex quibus omnibus manifestum est, quam imperite ac impie nostri temporis Nouatores, sequuti hac in re veteres hæreticos Waldenses, siue pauperes de Lugduno, teste Siluio de orig. Bohem. cap. 35. & Wicleffum teste Waldensi tomo 3. capit. 27. hunc ritum orandi DEVM velut inutilem, ac superstitionis reprehendant.

137 Quaritur secundo, à quibus horæ recitandæ sint.

Respondetur sequentibus pronuntiatis. I. Tres vniuersim sunt tituli, ad horas canonicas recitandas obligantes, Ordo, Beneficium, & Religionis professio. Primo enim, quod ad ordinem attinet, omnes Clerici in maioribus constituti, hoc

est, Presbyteri, Diaconi, & Subdiaconi, obligantur sub peccato mortali, ad recitandas preces horarias; etiam si nullum penitus beneficium habeant, nec vllò Religionis voto sint obstricti, ex Capit. *Presbyter Capit. Dolentes*, de celebrat. misfa.

Minoribus vero initiati, licet ex decentia quadam, ad maiorem orationis frequentiam teneantur, quam laici; communi tamen, & stricta lege nõ obstringuntur ad vllas certas preces, vt ex canonibus tradunt Sotus de iustitia l. 10. q. 5. a. 3. Gregorius de Valentia hic quæst. 2. pun. 10. §. 2. & Sa V. *horæ*.

Neq; Episcopus propria auctoritate potest ordinandis imponere perpetuam, vel etiam diuturnam obligationem, recitandi certum orationis pensum: esto possit obligare illos, vt ter, vel quater psalmos penitentiales, aliasue similes preces moderatas recitent; vt notant Azor l. 10. c. 5. q. 4. Suarez cap. 16. n. 15. & Lessius nu. 46. quod ipsum tamen non minus probabiliter negant Sotus & Valentia locis citatis, rati solum ex conuenientia quadam eiusmodi preces esse persoluendas.

138 II. Quod vero secundo ad beneficium attinet, ea lege tenentur omnes, qui habent beneficium Ecclesiasticum, seu simplex illud sit, seu curatum; etiam præstimoniale tantum, aut aliam quancunque præbendam, titulo clericali, vt decernit Pius V. in Extrauaganti, *Ex proximo*. Multo vero maxime ad hoc tenentur Canonici, qui fere non habent aliud officium, amplis & opulenti prærunque beneficijs respondens, quam horarum canonicarum recitationem, vt plurius dicitur infra numero 161. & dubio sequenti numero 199. At vero qui pensionem vt Clerici percipiunt, tenentur vi eiusdem legis Ecclesiasticæ, saltem officium B. Virginis quotidie recitare.

139 III. Inter *Capellanus* vero distinguendum est. Si enim *collatiue* sint, quæ scilicet auctoritate Summi Pontificis, vel Episcopi, eo sine instituta sunt, vt iure, immunitate, & priuilegijs Ecclesiasticis fruuntur, cum vere & proprie beneficia Ecclesiastica sint, sine controuersia, ex omnium sententia, ad horas obligant. Si vero priuata tantum auctoritate sint à fundatoribus, testatoribus, &c. instituta, cum proprie beneficia Ecclesiastica non sint, per se ad horas minime obligant, vt ex communi tradit Lopez instruct. confess. part. 2. cap. 94.

140 IV. *Coadiutores* itidem etsi teneantur ad id, ad quod dati sunt Coadiutores, ratione tamen Coadiutorie non tenentur ad horas, licet futuri sint aliquando Successores; quia *Coadiutoria* non est beneficium, vt ex communi tradit Nauarrus comment. de orat. cap. 20. numero 18.

Hinc *cooperatores*, quos Parochi suo quandoque arbitrio assumunt, si præter parochi stipendium, aliud beneficium non habeant, neutiquam tenentur ad persolutionem horarum, ratione beneficij; quare nec restitutionis

oneri subiacent: quod tamen locum non habet, si peculiaria pro cooperantibus beneficia fundata sint, iuxta Nauarrum loc. citat. itemque Azor capit. 4. quæstione 1. Suarez cap. 22. numero 19.

141 V. Nec tenuitas beneficij perse ab horarum recitatione, ex veriori, excusat, vt tradunt Nauarrus c. 7. n. 27. Couarruias l. 7. variat. c. 13. n. 8. Valentia cit. q. 2. pu. 10. Beia casu 54. Azor c. 3. q. 3. Toletus cap. 14. conuenienter cit. Bullæ Pij V.

Etsi contraria sententia Soti libro 10. de iustit. q. 5. art. 3. quam sequuntur Arragonius hic q. 83. artic. 12. alijque recentiores, & ex parte Suarez cap. 21. & Lessius cap. 34. numero 169. non omnino improbabilis videatur: præsertim si beneficiatus alia seruitia beneficio illi annexa præstet, & tamen nihilominus vix quartam partem mediocris sustentationis ex illo percipiat, vt limitant Suarez cap. 21. & Lessius capit. 34. numero 169.

142 At vero qui aut titulum beneficij nondum, consequutus est, aut solum titulum sine possessione habet, nisi hanc sua culpa non habeat; aut qui nullos penitus fructus ex beneficio, nec per se, nec per alios; nec præsentem, nec futuro tempore percipit, aut percipere potest, ad horas non tenetur, vt ex communi tradunt Caietanus & Sa V. hora Nauarrus num. 28. cap. 20. de oratione. Sotus, Valentia locis cit. Azor q. 6. Suarez c. 19. n. 1. & cap. 20. & Lessius libro 2. cap. 34. num. 167. & 168.

Secus si per beneficiarium stet, quò minus fructus percipiat; aut si eos saltem in futurum perse, aut suos hæredes percepturus sit, iuxta citatos: vti nec liberatur beneficiatus, qui quotidianas distributiones ad bonam partem sustentationis sufficientes percipit; etiam si de reliquo corpore nihil participet, vt tradunt Nauarrus manual. 25. numero 103. Lopez 2. p. capit. 94. Azor libro 10. cap. 4. quæstione 6. Toletus lib. 2. cap. 14. Valentia hic q. 2. pu. 10. Aragonius q. 83. a. 12. du. 4. Lessius cap. 34. du. 3. r. qui limitat, nisi contraria consuetudo legitime præscripta eos excuset.

143 VI. Tertio ratione Religionis ad recitationem diuini officij tenentur omnes Religiosi choro adstricti, vt tradunt omnes, *Conuersi* autem, siue fratres *Laici*, vt vocant, & nouitij, lege communi ad hoc non tenentur. Quamquam & illud non tam ob ius aliquod commune, quam ob peculiare Religionum consuetudines & instituta seruandum sit: etsi merito existimetur, ipsam consuetudinem, in eiusmodi Religionibus, vim legis obtinere, vt post alios tradunt Sotus libro 10. de iustit. quæstione 5. articulo 3. & Bartholomæus Medina cap. 14. quidquid Aragonius quæst. 83. articulo 11. dixerit, chorum professos non peccare mortaliter, si semel aut iterum horas præmittant.

144 Nec verum est, quod docet Paludanus in 4. dist. 15. q. 5. a. 1. *conuersos* illos obstringi ad certas alias preces loco diuini officij dicendas; hoc enim velut sine fundamento dictum merito reiiciunt.

Syluester V. hora q. 2. Nauarrus cit. commentar. n. 16. Sotus & Suarez loc. cit.

Neque ab ea obligatione absoluitur Religiosus choro destinatus, qui vel sponte ex Monasterio profugit, vel qui per legitimam dispensationem, aut extra Monasterium viuit, aut à choro est liberatus; secus est si Prælati auctoritate constitutur in gradu Laicorum seu Conuerforum, vt videre est apud Nauarrum n. 20. Azorium q. 5. & 8. Suarez cap. 17. n. 8. & 9.

Queritur tertio, quid in specie recitandum sit.

Statuimus sequentia. I. Mortaliter peccat, qui vnam ex septem horis, vel notabilem eius partem (qualis merito censetur etiam dimidia cuiusque minimæ horæ, vt ex communi notauit Sa V. hora) sciens atque volens, absque rationabili causa, intermitte, vt habet communis Doctorum sententia; & colligitur ex citatis supra canonibus.

Neque tamen si quis vna simplici voluntate, totum officium dicere negligat, plura quam vnum, peccata perpetrat; dummodo propositum non interrompat, vt ex communi tradunt Syluester V. hora quæst. 12. Nauarrus cap. 7. numero 6. Azor cap. 7. quæst. 4. Sa V. hora num. 13. Suarez cap. 25. num. 18. quia nimirum omnes horæ, inter se, velut partes quædam, subordinatæ, vnum vnus diei integrum officium constituunt; etsi contrarium dixerint Tabiena V. hora q. 18. & Lessius n. 53.

II. Quando tamen alternatim horæ dicuntur, fatis est audire quæ à socio proferuntur, vt ex communi docent Paludanus in 4. dist. 45. qu. 2. Nauarrus de orat. c. 10. n. 16. Syluester V. hora q. 7. idq; etiam si minus forte distincte percipiantur omnia, vt addit Sa V. hora n. 9.

Ministrantes etiam in choro, & iuxta officij rationem occupati, thuribulum v. g. afferendo & c. partem neglectam repetere non tenentur, vt habet communis apud citatos, & fatis probatur ex ipso Ecclesiæ vsu, cui ratio fauet; quia ex præscripto deseruiens orationis ritui, orare quodammodo censetur.

Quæ tamen aut secreto dici solent, aut organo, alijque instrumentis musicis sine voce representantur, necessario recitanda videntur; illa quidem à singulis, vti omnes fatentur; hæc vero saltem ab vno, cæteris audientibus, vt colligitur ex cit. canonibus & bullis, quæ vocalem recitationem requirunt: etsi quoad posteriorem partem, (de organo) contrarium dixerint Nauarrus c. 21. num. 15. & Suarez cap. 8. numero 7. quæ opinio tuta videtur, si forte consuetudine ita præscriptum fuerit.

147 Quod si in alternata eiusmodi recitatione, ab vno choro plures sint socij, non est scrupulose repetendum, quod à socio chori dictum, vnus forte omiserit, vt tradunt Azor cap. 7. quæstio. 9. & Suarez cap. 12. num. 2. & cap. 25. numero 3. Et possunt lectiones vel singulæ à singulis, vel omnes ab vno legi, vt docent Azor & Suarez locis citatis.

Idem seruari potest, in alijs precibus, etiam

voti seu penitentiae causa recitandis, vt tradunt Nauarrus capit. 10. numero 20. Azor lib. 10. capit. 7. questio. 10. Suarez libro 3. de orat. cap. 9. num. 14.

148 III. Psalmos autem Graduales, & Penitentiales; officium item B. MARIE Virginis, & Defunctorum, & similia, quae horis aliquando solent adiungi, iuxta formam noui Breuiarij à Pio V. reformati, communi lege nemo tenetur sub peccato dicere, vt habet communis Doctorum sententia, & colligitur tum ex bulla Pij V. tum ex ipso modo loquendi rubricae Breuiarij. Vi autem peculiaris regula, vel consuetudinis quinam ad haec teneantur, ex propria regula & consuetudine discendum.

Et quamuis consuetudini recitandi officium B. Virginis in choro, si quae antea erat, per nouum Breuiarium Pij V. nihil fuerit derogatum, in priuata tamen recitatione extra chorum, nulla superest obligatio, vbi nouum Breuiarium receptum est, vt docent Aragonius hic q. 83. art. 12. dub. 5. & Azor cap. 13. q. 3. & colligitur ex citata bulla Pij V.

Alia est ratio officij Defunctorum in die animarum, itemq; Litaniarum, diebus S. Marci & Rogationum; haec enim etiam ex praeccepto esse necessario recitanda tradunt Graffius numero 52. numero 20. & Suarez cap. 25. numero 8. & 9. & colligitur ex rubricis specialibus eorundem dierum; quae vel imperitio loquendi modo videntur; vel certe ea ipsa, quae diximus, consuetudo officio ita annectunt, vt eodem censu vtraque habere videantur.

149 IV. Praecepto autem Ecclesiae non satisfacit, qui horas, quae placet forma, recitat. Dici enim debent secundum ordinem Breuiarij, quo legitime, iuxta bullam Pij V. Breuiario praefixam, vtitur Ecclesia, ad quam quisque spectat. Quod certum quidem est, si derelictio in choro sermo sit, vt habet communis Doctorum sententia, & manifeste patet ex bulla citata.

Priuatum autem, & seclusa confusione ac scandalo, posse quemuis perfoluere horas secundum formam Breuiarij Romani, non omnino improbabiler tradunt Nauarrus libro 3. consiliorum consil. 15. de celebrat. Missarum, Caietanus V. hora cap. 2. Sa numero 6. Emanuel Rodericus tom. 1. questio. 42. cap. 13. & Lessius numero 74. quamuis aliqui negent conformiter citata Bulla.

150 V. Neque licet alicui officium vnus Breuiarij cum altero eiusdem breuiarij commutare, v. g. dicere de Sancto aliquo, quando dicendum esset de feria, vel recitare sub duplici, cum sub semiduplici dicendum esset. Id enim si fiat absq; rationabili causa, qualis non est priuata deuotio, minimum venialis noxa incurretur, vt docent Syluester V. hora, q. 12. Caietanus ibidem cap. 2. Sotus l. 10. q. 5. a. 4. Azor c. 10. q. 2. Lessius c. 37. n. 77. aliquorum autem sententia mortalis; vt docet Toletus lib. 2. cap. 13. & inclinatur Valentia hic q. 2. punct. 10. §. 3.

Qui etiam addunt; teneri talem si praescriptum tempus nondum sit elapsum, repetere debitum.

officium; quod tamen ipsum negant Caietanus, Syluester, Azor, Lessius loc. cit. Certe si bona fide ea commutatio facta sit, nulla videtur obligatio repetitionis, vt habet communis apud citatos.

Aliud vero aequiuale, ommissis horis, dicere, per se vtiq; mortale est, vt habet communis Doctorum sententia, contra Sa V. Hora editionis antiquae. Quod etiam idem ibidem n. 10. aliiq; nonnulli dicunt, nihil referre, an horae priuatum latine, an graece, an hebraice dicatur, non videtur probandum, vt in simili de Missa communiter docetur, & colligitur ex rubricis & bullis, quae certum, idq; latinum Breuiarium latinis praescribunt.

151 Queritur quarto, qua deuotione, quouo modo diuinum officium recitandum.

Respondetur: Circa modum horas recitandi quatuor spectari possunt, nimirum deuotio, seu attentio, continuatio, ordo, & vocalis oratio, de quibus haec statuimus.

I. Duplex est deuotio ad horarum recitationem, requisita, interna vna; externa altera. Illa est proprietas seu applicatio quaedam animi ad Deum, laudandum & orandum: haec vero est promptitudo ad psallendum, standum, flectendum genua &c. prout ordo diuini officij postulat. Priore voluntarie carens inter officij diuini celebrationem, ita vt nunquam animum vere applicarit ad Deum orandum, vel laudandum, nec intentione quidem virtualiter inclusa in generali proposito, suo muneris satisfaciendi; cum hic tamen modus sit orationi intrinsecus, mortaliter peccat, vt ex communis tradunt Nauarrus c. 13. de oratione n. 17. Azor c. 12. q. 4. Val. q. 2. pu. 10. Suar. l. 3. de orat. c. 3. n. 6.

Posteriori deuotione destitutus (saluo cantu, si quis ad eum in choro spectatum sit obligatus) dummodo absit scandalum & contemptus, non peccat, nisi venialiter, vt tradunt citati.

152 II. Deuotioni affinis est attentio: quae triplex est, vt docet S. Thomas hic questio. 83. artic. 13. Prima ad verba, ne in his erretur; altera ad sententiam & rem significatam; tertia ad ipsum DEUM, qui oratur vel laudatur, aut ad id quod petitur, tanquam à Deo impetrandum. Quarum prima & vltima tantum necessaria est, non autem media; nisi hanc in locum vltimae placeat subrogare, vt habet communis Doctorum sententia.

Nec probatur quod nonnulli dicunt, spectatum Sa V. hora, & Toletus libro 2. cap. 13. sufficere ad verba attendere: nisi forsitan hoc ita intelligatur, vt simul animus rite orandi, Deumque laudandi non desit, nec adeo mens ad alia sit voluntarie distracta: quo tamen ipso etiam attentio tertia non deest.

153 Certe attentio, quanta satis est, ne in verbis erretur, esse alioqui potest, cum voluntaria & perpetua quasi distractione & euagatione mentis ad ea, quae ab oratione sunt alienissima; praesertim si initio quis prouiderit, vt officium in libro ordine ac consequenter dispositum habeat, quem tamen praeccepto orandi satisfacere, nemo dixerit.

Quod si quis omni euagatione voluntaria exclusa, praesupposito semel animo Deum orandi, in

decurfu

decurfu orationis perpetuo mentem aduertat solum ad verba, vt absque errore proferantur, sufficiens ea quidem erit attentio ad peccatum vitandum, sed simul ieiuna & arida, ac moraliter vix possibilis, præsertim in eo, qui facilitatem orandi & arte & consuetudine dudum sibi comparauit; cuius mens vt alijs cogitationibus seclusis, ad sola verba perpetuo sit attentata, fieri vix potest.

Quomodo conciliari possunt diuersi auctores; quorum nonnulli dicunt, sufficere solam attentionem ad verba, in quibus præter citatos sunt etiam Nauarrus c. 20. de orat. n. 28. Suarez l. 3. c. 4. & l. 4. c. 26. & Lessius n. 69. alij negant, in quibus Gregorius de Valentia cit. q. 2. pun. 10. §. 4. Medina q. 14. de orat. & Bellarminus c. 18. fauente non parum S. Thoma loc. cit. vbi tertiam attentionem vel *maxime necessariam* esse asserit, vt dictum dubio præcedente.

154 III. Neque tamen necesse est, vt toto orationis tempore, actualiter duret attentio; sufficit enim si virtualiter perseueret, vt cum S. Thoma loco cit. communiter omnes fatentur; ita nimirum vt postquam aliquis animo Deum orandi ad preces accessit, eamque cœpit, postea sciens volensq; animū non mutet, directe nimirum vel indirecte mentem ad alia ab oratione aliena diuertendo.

Voluntarie enim & cum plena deliberatione seu aduertentia notabilem horæ partem (nisi ita recitans proponat repetere) distracte recitare mortale est; cum onere totum officium, aut eam saltem partem, quæ distracte recitata est, repetendi: dummodo tempus horis præfixum non sit elapsum, vt docent ex communi Nauarrus c. 13. Maior in 4. dist. 12. q. 7. Sa V. hora Aragonius cit. a. 13. Petrus Nauarrus lib. 2. c. 2. n. 202. Valentia q. 2. pun. 10. §. 4. etsi ita repetendum negent Antoninus & Medina apud Aragonium loc. cit.

Quin imo beneficiarius secundum probabilitatem, etiam ad restitutionem tenebitur, iuxta dicenda dub. sequenti, vt recte Valentia & Aragonius locis cit. contra Sorum, Cordubam, & Toletum lib. 2. cap. 14.

155 IV. Neq; tamen ab orationis attentione alienum est, inter psallendum, de mysterio aliquo vitæ aut Passionis Christi pie meditari, vt habet communis apud citatos.

Sed & potest quis die festo simul duobus præceptis satisfacere, audiendo scilicet Missam, & horas perfoluendo, vt docent Caietanus & Valentia, quidquid Nauarrus alijq; nonnulli dubitent.

Quod si homo scrupulosus sit, rectius fecerit, si nihil repetat, quamdiu ei certo non constet, se voluntarie fuisse distractum; quamtuuis in fine psalmi aut horæ, distractionem deprehendat, nec recorderetur se vllum psalmum aut versum dixisse; dummodo nec contrarium illi constet; quia probabiliter credere potest, se omnia dixisse, præsertim si libro vsus fuerit, aut alias in ijs memoriter pronuntiandis non soleat errare, vt docent Maior in 4. dist. 12. q. 7. Nauarrus c. 13. à num. 29. Caietanus V. hora, Petrus Nauarrus l. 2. de resti-

tut. c. 2. n. 234. & Suarez lib. 4. cap. 26. De qua re plura tom. 2. disputatione 2. quæstione 6. dub. 5.

V. Secundo ad modum eiusdem orationis spectat, vt horæ singulæ continuatè *non interruptè* dicantur. Hoc enim absque rationabili causa faciens, vt minimum veniale irreuerentiâ committit, vt omnes fatentur: secundum aliquos, in quibus Nauarrus cap. 16. num. 75. & Medina q. 16. de orat. Azor cap. 8. quæst. 5. si notabilis sit interruptio, mortalem; cum obligatione priorum horæ partem repetendi, si tempus necdum elapsum sit.

Sed cum substantia orationis nihilominus retineatur, eaque circumstantia tanti momenti esse non videatur, rectius vtrumque negant Caietanus V. hora cap. 4. & Aragonius q. 83. a. 12. Peltanus lib. 3. de bonis operibus lib. 6. & Lessius num. 57. Hoc certum, licite prohibito Laudes à Matutino separari, modo initio earundem rursus præmittatur *Pater & Ave*, vt monet Nauarrus cap. 13. num. 6. & nunc ipsæ recentiores rubricæ notant.

VI. Tertio requiritur ordo, ita vt posterior hora non anteponatur priori; quod tamen si extra chorum fiat, secluso scandalo & contemptu, non maius, quam veniale peccatum censetur; quia hæc ordinis inuersio nec continet grauem deformitatem, nec quidquam de horarum substantia diminit.

Ex causa autem rationabili id omnino licitum erit, vt ex communi docent Aragonius & Sa locis cit. post Antoninum 3. part. tit. 13. c. 4. §. 4. Syluestrum V. hora q. 9. & 12.

Hinc si quis ad chorum obligatus, tardius accedat, cœptam horam profequi debet, & postea repetere id, quod neglexit, vt docent Nauarrus cap. 3. num. 66. Toletus cap. 13. Sa V. hora n. 8. Aragonius loc. cit.

Eadem de causa euocatus è choro, ad audiendas confessiones, his finitis, ad chorum rediens, cum suis collegis recitabit sequentem, priore nondum dicta, vt ijdem docent.

Sicut etiam quiuis alius à persona vel infirma, vel graui ad dicendas horas inuitatus, eidem se in hora dicenda conformare poterit, dummodo prætermissa hora postea dicatur, vt docent Toletus loc. cit. Azor cap. 10. Suarez cap. 13.

Addunt Philarchus cap. 6. & Suarez loc. cit. si expletis psalmis matutinis, desit liber aut commoditas ratione itineris, dicendi lectiones, & instant occupationes, quæ debitam deuotionem in laudibus impedituræ credantur, posse aliquem lectiones differre, & cætera profequi. Sed quia hic non tantum ordo perturbatur, sed oratio notabiliter interruptur, equidem non existimo sufficere solam causam maioris deuotionis.

VII. Quarto circa modum orandi horas obseruandum est, vt *vocaliter*, & quidem integre & distincte recitentur iuxta capit. Dolentes, de celebrat. Missarum, & concilium Basileense sess. 21. Neque tamen opus est, vt vel propinque adstantem, vel recitans seipsum audiat: sufficit, vt quocunq; minimo sono seu voce, absq; syllaba-

barum

barum confusione, seu corruptione, distincte pronuntientur, vt ex communi recte Valentia & Arragonius locis cit. contra Medinam: esto interim, ita orans hoc ipso, seclusis impedimentis comuniter saltem à seipso possit percipi. Sola autem mente horas dicere, tutum non est, vt ex communi docet Sa V. *horæ*.

160 Quæritur quinto, quo loco recitandæ sint horæ.

Respondetur. I. Precum ordinariorum locus verus & proprius Ecclesia est. Priuatim tamen in quouis honesto & opportuno loco dici possunt ab ijs, qui ad chorum obligati non sunt, vt habetur ex Concilio Basileensi sess. 21.

II. Qui vero ad chorum deputati sunt, iure communi, horas in choro, & non alibi dicere debent, iuxta capit. vltimum dist. 92. & capit. 1. de celebrat. Missarum. Et vero in Ecclesijs Cathedralibus, regularibus, & Collegiatis, quotidie, ex præcepto Ecclesiæ, publice dicendum est officium canonicum, vt habetur Clement. 1. de celebrat. Missarum.

Semel tamen aut iterum per annum, secluso scandalo & contemptu, horas in choro negligens, non videtur mortalis culpæ arguendus esse, vt docent Caietanus & Valentia.

Imo Religiosi etiam choro destinati per se, non videntur peccare mortaliter, si extra chorum horas recitent, nisi vbi speciali constitutione hoc fuerit ita declaratum, vt notauit Suarez lib. 4. de horis canonicis cap. 12. n. 15. & indicat Caietanus V. *horæ*.

Beneficiarius tamen, si à choro absit, distributiones quotidianas non lucratur, nisi morbo, vel alia graui causa, quam iura exprimunt, domi detineatur: de quo tamen etiam consuetudo cuiusque loci consulenda erit, vt pluribus differit Alexander Moneta de distributionibus, & pluribus dicitur dub. 6.

161 III. An vero Canonici diuinum officium solummodo audiētes, seu meditantes, aut domi priuatim recitantes; vel præsentēs quidem in choro, verum submissa, non alta cum alijs voce psallentes huic præcepto satisfaciunt, inter Doctores controuertitur. Ac dubitandum minime est, quin audientes tantum nullatenus satisfaciunt, adeoque nisi domi saltem recitent, subiaceant restitutionis oneri, vt communis habet Doctorum sententia apud Nauarrum c. 17. de orat. à num. 25. & patet ex citata bulla Pij V. & Concilio Tridentino sess. 24. cap. 12. vbi ipsi etiam Canonici ad horas recitandas obligantur: quidquid in contrarium sane improbabiler & sine fundamento, adde etiam obiter & obscure significat Caietanus V. *horæ*, dum ait, maiores in choro non debere cantare, sed meditari, quæ ab inferioribus dicuntur: quem bene refellit Nauarrus loco citato, præter cæteros Doctores, quos dubio sequenti referemus, tam eos, qui docent, Canonicos iure etiam naturali teneri ad restitutionem ob omittas horas Canonicas, quam qui negant.

162 Deinde certum quoque est illud, teneri Canonicos iure communi ad psallendum in choro,

& ad id etiam ab Episcopis compellendos, vt præscribit Concilium Tridentinum loc. cit.

At nihilominus probabile est, ijs in locis, vbi consuetudo obtinuit, vt Canonici non psallant, sed ipsorum vices Capellani & Vicarij eorundem subeant, non psallentes à peccato & restitutionis onere excusari, quamdiu quidē à Summo Pontifice, vel ab Ordinarijs ad psallendum non compelluntur; modo & pensum horarium priuatim absoluant, & psallentibus in choro, saltem exteriore quadam deuotione & attentione, sine confabulationibus & deambulationibus, reuerenter assistant, vt docent Caietanus loc. cit. Petrus Nauarrus lib. 2. de restitut. cap. 2. à numero 217. & plerique recentiores; fauente Concilio Basiliensi sess. 21. §. 3. vbi præcipitur, vt Canonici *choro deuote præsentēs seruent grauitatem; non confabulantes, colloquentes, literas, aut alias scripturas legentes*: etsi non pauci absolute ac simpliciter eisdem etiam ad psallendum obligent, vt videre est apud Caietanus tom. 1. opusc. vlt. responf. 8. Beiam casu 55. & alios.

163 Quæritur sexto, quo tempore horæ Canonice recitandæ sint. Respondetur. I. Tempus officij Canonici, prout scilicet Matutinum, horasque intermedias, vsque ad Completorium, inclusit comprehendit, ex prima quidem institutione, durat à media nocte vsque ad mediam noctem sequentem: at vero vi receptæ consuetudinis, est totum illud spacium, quod inter vespers vnus dici, vsque ad mediam noctem alterius interiectum est, ita vt mortale non sit, intra hoc spacium quamcunque ex horis Canonicis recitare; dummodo vesperi præcedentis diei plus non recitetur, quam Matutinum & Laudes. Media vero nocte sequentis diei transacta, cessat obligatio præcedentis diei. Ita habet communis sententia apud Nauarrum cap. 3. de oratione numero 58. Valentiam hic quæstione 2. puncto. §. 5. post Sanctum Thomam quodlib. 5. articulo 28.

164 II. Proprium vero ac peculiare tempus cuiusque horæ, ex prima sui institutione, in *Prima* quidem, *Tertia*, *Sexta*, *Nona*, est idipsum, quod per eas horas designatur; nempe prima, tertia, sexta, & nona hora, ab ortu solis; iuxta diuisionem veterum, qui diem artificialem in duodecim æquales horas, & in totidem horas noctem diuidebant, vt videre est apud Amalarium præfat. libri de ord. Antiph. & apud Athanasium lib. de virginit. Basilium quæst. fuse explicatis quæstione 37. & Hieronymum epistol. ad Eustochium.

Vespera porro secundum eandem diuisionem, vesperi dicendæ sunt, sole nimirum in occasum vergente, ita vt propius ab occasu, quam à meridie distet; *Completorium* vero post occasum eiusdem. *Matutinum* denique post medium noctis sub auroram; quamquam Nocturni olim quibusdam in locis à Laudibus separabantur, & præcipue media nocte decantabantur, vt videre est apud citatos, & Bellarminum de bonis operibus lib. 1. cap. 11.

165 III. Neque tamen hæc temporà, vi receptæ consue-

consuetudinis, adeo stricte & ad amissim obseruanda sunt, quasi peccatum sit; in priuata horarum recitatione, recepta piorum & doctorum consuetudini sese conformare: cum Matutinum vna cum Laudibus licite priuatim dicatur vespere præcedentis diei, (declarato iam antea num. præced.) iuxta S. Thomam quodlib. 5. a. 28. Bellarminum cap. 18. Azor cap. 9. q. 5. Suarez cap. 27. num. 14.

Vbi etiam ex eadem consuetudine illud merito obseruatur, iuxta consuetam in Germania horarum distributionem, vt matutina in hyeme etiam ante horam quartam vespertinam licite dicantur; v. g. circa horam tertiam vespertinam: quia eo tempore sol, cum circa horam quartam vel quintam occidat, iam ab hora tertia propior est occasui, quam meridiei; cuius tamen contrarium in æstate accidit, vbi sol primum circa septimam vel octauam diei horam occidit; adeo vt ab hora quarta primum sol propius ab occasu, quam à meridie distet.

166 IV. Neque peccatum etiam est veniale, si quis iuxta de causa, non obseruet tempus singulis horis destinatum, vt omnes docent.

Attamen sine causa tempus Canonicum, contra receptam Ecclesiæ legem & consuetudinem notabiliter inuertere (vt si *Matutinum*, vel *Prima* diceretur primum post meridiem) graue peccatum veniale est; eoque grauius, quo longius à præfinito tempore receditur, vt iidem docent.

Semper tamen consultius est, ob futuras occupationes, quæ deuotam horarum recitationem postea impedituræ videantur, tempus anteuertere. Ita enim Capit. *Presbyter* de celebrat. Missarum ex Consilio Agathensi, suadetur Parocho, ad opus rurale exituro, vt mane dicat horas omnes vsque ad vespertas inclusiue; quod intelligi debet si occupationibus ita distineatur, vt constituto tempore preces ægre persolvere possit.

167 V. Reatum vero peccati mortalis haud effugiet is, qui primas vespertas (loquendo de officio alicuius Sancti integro, prout nimirum primas & secundas vespertas includit) in diem sequentem reijcit, vt habet communis sensus Doctorum; non solum quia probabile est, eas nullo modo pertinere ad officium seu pensum sequentis diei; sed etiam quia valde notabilis & absurda est ea temporis inuersio: quamuis quocumque tandem casu pridie dictæ non sint, postero die videantur dicendæ, cum reuera ad eius diei officium ac solemnitatem pertineant, vt colligitur ex mente Doctorum S. Thomæ quodlib. 5. art. vlt. ad 1. Azorij lib. 10. cap. 9. quæst. 7. etsi idem contrarium asserat cap. 10. quæstion. 3. vti & Suarez lib. 4. de orat. cap. 24. numero 2. quæ sententia probabilis est, & practice tutata.

168 VI. In choro autem, eo diligentius, secundum receptam legem aut consuetudinem cuiusque loci, tempora horis singulis statuta obseruanda sunt, quo facilius alioqui scandalum oritur, & Christiani populi deuotio impeditur: secluso tamen scandalo, raro mortale peccatum

erit, tempus nonnihil immutare, vt habet communis Doctorum sententia: secus si tempus valde notabiliter immutaretur; vt si vespere in Quadragesima dicerentur post prandium, vt docet Suarez cit. cap. 27. n. 9.

VII. *Primam* Missæ celebrationi postponere, per se nullum est peccatum; etiam si absque omni causa fiat, vt habet communis sententia apud Nauarrum cap. 3. de orat. cap. 70. & Syluestrum V. *Missæ*. 1. q. 6. imo id etiam nonnunquam esse poterit conuenientius, vt si sacrum in hyeme longe ante ortum solis dicendum sit, vt notauit Bellarminus cit. lib. 1. cap. 18.

Inter Missam autem & Matutinum etsi multi hunc ordinem statuant, vt doceat esse peccatum mortale, citra iustam causam Matutinum & Laudes Missæ postponere, in quibus sunt Durandus lib. 4. de rit. cap. 24. Gabriel lect. 13. in Canon. Nauarrus cap. 15. de orat. num. 7. & cap. 21. n. 29. Angles de Missa num. 42. Azor lib. 10. cap. 28. q. 17. &c. idque in publica & solemnitate principalis celebratione, & loquendo de publica horarum recitatione, non immerito verum censent Suarez 3. part. tom. 3. disp. 82. sect. 1. & lib. 4. de orat. c. 24. n. 6. Pinellus lib. 2. de Missa c. 13.

Loquendo tamen de priuata horarum recitatione, multo probabilius est, non esse plusquam veniale, etiam sine causa Matutinum Missæ postponere, vt docent Syluester V. *Missæ* 1. num. 6. Aragonius hic quæst. 83. artic. 12. dub. 5. Sorus lib. 10. de iustitia quæst. 5. a. 4. Bellarminus cit. cap. 18. Sa V. *Missæ* num. 22. Suarez 3. part. tom. 3. disp. 82. sect. 1. & probabilem iudicant Valentia loc. citat. §. 2. Toletus lib. 2. cap. 1. Henriquez lib. 9. cap. 24. num. 7. & alij plerique recentiores; eo quod opposita sententia nullo solido nitatur fundamento.

Imo Ioannes Salas de leg. disp. 19. sect. 11. n. 92. in eo nullam plane culpam agnoscit; quod tamen velut contra communem non probatur; præsertim quia regulæ Missalis obfistunt. Atvero ex causa etiam non admodum graui, Matutinum Missæ postponere, nullum est peccatum, vt docent Bellarminus, Suarez, Pinellus, Azor, loc. cit. & Toletus lib. 2. cap. 1.

Queritur septimo, quæ causæ non recitantem excusent.

Respondetur I. Quatuor generatim sunt causæ à peccato excusantes. Prima est cæcitas, aut alia grauis infirmitas, quæ scilicet adeo hominem affligat, aut impediatur, vt vel nullo modo, aut certe non absque notabili valetudinis detrimento (quo in casu si res sit dubia, pij & periti Medici consilio standum est) officium recitare queat; nec solus, nec cum socio, nec totum simul, aliqua diei hora, qua minus urgeat moribus, nec ex parte, &c.

Quod si cæcus (eadem est ratio carentis Breuiario) possit horas, & quidem officium totum memoriter recitare, nemo dubitat, quin ad hoc ipsum teneatur. Idem censendum, si horam aliquam integram, seu præcipuam eius partem memoriter teneat, quâdoquidem singulæ horæ sunt quædam plura integra, etsi partialia, vt indicant

Nauarrus cap. 11. de orat. num. 15. Philiarchus c. 10. Azor c. 13. q. 4. & expresse Suarez c. 28. nu. 24. fatente Soto lib. 10. q. 5. a. 3.

Secus est, si partem tantum aliquam, seu minus præcipuam partem ita recitare queat, ut docent citati; sicut qui integram Missam dicere non potest, non tenetur dicere partem; imo nec audire exiguam particulam Missæ, qui totam; vel maiorè partem non potest, ut docet Philiarchus, Azor, Suarez locis citat.

172 Quod si dubitetur, num infirmus probabiliter excusatus ab officio integre dicendo, dicere possit vnam alteramue horam, credibile est, eum pronuntiandum esse liberum, ex benigna Ecclesiæ interpretatione, ne scrupuli noxie multiplicentur, ut docent Philiarchus loc. citat. & Suarez num. 27.

Nec male Nauarrus cap. 25. Manual. num. 100. grauem infirmitatem censet illam, quæ non admittit colloquia de serijs rebus, aut rerum arduarum tractationem, vel dispositionem. Qualis sane communiter non est febris quartana, vel tertiana, utpote quæ fere semper tempus concedit à morbo vacuum, quo horæ commode recitari possint, iuxta Nauarrum loc. citat.

173 II. Secunda causa, est repentina & grauis occupatio, quam quis absque scandalo & peccato, aut graui suo aliorumque incommodo nec differre; nec vllatenus cum recitatione horarum perficere potest: qualis quidem raro obuenit, licet grauissima subinde maximeque necessaria negotia occurrant; uti sunt cura infirmorum, concio, confessionum auditio, lectio in publico concursu. In talibus siquidem casibus, fere semper anticipari, aut postponi possunt horæ, antequam elabatur præfinitum temporis spatium.

174 III. Tertia causa est inculpata earentia breuiarij: si quis apud infideles captiuus detineatur, vel in solitudine versetur, aut in itinere aliquo breuiarium amiserit, nec eius copiam habere possit: excusat enim tunc impotentia, ut omnes fatentur.

Quod si quis sua culpa breuiario careat, eo quod in mare v. g. illud sponte proiecerit, is tam diu peccato omissionis obnoxius est, quam diu eum de spontanea proiectione non poenitet. Si vero eum postea de hac ipsa poeniteat, ommissio amplius non imputabitur ei ad culpam, quam diu breuiarium aliud habere non potest, ut habet communis, & generatim dictum tom. 2. disp. 4. q. 4. dub. 3.

Sicut tamen cæcus, ita etiam talis, tenetur memoriter recitare eam officij partem notabilem, quam memoriter tenet, quidquid Sotus subdubitet: idemque suo modo de infirmo, vel impedito ratione occupationis sentiendum, ut superius dictum num. 171.

175 IV. Quarta causa est dispensatio Summi Pontificis, (non Episcopi, nisi in dubio, per modum interpretationis;) quæ tamen raro imo nunquam concedi solet, nisi ex causa, & facta simul commutatione in aliud quidpiam. Li-

berat tamen ea Pontificis dispensatio ab hac legis obligatione, etiam sine legitima causa facta, ut ex communi docent Valentia, Aragonius, Toletus locis cit. Nisi forte in ipsa fundatione à beneficiario requiratur horarum recitatio: huic enim fundationi per se à Summo Pontifice derogari non posset, absque rationabili causa, ut ex communi doctrina colligitur.

Tenuitas vero beneficij ex probabiliore non excusat; nec quod quis fructus ex beneficio sua culpa non capiat, ut superius dictum num. 141. nec quod quis sit excommunicatus, suspensus, degradatus; quamuis hunc obligare, Sa V. h. durum censeat: nec suscepta peregrinatio, vel studium.

An vero, & qua ratione hæc in re cum subditis dispensare possint Prælati Regulares, disputatur. Negant simpliciter Nauarrus cap. 11. numero 25. & Durantus lib. 3. de rit. cap. 27. numero 4. Plus satis fortasse tribuit Lessius cap. 37. numero 51. Consulenda videtur consuetudo recepta & præscripta, iuxta Suarez num. 42. Sane qui vi solius regulæ tenentur, facilius per Prælatos ab ea obligatione eximi possunt. Cum cæteris videtur similis ratio, quæ est in ieiunio Ecclesiastico, seruata propotione.

V. Legitime, modo hæctenus explicato, à 176 recitatione horarum excusatus, non tenetur audire alios recitantes; aut mente meditari; vel alias preces earum loco persoluere; vel alium sub loco substituere. Onus enim hoc personale est, precesque hæc determinate, non aliæ sub præceptum cadunt; ex communi.

177 VI. Vnde colliges, puerum, qui forte beneficium siue Canonicatum valide obtinuit, attamen ob incertam horas recitare nequit, teneri quidem ad studium necessariæ scientiæ, quæ primum acquirendæ; attamen ad beneficij resignationem interim non teneri; nec ad æquiualems recitandum (quamquam hoc consultissimum est; nisi forte ab Episcopo hoc ei iniunctum sit, ut ex communi docet Nauarrus cap. 12. de orat. num. 24. & lib. 1. consil. 1. de ætate ordinandorum.

Cum quæritur, an talis teneatur saltem per alium supplere horas, distinguendum est. Si enim beneficium, quod obtinet, requirit seruitium, à quo necdum ab Episcopo sit exemptus, tenebitur alium suo loco substituere, qui beneficio inseruiat, & horas recitet, ut recte Lopez 2. part. cap. 94. ex communi. At si seruitium non requirat, aut rationabili de causa ab eo interim per Episcopum liberatus sit, non tenebitur alium substituere, ut docet Nauarrus de orat. loc. citat. Idem dicendum de milite, qui subito in Clericum mutatus, beneficium obtinet; nec tamen legere aut orare potest, iuxta eundem.

178 Quod si Pontifex ipse conferat beneficium puero, quem scit non posse legere, censetur eum simul liberare ab onere recitandi officium, donec adhibito studio sciat legere; secus

si ignorauerit, cum non posse legere, vt ex com-
muni Azor quæst. 12.

DVBIVM VI.

*An, & qua restitutio faciendâ, ob
omissas horas Canonicas.*

Ad S. Thom. 2. 2. q. 83.

179 **H**abet hæc dubitatio specialem difficultatem,
quæ proinde seorsim paulo accuratius ex-
plicanda est. Et supponendum est primo, dubi-
tationem procedere tatum de ijs, qui ratione be-
neficii seu fructuum, quas ab Ecclesia percipiunt,
obligantur ad recitandas horas Canonicas. Alias
enim, puta qui solum ratione ordinis Sacri, aut
ratione professæ religionis ad horas dicendas tenentur,
etiã si Capellanas non collatiuas, tan-
quam Principum Officiales habeant, vt dictum
dub. præced. num. 139. quamuis omitendo ho-
ras peccent mortaliter, constat tamen, ad nullam
restitutionem teneri; quando nulla lex, neque
naturalis, neque positua ea de re extat.

180 **S**upponendum secundo, ante Concilium La-
teranense sub Leone X. nullam extitisse legem
Ecclesiasticam, de restitutione, ob omissas ho-
ras faciendâ: in eo vero Concilio sessio. 6.
Canon. 9. nouam legem hac de re latam in hæc
verba: *Statuimus & ordinamus, vt quilibet habens
beneficium cum cura, vel sine cura, si post sex men-
ses ab obtento beneficio, diuinum officium non dixerit
legitimo impedimento cessante, beneficiorum suorum
fructus suos non faciat, pro rata omissionis officij &
temporis: sed eos tanquam iniuste perceptos in fabri-
cas huiusmodi beneficiorum vel pauperum eleemosynas
erogare teneatur.*

Et additur: *si vero ultra dictum tempus, in si-
mili negligentia contumaciter permanserit, legitima
monitione precedente, beneficio ipso priuetur, cum
propter officium decur beneficium. Intelligitur autem of-
ficium omittere quoad hoc, vt beneficio priuari possit, qui
per quindecim dies illud bis saltem non dixerit. Ita*

181 **C**anon; cuius tamen posteriorem hanc partem
constat non esse vsu receptam.

Circa priorem vero partem, Pius V. in Extra-
uagante, quæ incipit, *Ex primo Lateranensi Conci-
lio*, apertius declarare volens, quod in dicta
constitutione de rata parte fructuum restituenda
dicitur, ita decernit: *Statuimus vt qui horas omnes
Canonicas uno vel pluribus diebus intermiserit, omnes
beneficij seu beneficiorum suorum fructus, qui illi vel
illis diebus responderent, si quotidie diuiderentur: qui
vero Matutinum tantum, dimidiam; qui ceteras om-
nes horas, aliam dimidiam; qui harum singulas, sex-
tam partem fructuum eiusdem diei amittat, &c.*

182 **Q**uibus ita positis, circa eam restitutionem
primo difficultas est, siue vel hæc ipsa, vel alia
restitutio iure etiã naturali faciendâ à benefi-
ciarijs omittentibus horas. De qua re sunt duæ
sententiæ. Primam tradunt Sotus lib. 10. de
iustit. quæst. 5. articulo 6. Gregorius de Valen-
tia hic disputat. 6. quæst. 2. punct. 10. §. 8. &
Couarruias lib. 3. variar. resolut. cap. 13. num.

13. qui citat etiã Calderinum, Decium, &
alios. Hi docent, restituere aliquam par-
tem, pro rata omissionis officij & temporis,
esse de iure naturæ; non autem determinatam
eam, quæ in bulla Pij V. postmodum præscri-
pta est. Quod iam antea senserunt etiã A-
drianus in 4. quæstion. an Clericus restituere
teneatur, Angelus V. hora, numero 11. & a-
lij. Rationes inferius adducentur.

Secunda sententia est, eos iure naturali ad
nullam restitutionem teneri. Quam senten-
tiam esse communem testatur Couarruias loc.
citat. eamque expresse tradit Syluester V. Cleri-
cus 4. numero 18. post Innocentium, Ioan-
nem Andream, Antonium de Butrio, & Pa-
normitanum in capit. 1. de celebratione Mis-
sarum. Idem tradunt Rosella V. hora, Nauar-
rus cap. 7. de orat. numero 31. & cap. 10. nu-
mero. 37. Toletus lib. 2. cap. 12. Azor lib. 10.
cap. 14. quæstione 1. Salas tractat. de legibus
sect. 1. numero 24. Lessius libro 2. capit. 34.
dub. 32.

184 **V**t autem hac in re veritas liquidius eluce-
scat, notandum est, duplicis generis beneficia
ad propositum distingui posse. Quædam enim
certas sibi functiones & officia vendicant, ex
ipso iure diuino obeunda; quæ hoc ipso nimi-
rum, quod talia sunt, absque vlla alia institu-
tione ac præceptione, obligant ad certam ali-
quam animarum curam; quæ de causa etiã
curata beneficia vocantur; vt sunt Episcopa-
tus, Parochiæ, &c. Alia sunt beneficia, quæ
non tantum secundum se, sed etiã quoad of-
ficia sua, mere pendent ab humana institutione,
seu Fundatoris, seu Pontificis, vt sunt simplices
Canonicatus, Capellanæ.

Iam de beneficiarijs primi ordinis certum es-
se debet, eos ob prætermissas horas Canoni-
cas, iure naturali, & secluso peculiari Eccle-
siæ decreto, ad nullam restitutionem teneri.
Ratio est manifesta. Quia isti præcisè ex
vi sui beneficii non tenentur ad recitandas ho-
ras Canonicas, sed solum ex Ecclesiæ præce-
pto.

185 **N**on minus certum est, etiã Capellanos, &
Concionatores, seu Cooperatores, & similes
beneficiarios; quorum officium ex ipsa funda-
tione in horarum recitatione non consistit, sed
vel in eo, vt certum Missarum numerum perfol-
uant, vel Parochum in Sacramentorum admi-
nistratione, verbique diuini prædicatione adiu-
uent, iure naturæ ob omissas horas Canonicas
ad nullam restitutionem teneri, ob eandem ra-
tionem.

186 **I**llud ergo solummodo in dubium vocari po-
test, an Canonici, & alij, si qui sunt similes
beneficiarij, qui ex ipsa fundatione, nullum
fere aliud officium habent, quam horarum re-
citationem, teneantur iure naturali ad resti-
tutionem. Sunt enim pro vtraque parte
argumenta non leuia. Pro negatiua qui-
dem, hæc sequentia. I. Quia etiã hæc be-
neficia ex sua fundatione, seu originali &

prima

prima, seu vi consuetudinis contracta, plus non videntur requirere, quam vt tum per orationes & preces arbitrarias, tum etiam quibusdam ministerijs publicis, si quando ordo quemque tetigerit, Ecclesiæ suæ seruiant; saltem iuxta probabilem multorum sententiam, qui dicunt, Canonicos hoc tempore, ipsique in locis, vbi talis consuetudo nemine contradicente inualuit, non teneri ad psallendum in choro per se, sed satis esse, vt hoc per alios faciant, & ipsi interim ea, quæ dicuntur, attente meditentur, vel certe, reuerenter assistant, quod post Caietanum V. horæ, & Petrum Nauarrum de restitut. lib. 2. cap. 2. num. 217. probabile putat Lessius lib. 2. de iust. cap. 34. dub. 33. Liberati ergo vi consuetudinis à publica recitatione, ad quam proprie respexisse videntur Fundatores, videntur consequenter etiam, quantum est ex vi Fundationis, liberi à priuata, ad quam respexisse Fundatores illi non videntur.

187 II. Quia probabile est, etiam ipsos Fundatores saltem certum quoddam eiusmodi horarum Canonicarum pensum non requisuisse; sed simpliciter sua bona in Ecclesiam contulisse, vt ex ijs Dei & Ecclesiæ famuli & ministri canonice & collegialiter inter se viuentes, alerentur, qui iuxta modum ab eis, eorumque superiore Episcopo constituendum, diuino cultui vacarent.

Quod ex eo etiam colligitur, quod in diuersis Episcopatibus est diuersum officium, vtique non ab ipsis sæcularibus Fundatoribus, sed ab Episcopo vniuersiuique Ecclesiæ cum Capituli consensu constitutum, & præscriptum: quod etiamnum etiam ab eis iustis de causis mutari posset, si nulla Pontificis prohibitio obstatet.

188 III. Quia esto, ex ipsa Fundatoris voluntate ad certum eiusmodi pensum teneantur, tamen non constat, beneficium sub hac quasi conditione velut stipendium fuisse constitutum, vt horas recitent: quin potius videri potest probabile, eiusmodi fructus absolute fuisse assignatos in sustentationem, cum obligatione orandi; eo fere modo, quo Monasterijs sua bona ac redditus fuisse assignatos constat.

189 Id vero probabile redditur, non solum ex eo, quod officium Ecclesiasticum non est aliquid pretio æstimabile, pro quo merces accipi possit; quam rationem adfert Lessius lib. 2. cap. 34. dub. 32. numero 180. sed etiam quia in omnibus, aut plerisque Canonicorum Ecclesijs, olim erant Monachi, aut Canonici Regulares, qui eiusmodi pactis onerosis, adeoque sub onere restitutionis, ad horas dicendas, ex ipsa fundatione non erant obligati.

190 IV. Quia esto, per modum diurni laboris, pro fructibus velut stipendio & mercede, persoluendum sit certum hoc horarum officium; ac proinde esto etiam, aliqua à negligentibus satisfactio facienda sit; tamen certe præcise stando iure naturæ, plus non videtur requiri, quam vt tales vel fructus restituant, vel certe

omissum officium compensent; sicut famulus in iniuncto officio negligens satisfacit, si aut pecunia, aut propria industria damnum illatum compenset. Imo ad aliquid faciendum obligatus ex iustitia, si non faciat certo tempore, videtur potius obligatus ad hoc faciendum alio tempore, quam ad pecuniariam compensationem faciendam.

V. Si esset iure naturæ facienda restitutio, tunc male, & ante Concilium Lateranense, tanto tempore eius rei commonitio à Pontificibus fuisset prætermissa; & nunc etiam post Concilium Lateranense, Pius V in cit. bulla omittentem horas, per sex menses, à beneficii consecutione, liberum à restitutione indicasset; quando debitum iuris naturalis à Pontificibus saltem vniuersim, & absque causa relaxari non potest.

VI. Si iure naturæ esset debita restitutio, tunc Ecclesiæ vel Fundatori debita esset; cum tamen Pontifex sub disunctione, aut Ecclesiæ, aut pauperibus faciendam esse restitutionem iubeat. Item facienda ab omittente horas restitutio esset, etiam cum absque culpa officium prætermittitur; exemplo operarij ad diurnum laborem, conducti &c.

Propter has rationes, pro sententia negatiua, vniuersim de quo uis beneficiario, qualecunque officium negligente ita concludit Lessius loc. cit. *Beneficiarius (officio suo non satisfaciens) non subtrahit aliquid pretio æstimabile; ac proinde non tenetur (iure naturæ) illud per restitutionem fructuum compensare: sed vel manet obligatus, vt id quod omisit adhuc præstet, per se, vel per alium; vt si omisit Sacra pro Fundatore dicenda: vel obligatio cum tempore euasit, eo quod opus esset annexum tempori; & proinde per lapsum temporis factum sit impossibile, & sic solum tenetur dolere de peccatis, cum proposito emendationis; vt si officium precum non soluit. Quod si illæ preces non essent singulis diebus additæ, deberet eas postea recitare.* Ita Lessius. Sed hæc sententia vniuersim hoc modo pronuntiata nimis videtur laxa, vt inferius dicitur.

Igitur pro contraria sententia, quæ iure naturæ talem restitutionem faciendam docet, facit primo, quod datum pro officio per modum stipendij, restitutioni obnoxium est, si non præstetur officium; iniuste enim & sine titulo accipitur: Seu quod idem est; Datum ob causam, causa non secuta, iure non retinetur: atqui beneficium datur pro officio per modum stipendij, saltem quoad ratam partem: Ergo &c.

Minor probatur tum ex cit. Concilio Lateranensi, tum ex capit. vltim. de rescriptis in 6. vbi Pontifex nullum nouum ius statuens, sed rationem statuendi iuris assignans, *Beneficium dari propter officium*: Denique Lessius & alij contrariæ sententiæ auctores fatentur, etiam stando præcise iure naturali, beneficiarios ex iustitia teneri ad sua officia Ecclesiastica. At vero hæc obligatio illis injici non potuit, nisi ratione beneficii per modum stipendij assignati. &c.

194 Vnde secundo ita licet argumentari. Omnis iniqua subtractio rei alienæ, seu quæ alteri ex iustitia debita est, ad restitutionem obligat: at qui beneficiarius officium suum negligens subtrahit alteri rem suam, seu ad quam Fundator, siue Ecclesia ius habebat, ut fatentur aduersarij: Ergo tenetur ad aliquam restitutionem, vel ipsius nimirum neglecti officij, vel fructuum respondentium prætermissio officio: Atqui ad prius iure naturæ non tenetur; quia officium prætermissum certo tempore obligatum, postquam semel neglectum est, præstari amplius non potest, nec debet: Ergo tenetur ad restitutionem fructuum. Plura inferius. In hac re, esto hæc

195 **ASSERTIO I.** Omnis beneficiarius iure naturæ tenetur ad restituendos eos fructus, qui respondent prætermissio officio, ad quod vel ex ipsa fundatione, vel iure diuino, ex ipso titulo erat obligatus; nisi prætermissum officium tempore obligatum non fuerit; tunc enim satis est, id per se, vel per alium supplere.

Primam partem tanquam certam supponimus ex dictis supra disp. 4. quæst. 6. dub. 7. cum ageremus de restitutione faciendâ a beneficiario nõ residente; vbi ex comuni docuimus, non residentes, & officia prætermittentes, teneri iure naturali ad restitutionem fructuum, tum ipsi non residentia, tum officio prætermissio respondentium. Idem supposuimus, ex communi, cum de restitutione fructuum superfluum, & male impensorum ageremus dub. 8. vbi diximus clericos esse dominos eorum fructuum, quos accipiunt velut stipendium laboris pro officio; Quæ communis etiam Nauarri, aliorumque Doctorum sententia est. Id ipsum demum supposuimus cit. q. 6. dub. 1. cum ageremus de restitutione faciendâ, ob violatam iustitiam distributiuam, in distributione beneficiorum. Vbi diximus ex communi & veriori sententia, beneficia dari potius ex iustitia commutatiua, tanquam stipendia laboris, quam ex distributiua velut ornamenta personarum.

196 Quod præter superius dicta, probatur ex scriptura, in qua semper eiusmodi beneficia stipendijs comparantur. Vt Num. 18. v. 21. *Filijs autem Leui dedi omnes decimas Israelis in possessionem, pro ministerio, quo seruiunt mihi in tabernaculo federis.* Et infra v. 31. de decimis dicitur: *Quia pretium est pro ministerio.* Item Lucæ 10. v. 7. de ministris Evangelicis dicitur. *Dignus est operarius mercede sua.* Et 1. Cor. 9. v. 7. *Qui militat suis stipendijs utramquam?* Et v. 13. *Nescitis, quoniam qui in sacramento operantur, quæ de sacramento sunt, edunt, & qui altari deseruiunt, cum altari participant?* Ita & Dominus ordinauit ijs, qui Euangelium annunciant, de Euangelio vivere. Et 1. Timoth. 5. v. 17. *Qui bene præsentant Presbyteri, duplici honore digni habeantur; maxime qui laborant in verbo & doctrina.* Dicit enim scriptura, (Deuteronom. 25. vers. 4.) *Non alligabis os boni trituranti.*

197 Ex quibus locis colligitur, saltem eos fructus, qui beneficiarijs debentur, ex iure diuino, vel sunt primitiæ & decimæ, seu generatim su-

stentatio Episcopis & Parochis ministrantibus conueniens, dari ac deberi plane ex iustitia, tanquam stipendia laboris. Quo fit, ut etiam vicissim beneficiarij teneantur ex iustitia ad eiusmodi officia, ut recte etiam docet Lopez part. 2. cap. 97.

In eundem sensum etiam Bernardus epist. 2. ad Fulconem, generatim de Clericis seu Canonicis ait: *Quia surgis ad vigilas, vadis ad missas, horis chororum nocturnis diurnisque frequentas, bene facis: sic Ecclesia præbendam gratis non accipit. Dignum est, ut qui altario deseruiunt, de altario uiuant. &c.* Et sermon. super illud. *Ecce nos reliquimus: indignus (Clericus) lana & lacte conuincitur, si non pascat oues, si non uigilat in custodia gregis, iudicium sibi manducat & uestit. &c.* Sumptus Ecclesiasticos gratis habere se reputas? Et certa beneficia dari ex iustitia commutatiua tanquam stipendia laboris, quomodocumque tandem, seu principaliter, seu minus principaliter, nemo quod sciam negat. Quæ ratione autem absque simonia hoc accidat, dicitur inferius de simonia quæstione 8. dub. 2.

198 Secundam partem statuimus cum Lessio supra ex communi. Ratio utriusque partis est. Quia quando aliquis prætermittit officium certo tempore adstrictum, tunc uoluntas conductoris non est, ut id postea alio tempore fiat, sed ut pecunia eius ratione accepta restituatur. Vt si Legatus in causa, quæ non nisi certo tempore expediri debet, ad Principem missus, oportunitum ac præstitutum tempus negligat, is non debet alio tempore proficisci, sed acceptum neglecti muneris stipendium restituere. At uero si opus seu officium neglectum, non erat certo tempore alligatum, tunc adhuc alio tempore præstandum erit, ut patet quotidiano exemplo in famulo.

199 **ASSERTIO II.** Satis quidem probabilis est prima sententia negatiua superius adducta; sed contraria probabilior est, uidelicet Canonicos naturali iure ad aliquam restitutionem teneri, ob omittas horas. Prima pars probatur, tum auctoritate, tum rationibus pro prima sententia superius adductis.

Secunda pars assertionis ex eo probatur; quia affirmatiua sententia primo auctoritate priori non cedit; eandemque, licet absque distinctione beneficiorum, tradit Vasquez 1. 2. tom. 2. disputatione 106. numero 32. & 33. vbi ait: *Cum redditus dentur propter officium, iure naturali debebat beneficiarius orare pro populo; quod nisi faceret, non posset frui fructibus: id quod eodem modo seruandum est nunc, postquam Ecclesia determinauit genus officij.* Idem supponit disputat. 168. numero 28. vbi generatim ait: *Beneficium ex sui institutione datur propter officium.* Et numero 33. in eadem sententiam citat Simancam; qui tamen male, etiam determinatum restitutionis modum, à Pio V. præscriptum, iuris naturalis esse docuit.

200 Secundo hæc sententia melioribus nititur rationibus; quæ rursus amplius confirmatur ex Concilio Agathensi cap. 26. vti refer-

tur causa 1. quæstione 1. cap. vlt. vbi dicitur: Clerici omnes, qui Ecclesie fideliter vigilanterq; deseruiunt, stipendia sanctis laboribus debita, secundum seruitij sui meritum, per ordinationem canonum, à sacerdotibus consequantur. vbi Canon supponit, beneficia esse stipendia laborum, & pro meritis seruitij debita: Ergo cum Canonici aliud præne officium non habeant, certe ipso iure naturæ tenentur ad horas persoluendas, velut ad seruitium, pro quo stipendium accipiunt; & ex consequenti ad restitutionem, nisi faciant.

201 Ad argumenta vero contrariæ sententiæ, quatenus huic veriori aduersatur, ita respondetur. Ad primum. Esto consuetudo in quibusdam locis derogarit veteri obligationi Canonorum, de officio Canonico persoluendo, quoad modum & locum, vt videlicet in choro & musice, ab eis pronuntietur; non tamen derogat, nec iure potest derogare huic officio quoad substantiam; saltem quamdiu aliud officium in eius locum ab Ecclesia non subrogatur.

Ad secundum respondetur: etsi certus iste precandi modus per Ecclesiam sit determinatus, tamen certe post factam ab Ecclesia determinationem, tenentur Canonici, ex ipsa ratione, beneficia, hoc iam ipsum velut præcipuum officium requirentis, ad horas persoluendas, vt dictum.

202 Ad tertium respondetur. Fatemur, si de expressa fundatorum intentione loquamur, eam nec in omnibus eandem fuisse; nec vero quod ad propositum attinet, esse debuisse. Complures enim testati sunt, se bona sua tanquam puram elemosynam, pro remedio animarum suarum, in sustentationem Dei famulorum, seu Ecclesiæ ministrorum offerre: sicut de monasterijs dictum est, & videre est apud Ioannem Molanum lib. 3. de Canon. cap. 4. Quomodo etiam Lopez citat. part. 2. capit. 2. dicit, multa bona maioribus Ecclesijs collata fuisse, munificentia Regum & Principum, non tanquam stipendia laborum, neque ob laborem spirituales, velut causam, seu conditionem; sed velut modum duntaxat, tanquam incitamenta & adiumenta maioris virtutis, &c.

Verum siue hæc, siue alia fuerit fundatorum intentio, fatendum tamen est, postquam Ecclesia ex eiusmodi foundationibus beneficia ac præbendas constituit, dandas scilicet propter officium, tanquam stipendia laboris; tam cæteros beneficiarios, quam Canonicos, non minus iure naturali, etiam secluso omni alio Ecclesiæ decreto, ob prætermittas horas, siue officium requisitum, ad restitutionem teneri, quam si ab ipsis fundatoribus eiusmodi conditio fuisset adiecta: quandoquidem ea ipsa quoque saltem implicite fuit mens fundatorum, vt eiusmodi prouentus iuxta piam Ecclesiæ dispositionem, eo modo dispensarentur, qui tam ad priuatum ipsorum, quam publicum Ecclesiæ bonum videretur accommodatissimus.

203 Ad primam confirmationem respondetur, falsam esse, in eiusmodi spiritualibus officijs non posse intervenire aliquam cõuentiorem iustitiæ,

vt infra de simonia generatim & ex communi dicitur.

Ad secundam confirmationem respondeo, negati non posse, quin olim alius fuerit Canonorum status, quam sit hodie. Etsi enim nomen vtrumque tam regularis quam secularis Canonici, in eo sensu, quo nunc cõmunitè vsurpatur, multo sit recentius, quam ipsum Canonorum institutum, ac potius ex collapsa veteri Canonorum disciplina ortum; tamen quantum ad rem ipsam constat, Canonicos olim, sicut in eo quidem à Monachis discrepabant, quod communiter ac vniuersim votis monasticis obligati non essent; ita in eo etiam cum illis conuenisse, quod absque bonorum Ecclesiasticorum proprietate, in communi, iuxta Apostolicam regulam, qua nihil quisque suum dicebat, vitam agebant, vt notarunt Molanus lib. 1. de Canon. cap. 6. 12. & 13. & Azor lib. 12. cap. 2. q. 2.

204 Idque patet ex Concilio Moguntino celebrato sub Carolo Magno cap. 9. vbi dicitur: Decretum, vt Canonici & Clerici canonicè viuam. &c. in vnoquoq; Episcopatu, simul manducant & dormiant. Et in Concilio Turonensi cap. 23. Canonici & Clerici ciuitatum, qui in Episcopis conuersantur, considerauimus vt in claustris habitantes, simul omnes in suo dormitorio dormiant, simulque in vno refectorio reficiantur; quo facilius possint ad horas canonicas celebrandas occurrere; ac de vita ac conuersatione sua admoneri & doceri. Victum & vestimentum iuxta facultatem Episcopi accipiant &c.

Et addit Molanus lib. 1. cap. 12. nullas Ecclesias, ab initio temporis ac institutionis suæ, in canonicali professione perdurasse, nec vnquam veri nominis monasteria fuisse; cum non appareat, ijs in locis rescidisse Canonicos regulares, qui ex dissoluta veteri Canonorum disciplina postmodum exorti sunt. Ita Molanus.

205 Postea vero primum laxata disciplina, proprietatisque sequuta est, vt particulatim refert Trithemius in Hirsaugiæ chronico ad annum 975. Sub Theodorico, inquit, Archiepiscopo Treuirensi, Canonici maioris Ecclesiæ ibidem, abiecta vita regulari, quam hucusque in eadem Ecclesia maiores eorum continuauerunt, desierunt esse regulares, & facti sunt nomine & conuersatione seculares. Quorum exemplo malo Canonici quoque S. Paulini Treuirenses, in Confluentia, Moguntinenses, Wormatienses, Spirenses, & complurium aliarum Ecclesiarum, diuersis quidem temporibus, sed vno impietatis spiritu, regularis vitæ communitatem abiecerunt. Qui proinde vtilius quidam auctor apud Molanum lib. 1. cap. 14. scribit, ceperunt seculares fieri, seorsum habitare ac propria habere, & annuos prouentus inter se distribuere.

206 Qua de causa etiam apud Surium ad 31. Octobris, in vita S. Wolfgangi cap. 7. & 20. scribitur, eum in hac re multum laborasse, vt Canonicos rursus ad communem vitam reduceret.

Ex quibus patet, in veteribus Canonorum Ecclesijs, nondum fuisse istam præbendarum & beneficiorum diuisionem, vt quæ postea primum, laxata disciplina, conuenientibus, ac demum

consentientibus Ecclesiarum Prælati, ita facta est, ut sua cuique præbenda velut certum pro labore stipendium assignaretur. Vnde saltem ex eo tempore, quidquid sit de priori, dicimus, Canonicos omittentes horas iure naturæ ad restitutionem teneri.

207 Ad quartum respondetur. Quando quis præmittit officium, ex primaria Conductoris intentione, nulli certo tempori additum, tunc semel omisissum potest compensari & impleri alio tempore: at si officium fuerit certo tempori adstrictum, uti sunt horæ Canonicae, debet ab omittente restitui stipendium præmissi officij ex dictis.

Ut proinde parum etiam probabilis videatur sententia Suarj libro 4. cap. 29. numer. 11. & 12. hanc compensationem, abstrahendo à iure positivo, sufficienter fieri posse in bonis spiritualibus, puta aut horis canonicis omisissis reiterandis, aut alijs æquivalentibus precibus dicendis; eo fere modo quo Presbyter Missas ex stipendio accepto hac hebdomade sibi dicendas negligens, compensare potest, totidem alia hebdomade legendo: nisi auctor hic locutus sit, abstrahendo à determinatione illa Ecclesiae, qua horarum recitatio singulis diebus, tanquam particulare ac proprium pensum diurnum fuit attributum.

208 Ad quintum respondetur, olim non fuisse opus tali declaratione; tum quia beneficia & præbendæ nondum erant ita in singulos diuisæ, ut dictum; tum quia maior adhuc vigeat disciplina; & postea mali mores poscebant bonas leges.

Pius autem V. primis sex mensibus sub tanto onere ad horas non obligans, quadam Epistolice interpretatione usus est, in ea re, quæ iuxta fundatorum interpretatiuam voluntatem, Pontificum rationabili dispositioni merito subiacet: maxime quia fundatores ipsi initio id officium velut conditionem determinate non requirebant, ut dictum; & par erat, ut initio tempus aliquod velut discendi studio tributum, ab ea obligatione restituendi liberum relinqueretur.

209 Ad sextum respondetur, bona Ecclesiae, quæ Ministrorum stipendijs & sustentationi non sunt debita, esse tum ipsius Ecclesiae fabricæ, instrumentisque diuini cultus, tum pauperibus attribuenda, ex ipsa fundatorum intentione: Ergo cum reditus isti, respondentes præmissis officio, non debeantur Ecclesiae ministris, iure fabricæ Ecclesiae, aut pauperibus applicati sunt. De quo tamen inferius plura.

Quod autem ab omittentibus sine culpa non exigatur restitutio, fit tum ex benignitate fundatorum, & Ecclesiae; tum ex ipsa rei æquitate; quia beneficiarij non se habent sicut mercenarij, sed sicut magni alicuius Domini officiales; qui si forte per ægritudinem, officium exequi nequeant, nihilominus ratione ipsius tituli stipendium recipiunt; nec etiam in his paucorum dierum negligentia per se censetur notabilis.

210 Secunda difficultas est, quid & quantum restitutum sit, ob prætermisissas horas. Respondetur, ante omnia distinguendum esse inter restitutionem iure naturali debitam, & eam, quæ ex decretis Ecclesiae superius adductis facienda est. Nam de restitutione iure naturali debita, & quomodo, stando iure naturali, rata omissionis officij ac temporis pars determinanda sit, explicatum est iam superius disputatione 4. quæstione 6. de restitut. honorum Ecclesiasticorum dub. 6. Hoc certum est, determinatam illam restitutionem Iure canonico præscriptam, non esse Iuris naturalis, ut omnes communiter supponunt, & magis ex sequentibus patebit, quicquid Simanca relatus nu. 199. in contrarium dixerit.

Quod vero ad ius posituum attinet, duplex dubitatio occurrit. Prima; quia Pius V. loc. cit. statuit, ut omittens omnes horas vno die, teneatur restituere omnes fructus eidem diei respondentis: si vero certam partem officij, certam etiam partem aliquotam omnium fructuum eiusdem diei &c. Vbi quaeritur, an vocula *omnium fructuum eiusdem diei*, intelligenda sit de omnibus fructibus, qui huic diei respondent, si omnes fructus totius beneficij per singulos dies æqua portione diuiderentur; an vero tantum de fructibus vnus diei, qui secundum prudentis iudicium, habito respectu ad alia onera & officia beneficiarij, respondent officio horarum, canonicarum.

211 Altera dubitatio est. Nam in eadem Extravagante Pij V. dicitur, *omittentem vnam ex sex horis minoribus teneri ad restituendam sextam partem fructuum eiusdem diei*. Vbi quaeritur, debeat ne restituere sextam partem omnium fructuum eius diei; an vero tantum sextam dimidiæ partis fructuum eius diei. Primum enim quidem indicat contextus verborum eiusdem bullæ. Sed posterius probat ratio. Si enim primum dicatur, tunc manifeste sequitur, eum qui tres horas minores prætermiserit, debere restituere tantum, quantum si omnes sex prætermisisset; qui vero quatuor vel quinque horas minores prætermisit, multo plus restituere debere, quam qui omnes sex horas omisit, ut cuius consideranti facile patet. Nam qui omnes sex horas minores prætermittit, solum debet restituere dimidiam partem fructuum eius diei, ut in bulla dicitur: quod si ergo vnâ horam minorem prætermittens debet restituere sextam partem omnium fructuum eiusdem diei; tunc omittens tres horas debet restituere tres sextas, adeoque dimidium fructuum eiusdem diei, omittens vero quatuor horas debet restituere quatuor sextas, omittens quinque horas debet restituere quinque sextas; adeoque multo plus quam dimidium fructuum eiusdem diei; siquidem quatuor sextæ vna sexta parte; quinque vero sextæ duabus sextis partibus superant dimidium fructuum vnus diei, quod non nisi tres sextas complectitur. Consequens autem absurdum esse, nemo facile negauerit.

Ad

212 Ad primam dubitationem respondeo, negari quidem vix posse, quin bulla priorem sensum intendat, attamen de facto probabilem nihilominus, & satis in praxi tutam esse eorum sententiam, qui restitutionis obligationem ad posteriorem sensum restringunt; ac proinde docent, posse omittentem horas, ratione aliorum officiorum, aliquam sibi partem stipendij, eiusmodi officijs, iuxta viri prudentis arbitrium respondentem, reservare.

Prima pars huius resolutionis satis colligitur ex verbis bullæ superius relatis; quam sic etiam accipiunt Navarrus manual. cap. 25. num. 122. Valentia quæstione 2. punct. 10. §. 8. Angles 4. sentent. part. 2. de restitut. Grassius part. 1. libro 2. cap. 51. Azor tom. 1. libro 10. capit. 14. quæstione 5. Vasquez 1. 2. disputatione 68. numero 35. Lessius hic numero 167. qui proinde ob hanc etiam potissimum causam docent restitutionem à Pontifice præscriptam non esse debitam iure naturali. Etsi Beia casu 55. ipsam quoque Pontificis bullam ad posteriorem sensum accommodare nitatur.

213 Secunda pars ex eo probatur. Quia legis sensus, uti etiam valor, multum pender à consuetudine, adeoque sapientum interpretatione: atqui viri sapientes non nisi posteriori sensu obligare bullam, nec aliter esse receptam docent. Ita enim speciatim docent Sotus libro 10. de iustit. quæstione 5. articulo 3. Carbo quæstio. 61. de restitut. Ludovicus Beia casu 55. in fine., Tolerus libro 2. cap. 20. Henriquez libro 3. cap. 13. numero 2. Aragonius hic quæstione 83. articulo 13. Bartholomæus Medina libro 1. Institut. cap. 14. §. 11. Sa V. Beneficium num. 58. Lessius numero 177. Lopez 2. part. capit. 75. qui tamen male dubitat, an lex ista ad restitutionem obliget ante sententiam; cum decretum Concilij Lateranensis à Pio V. confirmatum, absolute restitutionem imperet. Vide, quæ diximus hac de re disput. 4. qu. 6. dub. 7. num. 181.

214 Neque tamen inter istos auctores in particulari satis convenit, quotam partem fructuum beneficiarj, horas vno die omittentes, restituere teneantur. Etenim Beia, alijque nonnulli ex citatis, à Parocho quartam, ab alijs tertiam partem fructuum vni diei respondentium exigunt.

Henriquez loc. cit. refert praxin ita hunc rigorem moderari, ut Parochus & Episcopus horas omnes vna die omittentes quintam partem pro rata restituant, reliquas quatuor ratione tituli, & aliorum onerum retineant; Canonicus quartam partem restituat; alij beneficiarj tertiam; quod etiam docet Sa loc. cit.

Lessio vero loc. cit. hæc moderatio præsertim quoad Canonicos, qui non habent, inquit, aliud onus, quam precum, nimis laxa videtur. Sed cum Canonici, præter horarum recitationem, etiam choro interesse debeant, & nonnunquam in publicis officijs ministrare, ipsoque saltem vestitu Ecclesiæ ministros se profiteri teneantur, non est improbabile, eos si cætera hæc faciant,

supposita illa sapientum praxi, satisfacere, si tertiam saltem partem restituant.

215 Quod vero Sotus, etiam supposito Concilij Lateranensis decreto (quod ipsum contra omnium Codicum fidem aliter legere conatur, quasi legendum sit, non, post sex menses, sed per sex menses) existimat, eum qui horas Canonicas vno tantum vel altero die, intra anni spatium omitat, ad nullam restitutionem teneri, quod cum auctario docet etiam Medina q. 16. de orat. contra vero eum, qui primis sex mensibus horas omitat, nihilominus ad restitutionem teneri, pro rata parte, id communiter ab omnibus rejicitur; quamquam utcumque, stando præcise iure naturali, verum censeri utcumque probabiliter posset, ut ex dictis colligitur; primum quidem dictum generatim, quoad omnes beneficiarios; secundum, saltem quoad Canonicos, naturali iure obligatos ad restitutionem, ut dictum n. 199.

Ad secundam dubitationem respondetur, in ea tangi difficultatem, hæctenus (dum hæc scilicet doceo & scribo) à nemine, quod sciam, pertractatam, nisi quod memini, eam ante annos fere triginta in publica Academiæ Ingolstadiensis disputatione ventilatam fuisse, atque ita decisam, ut plane defenderetur, dictum illud Pontificis intelligendum, uti quidem contextus verborum postulare videtur, de sexta parte omnium fructuum vnius diei, non obstante illo corollario, quod velut absurdum inde deduxim. Id enim propterea absurdum non esse dicebant, quod præsumatur, quatuor tantum, vel quinque horas omittentem, suam voluntatem omittendi sæpius iterasse, secus, si omnes horas sex minores omiserit.

Sed hoc nemo non videt gratis dici; nec sane mihi persuaderi vix potuit, eam esse mentem Pontificis.

216 Quocirca ante viginti quatuor circiter annos, nimirum 1601. Monachij primū hanc ipsam materiam explicans, contrariā sententiā amplexus fuit, & mox publica disputatione defendi; nimirum ab omittentibus vnam ex sex minoribus horis non sextam partem omnium fructuum vnius diei, sed sextam duntaxat dimidiæ partis esse restituendam, quod postea etiam ab alijs communiter probatum & defensum aduertit, & nunc denuo mihi vel maxime comprobatur.

Ratio est; quia cum intelligentia dictorum ex causis sit assumenda, dicendi; nec sermoni res, sed rei sit sermo subiectus, c. 6. de signif. verbor. cumque; ut rubrica ibidem dicit, verba aliquando sint intelligenda, non secundum quod sonant, sed secundum mentem proferentis, Et ut Glossa ibidem ait, ad extraneum sensum sint trahenda, ubi res intermaliter salva esse non potest. considerans etiā, quod non debet aliquis considerare verba, sed voluntatem; cum non intentio verbis, sed verba intentioni debeant deferri cap. In his, eodem tit. equidem semper exillimaui, decretū Pontificis ita intelligendū, ut ex eo nullū absurdū sequatur; ac proinde dubitare nunquam potui, quin Pontifex solum de sexta dimidiæ partis loquatur.

Præsertim cum ad hunc ipsum etiam sensum, verba bullæ superius num. 181. relata non diffculter admodum aptari possint; si nempe verba illa fructuum eius diei indefinite accipiantur, &

post illud verbum *Sextam* *de* *re* *novis* repetatur siue intelligatur vocula, *dimidia*, quæ bis immediate antea fuerat posita, vt plane res ipsa & mens Pontificis exigunt, nec, vt opinor, alio sensu vsquam sunt recepta.

217 Tertia difficultas est, cui sit faciendâ hæc restitutio. Respondetur breuiter ex bulla Pij V. esse faciendam fabricæ Ecclesiæ, vel pauperibus, siue illius loci, vbi beneficium situm est, siue alterius; vt recte Lessius num. 177. quia Concilium & bulla generatim loquuntur: & quidem inter pauperes numerando etiam ipsum beneficiarium, si vere pauper est, vt generatim disp. 4. quæst. 6. dub. 14. ex communi dictum est.

Id vero intelligendum videtur: nisi ex iusta consuetudine, vel statuto, quod alij amittunt, accrescat alijs, qui intersunt officio, vt inter Canonicos fieri solet, quoad distributiones, & interdum etiam quoad ipsum corpus fructuum, vt cum Nauarro numero 123. notarunt etiam Lessius loc. citat. & Toletus libro 2. cap. 12. Quamquam cum res hæc omnis ex Ecclesiæ dispositione pendeat, eaque relatis superius decretis absolute ac generatim Ecclesiæ fabricæ aut pauperibus faciendam iubeat restitutionem, equidem non damnarim, si id etiam inter Canonicos absolute obseruetur.

Addit Lessius num. 177. credere se, quando res est ocella, & Canonici restituendo distributiones, vel alios fructus suum peccatum proderent, posse in alios vsus pios expendere. De qua re ex communibus causis à restitutione excusantibus iudicandum, vid. disp. 4. q. 6. dub. 16.

218 Quarta difficultas est, an ea constitutio Concilij Lateranensis, itemque bulla Pij V. quoad restitutionis obligationem, sit vsu recepta, adeoque simpliciter & absolute etiam in conscientia obligans.

De hac re non omnes eodem modo sentiunt, & loquuntur. Sotus loc. citat. de constitutione illa Concilij Lateranensis loquens ait: *Hoc capitulum* (etiam quoad restitutionis obligationem) *nondum plene, quod sciam, vsu est more receptum est.* Toletus loc. citat. similiter dubitat, an id sit vsu receptum.

Contra vero Azor loc. citat. *Non est, inquit, quod dicat, huiusmodi constitutionem (Pij V.) non esse vsu receptam; quia viri pietate & doctrina clarissimi, restitutionem fructuum debere, iuxta eam constitutionem.* Vasquez etiam citat. 1. 2. disputatione 168. num. 32. *Videmus, inquit, iam vsu communi absque ulla difficultate ita receptam, vt restitutio ante sententiam fiat.* Eodem modo Nauarrus Manuali cap. 21. numero 122. & de orat. cap. 7. numero 32. Couarruuias libro 3. variarum. cap. 13. Bellarminus de orat. cap. 19. Henriquez, Valentia, Sa, Lessius locis citat. recentioresque scriptores omnes vbique supponunt, eiusmodi constitutiones, quoad restitutionis obligationem, esse receptas; etsi non quoad hoc, vt contumaciter horas negligens, etiam beneficio priuetur, vt recte dixit Sotus loc. cit. Sicut etiam his in locis à viris doctis & pijs passim praticari satis constat.

Quocirca breuiter dico, licet decretum illud Lateranense, quoad priuationem beneficij, nec illa Pij V. bulla, secundum rigorem illum, quem ipsa verba secundum literam præferunt, recepta non sit, iuxta ea, quæ superius secunda difficultate à num. 210. docuimus; esse tamen, ita omnino receptam, vt ab omittentibus horas, ex fructibus officio horario respondentibus, restituenda sit rata illa pars à Pio V. Pontifice definita, prout in resolutione eiusdem difficultatis secunda diximus: id quod ex dictis satis colligitur.

Et sane meo iudicio temerarius esset ille, qui contra recentem adeo & consentientem testificationem virorum grauissimorum, ex omnibus pene Christiani orbis prouincijs, puta Italij, Germaniæ, Hispaniæ, asserere auderet, eam bullam non esse vsu receptam, velletque hoc prætextu in praxi ab ea recedere.

Neque obstat hæsitatio Soti, qui bullam Pij V. nondum viderat: sicut nec Toletus cit. cap. 12. mentionem facit, nisi Concilij Lateranensis, imo in recentiori editione dubitationis eiusmodi prorsus non meminit: præterquam quod isti intelligi possunt de omnimoda & plena acceptatione eiusmodi constitutionum in eo rigore, quem verba præ se ferre videntur, vt paulo superius retuli.

